

PB

287

P. B. 207

KORTE NEDERLANDSCHE
SPRAAKKUNST

DOOR

T. TER WEY,

IN LEVEN LEERAAR AAN DE KWEEKSCHOOL VOOR ONDERWIJZERS
EN ONDERWIJZERESSEN TE AMSTERDAM.

VIJFTIENDE DRUK, NAGEZIEN DOOR M. MIERAS.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1905.

P.B. 287

K

KORTE NEDERLANDSCHE
SPRAAKKUNST

DOOR

T. TER WEY,

IN LEVEN LEERAAR AAN DE KWEESCHOOL VOOR ONDERWIJZERS
EN ONDERWIJZERESSEN TE AMSTERDAM.

VIJFTIENDE DRUK, NAGEZIEN DOOR M. MIERAS.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1905.

9. B. 287

KORTE NEDERLANDSCHE
SPRAAKKUNST

DOOR

T. TERWEY,

IN LEVEN LEERAAR AAN DE KWEEKSCHOOL VOOR ONDERWIJZERS
EN ONDERWIJZERESSEN TE AMSTERDAM.

VIJFTIENDE DRUK. NAGEZIEN DOOR M. MIERAS.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1905.

STOOMDRUKKERIJ VAN J. B. WOLTERS

BERICHT BIJ DEN ZEVENDEN DRUK.

Deze nieuwe druk heeft mij weder gelegenheid gegeven, enkele onnauwkeurigheden te verbeteren. Overigens komen er geene veranderingen in voor.

AMSTERDAM, 28 Juli '92.

T.

BERICHT BIJ DEN ACHTSTEN DRUK.

Met het oog op den pas verschenen nieuwen druk der *Oefeningen* bij deze Spraakkunst, is deze herdruk behoudens enkele geringe wijzigingen gelijk aan den vorigen.

WAGENINGEN, Dec. '93.

C. HONIGH.

BERICHT BIJ DEN NEGENDEN DRUK.

Ook in den negenden druk zijn alleen enkele onnauwkeurigheden verbeterd.

WAGENINGEN, 8 Mei 1895.

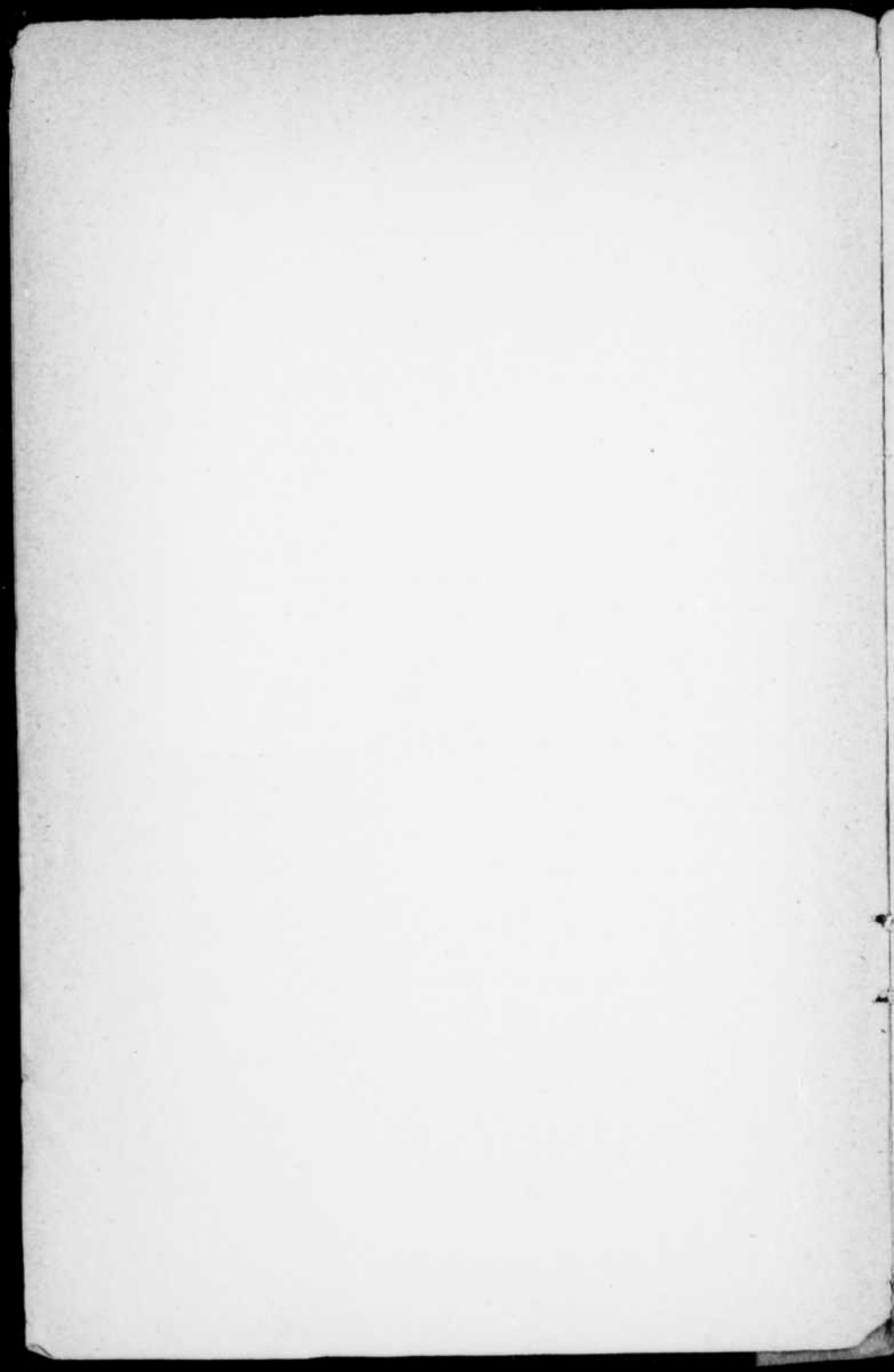
C. H.

BERICHT BIJ DEN VIJFTIENDEN DRUK.

In dezen herdruk zijn slechts enkele wijzigingen aangebracht.

AMSTERDAM, Augustus 1905.

M. MIERAS.

HOOFDSTUK I.

DE VOLZIN EN ZIJNE DEELEN.

1. *De lente is gekomen. Mijn vriend schrijft mij elke maand een brief. Over een jaar zien wij elkander weer. Willems vader is plotseling ziek geworden.*

Ziehier eenige zinnen of volzinnen. Zij bestaan uit eenige woorden, die dienen om iemand iets mede te deelen. Ten einde dit te doen heeft de spreker eerst moeten denken. Wat hij heeft gedacht, heet zijne gedachte. Deze kan in woorden worden uitgedrukt.

Kan men ook nog op eene andere wijze, dan door middel van woorden, eene gedachte uitdrukken?

2. Wie denkt, laat zijne gedachten gaan over iemand of iets. In den zin zullen dus één of meer woorden voorkomen, welke te kennen geven, waarover men heeft gedacht. Dat woord of die woorden noemt men het onderwerp van den zin. Wat zijn de onderwerpen van bovenstaande zinnen?

Wie over iemand of iets denkt, zal daarover iets denken. Eén of meer woorden in den zin zullen dus ook uitdrukken, wat de spreker aangaande dit onderwerp heeft gedacht. Dat woord of die woorden heeten het gezegde van den zin. Noem de gezegden der bovenstaande zinnen.

3. Eén enkel woord kan een volzin uitmaken: *Kom! Luister! Let op!* Het onderwerp is hier de aangesproken persoon, doch in den zin komt geen woord voor, dat dezen noemt. Achten wij 't noodig, de opmerkzaamheid van iemand te vestigen op 't geen wij gaan zeggen, dan noemen wij zijn naam: *Willem, luister!* Hier is deze naam van den aangesproken persoon

echter niet het onderwerp van den zin: dit blijkt uit een zin als: *Willem, ik ga heen*, waarin *ik* het onderwerp is.

4. *Jan lachte. God regeert. Willems vader is gestorven. In den tuin van mijn oom staan vruchtboomen. Hij schreef ons een zeer langen brief over die zaak.*

Onderwerp en gezegde kunnen bestaan uit één of meer deelen.

Bestaan zij uit meer dan één deel, dan dient het eene, om eene nadere bijzonderheid aan te geven van het andere; het dient dan om het andere, het hoofddeel, te bepalen en heet daarom bepaling.

Eene bepaling kan zelf weer eene bepaling, onderbepaling, in zich bevatten.

Welke bepalingen komen in bovenstaande zinnen voor en wat bepalen zij?

Bepalen is eigenlijk met palen omringen, dus beperken, begrenzen. Bij 't hooren van 't woord *vader* kan men aan *elken* vader, bij *uw vader* slechts aan één vader denken. Zegt men: *Ik wandel*, dan kan men er bij denken: *op straat, in den tuin, in de kamer*, maar voegt men er bij, *in het bosch*, dan wordt de gedachte aan alle andere plaatsen buitengesloten.

5. Wij zullen bij de ontleding de hoofddeelen van onderwerp en gezegde kortweg onderwerp en gezegde noemen.

6. *Grootvader is ziek. Zijn neef is telegrafist geworden. Dat schijnt een lief kind. Die knaap heet aardig; hij is valsch. Dit blijft een moeilijk werk. Mijn broer wil dokter worden.*

In deze volzinnen wordt van het onderwerp gezegd, hoedanig het *is* of wat het *is*, *wordt*, *blijft*, *schijnt*, *heet*, enz.; daarin wordt eene hoedanigheid, een toestand of eene betrekking aan het onderwerp toegekend. De woorden, welke deze hoedanigheid, dezen toestand of deze betrekking uitdrukken, zijn geene bepalingen, maar deelen van het gezegde.

Zegt men: *Grootvader slaapt*, dan heeft men iets van *grootvader* gezegd; zegt men: *Grootvader is*, dan weet de hoorder nog niets: *ziek* behoort dus tot het gezegde. Wel kunnen de woorden *is*, *blijft* enz. alleen het gezegde uitmaken, bijv. in: *Er is brand. Willem blijft drie weken hier. De zon schijnt*, maar dan hebben ze eene andere beteekenis dan in de bovenstaande zinnen.

7. I. *Het ijs ontdooit. De schilderij hangt aan den muur. Hij stierf. De ballon zweeft. De visch zal bederven. De jongen bloost. Hij sukkel reeds lang.*

II. *Ik maak een opstel. De timmerman bouwt een huis. Wij schrijven een brief. Dien man veracht iedereen. Zij betrachten hun plicht. Dit boek bevalt mij. De vorst schonk dien huichelaar zijn vertrouwen. De wind ontrukte den boom een tak. Hij onroofde de erfenis aan de rechthebbenden. Voor ons was dat bericht onbegrijpelijk; voor hem was het duidelijk.*

De gezegden in de zinnen onder I noemen werkingen of toestanden, waarin buiten het onderwerp niets anders betrokken is.

De gezegden in de zinnen onder II noemen werkingen of toestanden, waarin buiten het onderwerp noodzakelijk nog iets anders betrokken is; d.i. men kan zich deze werkingen of toestanden niet denken zonder een of twee wezens of zaken buiten het onderwerp.

Deze noodzakelijke aanvullingen van 't gezegde heeten voorwerpen.

In de zinnen 1—5 onder II antwoorden de bepalingen van 't gezegde op de vraag: *wien?* of *wat?* Zij beteekenen een persoon of eene zaak, die door de werking wordt voortgebracht, of die de werking ondergaat. In beide gevallen heet de bepaling lijdend voorwerp of eenvoudig voorwerp.

In de zinnen 6—11 onder II geven de woorden *mij*, *dien huichelaar*, *den boom*, *aan de rechthebbenden*, *voor ons*, *voor hem* antwoord op de vragen: *aan wien?* *voor wien?* *waaraan*, *waarvoor?* Zij beteekenen dikwijls een persoon of eene zaak, tot wier voor- of nadeel iets geschiedt of zoo is. Zulk eene bepaling heet belanghebbend voorwerp.

7*. *De knaap hoopte op eene belooning. Hij vroeg om vergiffenis. Ik vreesde voor straf. Hebt gij aan die boodschap gedacht? Gij kunt u op mij beroepen. Schaam u over zulk een gedrag. Hij was zeer ingenomen met uw bezoek.*

De bepalingen van 't gezegde in deze zinnen zijn mede noodzakelijke aanvullingen van het gezegde. Men vergelijk ze slechts met bepalingen, als voorkomen in: *De bloemen bloeien in den tuin. Gisteren is hij vertrokken. Het meisje schreide om hare pop*, enz.

Die noodzakelijke aanvullingen heeten oorzakelijke voor-

werpen, daar zij dikwijls den persoon of de zaak beteekenen, welke de aanleiding zijn tot datgene, wat in het gezegde genoemd is. Zij antwoorden altijd op de vraag: *met betrekking tot wien of wat?*

8. *Door eigen schuld kwam hij in de gevangenis. Uit medelijden nam hij die kinderen op. Hij werkt voor zijn dagelijksch brood. Met een potlood schreef hij zijne aantekeningen. Tot mijn leedwezen moet ik u dit melden. Hij zat op zijne kamer te werken. Ginds heb ik hem gezien. Den heelen zomer zijn wij buiten geweest. Dat heeft hem weinig gebaat. Gij hebt genoeg gewerkt. Hij was zeer bedroefd. Die soldaten hebben dapper gestreden. Hij reist alleen. Onder eene regenbui zijn wij thuis gekomen.*

De bepalingen van 't gezegde, welke in bovenstaande zinnen worden gevonden, onderscheiden zich daardoor van de in § 7 behandelde, dat zij nadere bijzonderheden van 't gezegde te kennen geven, welke men zou kunnen wegdenken, zonder dat de betekenis van 't gezegde werd geschonden. Wij noemen ze eenvoudig bepalingen van het gezegde.

Naar den aard der vragen, waarop zij 't antwoord geven, heet men ze: bepalingen van oorzaak (door welke oorzaak? waardoor?), van reden (om welke reden? waarom?), van doel (met welk doel? waartoe?), van middel (met welk middel? waarmede?), van gevolg (met welk gevolg?), van plaats (waar? waarheen? van waar?), van tijd (hoe lang, wanneer?), van hoeveelheid (hoeveel?), van graad (in welke mate?), van hoedanigheid (op welke wijze? hoedanig?), van omstandigheid (onder welke omstandigheid?).

9. *Een eertlijk man gaat recht door zee. Hij was een vermaard schilder. Mijn hart klopte van ontroering. Deze weg loopt rechts. Het omslag van dit boekje is blauw. Ik heb het van den bakker hierover gehoord. Dit boek bevat het leven van De Ruyter.*

In deze zinnen komen bepalingen voor bij de namen van personen of zaken. Zij heeten naar 't zindeel, waarbij zij behooren, bepalingen van 't onderwerp, gezegde, voorwerp of van de bepaling (onderbepaling).

Zijn neef, de tabaksverkooper, is verleden week getrouwd. Dit is Amsterdam, de hoofdstad van Nederland. Kent gij het verhaal van Staak, den erfenisroover? De rivier de Rijn ontspringt in Zwitserland. Het eiland Schokland is onbewoond.

Soms plaatst men naast den naam van een persoon of eene zaak, ter bepaling, nog een anderen naam voor dat bepaalde deel. Deze bepaling heet dan bijstelling bij het onderwerp, gezegde, enz.

10. *Het regent. Het heeft drie maanden lang gevoren. Het is vandaag buitengewoon guur. Over drie weken is het Pinkster. Het wemelde op de markt van kooplieden. Hoe gaat het met u? Het ziet er slecht met hem uit. Er wordt in die straat weinig geloopt. Bij den intocht des konings werd er bijna niet gejuicht.*

Op de plaats, waar gewoonlijk het onderwerp wordt aangetroffen, vindt men in deze zinnen of het woordje *het*, of er komt geen zoodanig woord in voor. Is dat woord *het* nu ook 't onderwerp? Als het dit was, moest men ook kunnen zeggen, wat *het* beteekende. Dit kan men niet doen. Zegt men bijv., over een paard sprekende: *het is kreupel*, dan denkt men bij *het* aan *het paard*. Denkt men zoo ook aan iets bij *het* in de bovenstaande zinnen? *Het* is dus slechts het schijnbare onderwerp. Dit schijnbare onderwerp wordt zelfs in de beide laatste zinnen gemist.

11. *Keulen en Aken zijn niet op één dag gebouwd. Die knaap slooft en zwoegt reeds voor zijne ouders. Men biedt een huis en tuin te koop. Hij is behanger en kamerstoffeerder. Ik schrijf met eene pen of een potlood. Hij had fortuin noch krediet.*

Wanneer het onderwerp, het gezegde, het voorwerp of eene bepaling uit twee of meer deelen bestaat, die geheel denzelfden dienst doen, noemt men dat onderwerp, gezegde enz. veelvoudig onderwerp, gezegde, enz.

12. *Hij is timmerman en zijn broeder is metselaar. Ik heb het opstel gemaakt en hij heeft het oergeschreven. Gaat gij van avond nog uit of blijft gij thuis? Ik heb het hem afgeraden, want het zou hem slechts schade berokkenen.*

Evenals in § 11 zindeelen, die denzelfden naam dragen, door de woorden *en*, *of*, *noch* zijn verbonden, kan men ook volzinnen door deze en dergelijke woorden verbinden. Die zinnen behooren dan bij elkander en maken met elkander een geheel uit. Dat geheel noemt men een samengestelden volzin.

13. *Dat uw vriend zou vertrekken, was mij onbekend. Het valt sterk te betwijfelen, of hij zijn doel zal bereiken. „Gij moet*

heengaan", werd ons gelast. Wij hebben gchoord, dat het concert is uitgesteld. Ik weet niet, of hij wel geslaagd is. Nelson zcide: „Engeland verwacht, dat ieder zijn plicht zal doen." Ik twijfel er aan, of hij wel komen zal. Mijn broeder beklagde zich, dat hij onbillijk was behandeld. De mensch, die zijn plicht doet, heeft niets te vreezen. Het paard, waarop hij reed, stortte gewond neder. Wanneer de herfst gekomen is, verlaten ons de trekvogels. Doordat de compagnon hem bedroog, verloor hij zijn gansche vermogen. Zij schrok hevlg, zoodat zij in zwijm viel.

De volzinnen kunnen ook zoodanig met elkander zijn verbonden, dat de eene zin een deel uitmaakt van den anderen. Men ontlede, om dit in te zien, de bovenstaande volzinnen, alsof zij één zin uitmaakten, en men zal opmerken, dat de eene zin beurtelings den dienst doet van onderwerp, voorwerp of bepaling bij den anderen. Men noemt den zin, die den dienst doet van onderwerp, voorwerp of bepaling den bijzin en den zin, waarbij hij behoort, den hoofdzin. Het geheel heet ook hier een samengestelde volzin.

Alle volzinnen, die niet samengesteld zijn, heeten enkelvoudige.

HOOFDSTUK II.

DE WOORDSOORTEN IN DEN VOLZIN.

1. Het Werkwoord.

14. *Wij liepen spoedig naar huis. Den eerlijken vinder schonk hij eene belooning. De arme vrouw schreide. Zijn gedrag bevallt mij niet. De blinde leunde op den schouder van een knaap. Deze leidde hem van deur tot deur.*

De gezegden dezer zinnen drukken eene werking uit, zij geven te kennen, wat het onderwerp doet, verricht. Zulke woorden heeten daarom werkwoorden.

15. *Wij handhaafden onze rechten tegen den overweldiger. Hij schond onze privilegïën. De Franschen hadden hun koning onthoofd. Deze volksvriend steunt allerlei nuttige instellingen. De notaris heeft*

dat stuk opgesteld. Men bereidt hem eene luisterrijke ontvangst. Men verkoopt hier 's Zondags niet. Hij schreef. Wat schreef hij?

In deze voorbeelden drukken de werkwoorden eene werking uit, die door iemand of iets wordt ondergaan, of waardoor iets wordt voortgebracht. Zij hebben dan ook een lijdend voorwerp bij zich. Alle? (Zie § 7.)

Werkwoorden, die een lijdend voorwerp bij zich kunnen hebben, heeten overgankelijke werkwoorden.

Men zegt dan namelijk, dat de werking overgaat op het voorwerp.

16. *Onze rechten werden door ons gehandhaafd. Onze privilegiën werden door hem geschonden. Lodewijk XVI was door de Franschen onthoofd. Allerlei nuttige instellingen worden door dezen volksvriend gesteund. Dit stuk is door den notaris opgesteld. Hem wordt eene luisterrijke ontvangst bereid. 's Zondags wordt hier niet verkocht.*

Wanneer men de gezegden dezer volzinnen met die van § 17 vergelijkt, bemerkt men, dat de beteekenis der werkwoorden dezelfde is gebleven. Terwijl in § 15 echter het onderwerp de werking verrichtte en het voorwerp die onderging of daarvoor werd voortgebracht, is hier het onderwerp de persoon of zaak, die de werking ondergaat of door de werking wordt voortgebracht. Men zegt daarom, dat de overgankelijke ww. in twee vormen kunnen voorkomen, den bedrijvenden en den lijdenden.

Door overgankelijke ww. verstaat men dus zoowel de werkwoorden, die een lijdend onderwerp, als die een lijdend voorwerp bij zich kunnen hebben.

Wat is nu 't lijdend onderwerp in den laatsten zin?

Zinnen, waarin een overgankelijk ww. in den bedrijvenden vorm voorkomt, heeten bedrijvende; die, waarin zulk een werkwoord in den lijdenden vorm 't gezegde uitmaakt, heeten lijdende zinnen.

Het onderwerp van den bedrijvenden zin wordt bepaling van 't gezegde in den lijdenden. Komt in dezen laatsten zulk eene bepaling niet voor, dan moet het woord *men* het onderwerp worden van den bedrijvenden zin.

17. *Er was eens een koning. Het kind slaapt. Het ligt te bed. De vijand trok terug. De Rijn ontspringt in Zwitserland. Ik vertrouwde op hem. Dat bevalt mij niet.*

Enkele onder deze gezegden drukken geene eigenlijke werkingen uit. Toch noemt men ze ook werkwoorden, daar zij in den zin denzelfden dienst verrichten als de overige.

Bij geen der bovenstaande werkwoorden kan een lijdend voorwerp komen. Men noemt ze daarom onovergankelijke werkwoorden.

In deze straat wordt niet veel geloopen. Er werd slechts matigjes gejuicht. Met geweld werd er aan de deur geklopt. Deze zinnen beteekenen ongeveer hetzelfde als: *Men loopt niet veel in die straat. Men juichte slechts matigjes. Met geweld klopte men aan de deur.* Kunnen we nu bij de onovergankelijke ww. ook van een lijdenden vorm spreken? Wordt hier ook een lijdend onderwerp gevonden?

18. *Kleed u toch wat spoedig aan! Gij berooft u zelven van een groot genot. Hij gaf zich veel moeite voor dien knaap. Hij onthield zich dat genoegen ter wille van zijne moeder.*

Wanneer het onderwerp en het voorwerp (belanghebbend of lijdend) denzelfden persoon of dezelfde zaak beteekenen, heet het werkwoord wederkeerend.

Men noemt het zoo, omdat de werking, die van 't onderwerp uitgaat, tot hetzelfde onderwerp terugkeert.

Hij schaamt zich over zijn gedrag. Ik vergiste mij deertlijk. De schurk beroemde zich nog op zijne euveldaad. De dienaar matigde zich de rechten van zijn heer aan. Ook de werkwoorden *zich schamen, zich vergissen* enz. worden wederkeerend genoemd, hoewel bovenstaande bepaling voor deze niet doorgaat. Zij hebben echter in den 3^{en} persoon ook steeds *zich* bij zich.

19. *Het sneeuwde, regende en hagelde dien dag. Het wemelde, krioeelde, stroomde er van menschen. Het gaat hem uitstekend. Het duizelde mij op het gezicht van dien afgrond. Het ontbreekt, faalt, hapert hem aan de noodige kennis.*

In bovenstaande zinnen staat op de plaats van het onderwerp 't woord *het*. Dit is echter slechts het schijnbare onderwerp; men denkt immers bij het hooren van dit woord niet aan een persoon of eene zaak.

Werkwoorden, die slechts een schijnbaar onderwerp bij zich hebben, heeten onpersoonlijk. (Zie § 10.)

20. *De wind is koel. Zijne ouders waren brave lieden. Zijne haren waren reeds grijs. Toen werd de wind een hevige storm. Hij blijft nog steeds de oude knecht. De weg scheen ons wat lang. Dat neefje van hem blijft een stumperd. Hij heet nog wel knap! Die waren bleken bedorven. Deze maatregel dunkt mij uitmuntend, komt mij uitmuntend voor.*

De woorden *zijn*, *worden*, *blijven*, *schijnen*, *lijken*, *heeten*, *blijken*, *dunken* en *voorkomen* dienen in de bovenstaande zinnen, om te kennen te geven, dat men eene hoedanigheid, een toestand of eene betrekking aan het onderwerp toekent.

Wij noemen ze in dit geval koppelwerkwoorden.

De koppelwerkwoorden kunnen niet alleen 't gezegde uitmaken. (Zie § 6.)

Ook deze werkwoorden drukken geene eigenlijk gezegde werkingen uit.

21. *Hij werkt. Hij heeft, had gewerkt. Ik val. Ik ben, was gevallen. Wie zal dat doen? Iedereen veracht hem. Hij wordt, werd door iedereen veracht.*

De woorden *hebben*, *zijn* en *zullen* dienen soms om te kennen te geven, dat eene werking gebeurd is of gebeuren zal; het woord *worden*, om den lijdenden vorm van een overgankelijk ww. te helpen vormen. Zij heeten dan hulpwerkwoorden.

De hulpwerkwoorden drukken evenmin werkingen uit.

22. Tot welke soorten behooren de volgende cursief gedrukte werkwoorden en waarom?

De krachten *begeven* hem. Hij *begaf* zich op weg. *Is* die post al *begeven*? De vlakke *wemelde* van toeschouwers. Het *wemelde* op het ijs van schaatsenrijders. Ik *vrees* hem niet. Wij *vreesden* voor storm. Het ijs *kraakt*. Wij *kraakten* een nootje. Hij *werkt* zich nog dood. Wij *werkten* ijverig. De kerel *vloekte* vreeselijk. De vader *vloekte* zijn kind. Zijn schot *faalt* nooit. Het *faalde* hem aan kracht. Hij *is* jong *gestorven*. Het schip *is* *verongelukt*. De zon *scheen* fel. Hij *scheen* wat verlegen. God *were* tegenspoed van uw hoofd. Zij *weren* zich als leeuwen. De man *wordt* oud. Hij *wordt* door iedereen *geacht*. Wie *heeft* mijn boek? Ik *heb* hem

vaak *gezien*. Er is een God. Hij is te huis. De gemeente *beriep* een predikant. Ik *beriep* mij op zijn getuigenis. Hij *lachte* hartelijk. Men *zou* zich om zijne grappen een ongeluk *lachen*. Hij *stak* de hand in de opening. Die man *steekt* in zware schulden. De bij *stak* hevig. Hij *sloeg* uit het raam. De klok *slaat* twaalf uur. De knaap *was* door zijne moeder *geslagen*. Het pak *woog* twintig pond. De kruidenier *woog* rozijnen. De vogel *schoot* door de lucht. Ik *schoot* een bok.

2. Het Zelfstandig Naamwoord.

23. De oom *schonk* zijn neef een fraai ingebonden boek. Eene pendule *stond* op den schoorsteen. Amerika werd door Columbus *ontdekt*. De Nederlanders *voeren* naar Indië. Reinaert de Vos *was* reeds vanouds berucht wegens zijn *listen*. Men *vindt* in Artis twee *zeeleeuwen*. Turf en steenkool *zijn* ontstaan uit *planten*. Kalk *wordt* uit *schelpen* gebrand. De Engelschen *zijn* een *ondernemend* volk. Er *liep* veel volk op straat. De herder *bracht* de kudde *huiswaarts*.

In deze zinnen komen als onderwerp, als deel van 't gezegde, als bepaling of als voorwerp woorden voor, welke dienen, om personen, dieren of dingen, of kortweg gezegd, zelfstandigheden te noemen. Deze woorden heeten zelfstandige naamwoorden. Men onderscheidt:

a. Eigennamen: namen, die men aan ééne zelfstandigheid geeft, om deze van alle andere derzelfde soort te onderscheiden, als: *Jan de Wit*, *Karel*, *Azië*, *China*, *Etna*, *Rijn*, *Rotterdam*.

Deze zelfstandigheden hebben behalve den eigennaam, dien zij alleen dragen, nog een of meer andere, die zij met andere gelijksoortige zelfstandigheden gemeen hebben, zooals: *staatsman*, *jongen*, *werelddeel*, *land*, *berg*, *rivier*, *stad*, enz.

b. Soortnamen: namen, welke men aan iedere zelfstandigheid derzelfde soort geeft, als: *mensch*, *dier*, *plant*, *vader*, *stoel*, *huis*, *mes*, enz.

Hebben alle zelfstandigheden behalve den soortnaam ook een eigennaam?

c. Stofnamen: namen van stoffen, als: *klei*, *zand*, *ijzer*, *glas*, *melk*.

d. Verzamelnamen: namen eener verzameling van zelfstandigheden derzelfde soort, als: *leger, volk, schaar, woud, gebergte, huisraad, vee.*

24. *Deugd verheugt. 's Heeren goedheid kent geen palen. Honger is een scherp zwaard. De ziekte is niet van ernstigen aard. De opening van het Noordzeekanaal had met groote plechtigheid plaats. Het gejubel der menigte hield niet op.*

De woorden *deugd* en *goedheid* zijn namen van eene hoedanigheid; *honger* en *ziekte* van een toestand, *opening* en *gejubel* van eene werking. Eene hoedanigheid, een toestand, eene werking is geen persoon, geen dier, geen ding, dus geene zelfstandigheid in den zin van § 23; was er geene zelfstandigheid, welke die hoedanigheid bezat, in dien toestand verkeerde of die werking verrichtte, dan zou de hoedanigheid, de toestand, de werking evenmin bestaan. Toch worden de bovenstaande woorden geheel op dezelfde wijze gebruikt, als de namen der werkelijke zelfstandigheden, in § 23 behandeld. We stellen ons die hoedanigheden, toestanden, werkingen op dezelfde wijze voor als de zelfstandigheden van § 23; de namen daarvan behooren daarom ook tot de zelfstandige naamwoorden. Men noemt deze zelfstandige naamwoorden begripsnamen.

25. Tot welke soorten behooren de volgende cursief gedrukte zelfstandige naamw. en waarom?

Hij dronk het *glas* ledig. Door blazen geeft men het *glas* allerlei vormen. Heeft de meid het *silver* al gepoetst? Men vond in de mijnen groote hoeveelheden *silver*. Wij hebben een kolossalen *visch* gevangen. Verkoopt die man ook *visch*? Zijne *Hoogheid* is reeds vertrokken. Hij behandelde zijne onderhoorigen met *hoogheid*. De *hoogte* van dit vertrek is gering. Met moeite was de *hoogte* beklommen. Hij legde *rekening* en verantwoording af. Ligt die *rekening* niet in het laatje? De patriotten noemden Prins Willem V een *Nero*. Die vrouw is eene rechte *Xantippe*. Ik vind het *schildpad* van die doos zeer fraai. De *schildpad* kroop langzaam voort. Er waren verscheiden *openingen* in het dak. De *opening* der Staten-Generaal geschiedde door den Minister van Binnenlandsche Zaken. De *loop* der rivier wijzigde zich herhaaldelijk. In den *loop* van 't geweer vond men eenige hagels. Het

vuur hield men voorheen voor een element. Wij zaten rondom een heerlijk *vuur* van *turven*. De *adel* van zijn karakter bleek uit al zijne handelingen. Vroeger genoot de *adel* allerlei voorrechten. *Vriendschap*, kunt gij mij den weg ook wijzen naar A? *Vriendschap* is het zout des levens. De *priesterschap* was tegen dien maatregel gekant. Hij vierde het zilveren feest van zijn *priesterschap*. Zij begroeven hem in het *duin*. Wij stonden op eene hooge *duin*.

3. Het Bijvoeglijk Naamwoord.

26. *De onoverwinnelijke vloot werd vernield. Was zij dus onoverwinnelijk? Men noemde haar maar onoverwinnelijk. Hij was een scherpxinnig man. De vorst was met een hermelijnen mantel bekleed. Afgemat kwam hij thuis.*

De hedendaagsche mode verschilt heel wat van de vroegere. Ik werk voor mijn dagelijksch brood. De achterste huizen hebben te weinig licht. De Utrechtsche hoogleeraar spreekt dit tegen.

In deze zinnen komen woorden voor, die hoedanigheden der zelfstandigheden uitdrukken. Zij heeten bijvoeglijke naamwoorden. Geven zij te kennen, van welke stof eene zelfstandigheid is gemaakt, dan dragen ze den naam van stof-felijke bijvoeglijke naamwoorden.

De woorden *hedendaagsch*, *vroeger*, *dagelijksch*, *achterst*, *Utrechtsch* geven wel geene hoedanigheden te kennen, maar toch een zeker kenmerk van de daarbij genoemde zelfstandigheden. Daar ze bovendien geheel als de eigenlijke bijv.nw. worden gebruikt, rekent men ze ook tot deze soort van woorden.

Zooals men zal opmerken, komen de bijv.nw. nu eens als bepaling bij een zelfstandig naamwoord, dan weer als deel van 't gezegde voor.

4. Het Lidwoord.

27. *Hier ligt brood. Geef mij een brood. Geef mij 't brood, dat daar ligt. Er staat een man aan de deur, die eene aalmoes vraagt. Geef den man een stuiver. Dat is de weg, die naar Haarlem leidt. Den oudsten jongen van de klasse werd eene boodschap opgedragen.*

Vaak plaatst men voor de zelfstandige naamw. de woorden *een* en *de* of *'t*, *het*. Zij heeten lidwoorden. Het woord *een* gebruikt men, wanneer men eene willekeurige zelfstandigheid uit eene reeks van gelijksoortige zelfstandigheden bedoelt; het heet lidwoord van onbepaaldheid. De woorden *de*, *'t* of *het* gebruikt men, wanneer men van eene bepaalde, d.i. bekende zelfstandigheid spreekt; zij heeten lidwoorden van bepaaldheid.

Waardoor zijn *brood*, *man*, *weg*, *jongen*, bepaald? En *klasse*?

5. Het Voornaamwoord.

28. a. *Ik ga op reis. Gaat gij mede? De arme jongen moest thuis blijven. Hij was ziek. De hulp van zijn broeder en van den mijnen heeft hem gered. Tante heeft nu met den dokter gesproken. Deze raadt haar eene badkuur te Spa aan. Wie heeft u dat gezegd? Een onbekende. Men moet niet zoo spoedig iemand vertrouwen.*

b. *Naar mijn gevoelen is de man onschuldig. Willt gij deze pen of die? Ik verkies dien langen weg boven dezen korten. Welken weg bedoelt gij? Op zekeren dag moet de doodgewaande zich eensklaps hebben vertoond.*

a. De woorden *ik*, *gij*, *hij*; *de mijne*; *dere*, *wie*; *men*, *iemand* komen hierin met de zelfstandige naamw. overeen, dat zij ook zelfstandigheden beteekenen. Zij verschillen echter hierin van de zelfstandige naamw., dat zij de zelfstandigheden niet noemen, d.i. niet de naam daarvan zijn; zij wekken de gedachte op aan eene zelfstandigheid, zij duiden de zelfstandigheden alleen aan.

Soms behoeven de zelfstandigheden niet genoemd te worden (*Ik heb u gezien, maar gij hebt mij niet gezien*); soms moeten ze vooraf zijn genoemd (*Ik heb een paard gekocht; het is een schimmel*); soms kent de spreker de namen der zelfstandigheden niet, of wil ze niet noemen (*Daar heb ik wat in de hand; raad eens!*).

De woorden, welke dienen om zelfstandigheden aan te duiden, heeten zelfstandige voornaamwoorden.

b. De woorden *mijn*; *dere*; *die*; *welke*; *zeker* dienen, evenals de bijvoeglijke naamw., om de zelfstandigheden te bepalen. Doch ook hier bestaat een groot verschil. Bijvoeglijke naamw.

drukken hoedanigheden uit; de bovenstaande woorden geven toevallige kenmerken der zelfstandigheden te kennen. Woorden als *groot, klein, krachtig, zwak* leeren ons iets omtrent den aard der zelfstandigheden, maar 't zelfde *boek* bijv. kan beurtelings *mijn, uw, zijn, dit, dat boek* heeten, zonder dat er iets aan den aard dier zelfstandigheid verandert.

De woorden, die een toevallig kenmerk der zelfstandigheden opgeven, zijn bijvoeglijke voornaamwoorden.

Daar veelal dezelfde woorden nu eens zelfstandige, dan weer bijvoeglijke voorn. zijn, voegt men ze samen onder den naam van voornaamwoorden.

29. De voornaamwoorden worden verdeeld in:

1. persoonlijke (steeds zelfstandig), die te kennen geven, of de aangeduide zelfstandigheid de spreker, de aangesprokene, of iemand of iets anders is.

In de spraakkunst noemt men den spreker den 1^{en}, den aangesprokene den 2^{en}; wie of wat noch de spreker, noch de aangesprokene is, den 3^{en} persoon.

De persoonlijke voornaamw. zijn: *ik — wij; gij; hij, zij, het — zij.*

Het voornaamwoord *zich*, dat vooral bij wederkerende werkwoorden voorkomt, heet wederkeerend voornaamwoord: *Hij bedenkt zich. Hij kleedt zich. Hij nam mij met zich mede. Elkander*, dat gebruikt wordt, wanneer de werking wederkeerig plaats heeft, heet wederkeerig voornaamw.: *Zij helpen elkander. Zij gaan met elkander daarheen.*

2. bezittelijke (zelfstandig of bijvoeglijk), die meestal te kennen geven, of de bezitter eener zelfstandigheid de 1e, de 2e of de 3e persoon is.

Ze zijn: *mijn — ons; uw; zijn, haar — hun; de of het mijne, onze, uwe, zijne, hare, hunne.*

3. aanwijzende (zelfstandig of bijvoeglijk), die te kennen geven, of eene zelfstandigheid meer of minder ver van den spreker is verwijderd, ook wel, of de zelfstandigheid vroeger of later in den zin genoemd is.

Will gij dit boek of dat boek? De vader wandelde met zijn zoon. Plotseling geeft deze een gil. Aan dezen kant van de rivier staan

huizen, aan geen niet. De oude man had in zijn testament zijn knecht en zijne meid goed bedacht: aan geen vermaakte hij eene boerderij met het omliggende land, aan deze een aanzienlijk legaat.

Ze zijn: deze — dit; die — dat; gene.

4. vragende (zelfstandig of bijvoeglijk), die dienen, om naar den naam of naar eenig kenmerk der zelfstandigheden te vragen.

Wie loopt daar? De heer A. Welken stok hebt gij daar? Den korten?

Ze zijn: wie — wat, welk, hoedanig, wat voor (een)?

5. bepalingaankondigende (zelfstandig of bijvoeglijk), die te kennen geven, dat er een bepalende zin op volgt of er achter gedacht kan worden:

Degene, die zoo handelt, verbeurt ons vertrouwen. Hetgeen, dat gij daar zegt, is niet waar. Zulke vriendelijke menschen (als deze zijn) ontmoet men zelden. Hij is op denzelfden dag jarig, als ik (jarig ben).

Ze zijn: diegene — 'tgene (hetgeen), diegene — datgene, zulk, zoodanig, dusdanig, dergelijke, dezelfde — 'tzelfde (hetzelfde).

6. betrekkelijke (gewoonlijk zelfstandig), die een bepalenden zin met een zelfstandig naamwoord of voor-naamwoord verbinden.

De hond, dien ik gered heb, bleek van den burgemeester te zijn. De vriend, met wien hij samenwerkte, is ziek geworden. Zij waren achtergelaten op een eiland, 'welk geheel onbewoond was. Hij heeft een huis gehuurd in dezelfde straat, in welke wij vroeger woonden. Dat, wat gij voor goud aanziet, is koper.

Zij zijn: die — dat, wie — wat, welke — 'welk (hetwelk).

7. onbepaalde (zelfstandig of bijvoeglijk), die zelfstandigheden aanduiden, waarvan men den naam niet kan of wil noemen, of die van zelfstandigheden zeggen, dat men ze niet nauwkeurig kan of wil bepalen.

Het heeft den heelen dag geregend. Hoe gaat het met uw broeder? Men moet zijn naaste liefhebben. Iemand heeft het hem verteld. Niemand wist er het rechte van. Hier heb ik wat voor u. Het is iets moois. Niets is bestendig. Alles is vergankelijk. Op zekeren morgen bleef hij weg.

Zij zijn: het, men, iemand — niemand, iets — niets, alles, wat, zeker.

6. Het Telwoord.

30. Vier mannen trokken het schip voort. Er zitten dertig leerlingen in de klasse. In luttel uren was het schoone gebouw in de asch gelegd. Vele handen maken licht werk.

Hij was de derde leerling der klasse. Den vierentwintigsten Augustus begon het oproer. Den hoeveelsten hebben wij vandaag? den zesden of den achtsten? Geen van beide: den zevenden.

In bovenstaande zinnen komen woorden voor, welke dienen, om de hoeveelheid der zelfstandigheden te kennen te geven, of de plaats, welke deze onder andere derzelfde soort innemen. Zij heeten telwoorden en wel in 't eerste geval hoofdtelwoorden, in 't laatste rangtelwoorden.

De telwoorden hebben eene vaste, bepaalde beteekenis, of hunne beteekenis hangt van de omstandigheden af. Men verdeelt ze daarom in bepaalde en onbepaalde telwoorden.

Bepaalde hoofdtelwoorden zijn: één, zes, honderd, duizend, enz.

Bepaalde rangtelwoorden: eerste, zesde, honderdste, duizendste, enz.

Onbepaalde hoofdtelwoorden: al, veel, verscheiden, ettelijk, weinig, luttel, eenig, sommig, menig, ieder, elk.

Hoeveel is: veel menschen, weinig geld, alle boeken? Nu eens meer, dan weer minder; dit hangt van de omstandigheden af.

Onbepaalde rangtelwoorden: hoeveelste, zoveelste, middelste, laatste.

Hebben deze woorden steeds dezelfde beteekenis?

7. Het Bijwoord.

31. Hij heeft den ganschen dag hard gewerkt. De vrouwtjes hadden veel gekald. Zij hadden weinig gezegd. Op die partij hebben we ons uitstekend vermaakt. Het was een zeer vroolijk feest. Gisteren is hij vertrokken. Hij zal heel lang wegblijven. Waarheen is hij vertrokken? Schuif wat hierheen. Vergeefs wachten

wij op zijne terugkomst. Er dienen zeer vele verbeteringen aangebracht te worden. Hij heeft mij heel schandelijk bedrogen.

In deze volzinnen komen woorden voor, welke dienen, om de beteekenis van een werkwoord, een bijvoeglijk naamwoord of een telwoord te bepalen. Ook zijn er enkele onder, die weer dienen ter bepaling van zulk eene bepaling. Al deze woorden heeten bijwoorden.

Bijwoorden dienen derhalve tot bepaling der beteekenis van een werkwoord, een bijvoeglijk naamwoord, een telwoord of een ander bijwoord.

31* *Het verwachte stoomschip is niet aangekomen. Het komt stellig morgen. Misschien heeft het oponthoud gehad. Gij maakt u immers niet ongerust? Wees toch kalm!*

De woorden *niet*, *stellig*, *misschien*, *immers*, *toch* en dergelijke dienen niet, om eenige nadere bijzonderheid van de werking mee te deelen; zij zijn dus geene bepalingen van 't gezegde. Zij dienen, om den zin tot een ontkennenden, stelligen, twijfelenden, vragenden of wenschenden zin te maken. Laat men uit den zin: *Hij werkte gisteren hard* het woord *hard* of *gisteren* weg, dan kent men eene nadere bijzonderheid van 't gezegde minder; laat men uit den zin: *Hij werkt niet* of *Hij werkt misschien* het woord *niet* of *misschien* weg, dan krijgt de zin eene geheel andere beteekenis.

De woorden, die een zin ontkennend, stellig, twijfelend, vragend of wenschend maken, heeten bijwoorden van wijze. Men zorgte er voor, bij de ontleding van dergelijke zinnen, steeds deze bijwoorden bij 't gezegde te voegen, daar zij immers niet bij de bepalingen mogen gerekend worden.

32. De bijwoorden, welke eene bepaling uitmaken, worden verdeeld in bijwoorden:

1. van plaats. Zij antwoorden op de vraag: waar? waarheen? van waar?

Zij loopen buiten, hier, daar. Zij kwamen hierheen, daarheen. Zij zijn van hier, van daar vertrokken.

2. van tijd. Zij antwoorden op de vraag: wanneer? hoe lang?

Zij zijn gisteren gekomen. Zij zullen morgen, overmorgen vertrekken. Zij blijven kort, lang.

3. van hoeveelheid. Zij antwoorden op de vraag: hoeveel?
Zij hebben veel, weinig, genoeg gewerkt.
4. van graad. Zij antwoorden op de vraag: in welke mate?
Dat spijjt mij erg. Dat schrift is vrij, tamelijk, zeer, te slecht.
5. van hoedanigheid. Zij antwoorden op de vraag: hoe?
*Zij hebben dapper gestreden, langzaam geloopt, vuriglijk
 gebeden, zachtjes gefluisterd, zoo gedaan, anders gehandeld.*
6. van omstandigheid. Zij antwoorden op de vraag:
 onder welke omstandigheid?

*Zij hebben vruchteloos, te vergeefs gewacht, (d. i. terwijl het
 verwachtte niet kwam). Hij zat alleen (d. i. terwijl er niemand
 meer was). Hij heeft slechts tot drie uur gewerkt (d. i. terwijl
 hij langer had moeten of willen werken).*

33. Tot welke soort van woorden behooren de cursief ge-
 drukte en waarom?

Hij heeft heel fraai geschreven. Dit is een heel fraai schrift.
 De soldaten bleken vermoeid. Gewond werd hij van het slagveld
 gedragen. Wij wonen 's zomers buiten. Dat buiten is verkocht.
 Hij had weinig gewerkt en dus niet veel verdiend. Hij vloog
 verschrikt van zijn stoel op. Die japon is heel net. Zij zit ook
 zeer net. Er stonden niet veel menschen te kijken. Dat woord
 deed hem zeer. Men verfd de zonneblinden wit. De wit ge-
 verfd blinden kaatsten de warmte terug. Zij was geheel in
 't wit gekleed. Vergeefs zagen zij naar hem uit. Al onze moeite
 was vergeefs. Ik wandel dagelijks een nurtje. Wij bidden om
 ons dagelijksch brood.

8. Het Voorzetsel.

34. *Wij zaten gezellig in den tuin. Mijn vriend is met zijne
 vrouw en kinderen naar Amerika gegaan. De prijs van die
 waren was mij te hoog. Ik kom binnen een uur terug. Ik ben
 zeer tevreden over zijne vorderingen. Dat bericht is minder aan-
 genaam voor u. Nu verduwen de hoop op herstel geheel. Hij zat
 druk te werken. Ik zal trachten te komen.*

In deze volzinnen beginnen vele bepalingen met woorden,
 welke de betrekking te kennen geven tusschen twee

zelfstandigheden, tusschen eene zelfstandigheid en eene werking en tusschen twee werkingen. Zij heeten voorzetsels.

35. Tot welke soort van woorden behooren de cursief gedrukte in onderstaande zinnen en waarom?

Hij gaat *uit*. Ik ga *uit* de stad. Wij stonden *buiten*. Wij stonden *buiten* den kring. Hij liep *over* de brug. Hij liep de brug *over*. Ik woon *te* Utrecht. Dat werk is mij *te* moeilijk. Hij liep *met* mij *mede*. Wij klommen *tot op* den top des bergs. Hij sprong *van* den stoel *af*. De kist viel *naar beneden*. Wij kwamen *van boven*. *Sedert* dien dag hebben wij geen taal of teeken meer van hem vernomen. *Sedert* was hij dood voor ons.

9. Het Voegwoord.

36. In § 11 hebben we gezien, dat de woorden *en*, *of*, *noch* dienden, om de deelen van een veelvoudig onderwerp, gezegde, voorwerp of bepaling met elkander te verbinden. In § 12 dienden de woorden *en*, *of*, *want* om twee zinnen tot een samengestelden zin te vereenigen. In § 13 werden de hoofdzinnen en bijzinnen verbonden door de woorden *dat*, *of*, *wanneer*, *doordat*, *zoodat*. Al deze woorden verbinden dus zinnen en zindeelen: zij heeten daarom voegwoorden.

Niet alle woorden echter, die zinnen verbinden, zijn voegwoorden. In de samengestelde zinnen: *De mensch, die zijn plicht doet, heeft niets te vreezen. Het paard, waarop hij reed, stortte gewond neder* dienen de woorden *die* en *waarop* = *op 't welk* ook, om den bepalenden bijzin met *de mensch* en *het paard* te verbinden, en toch is het eerste een betrekkelijk voornaamwoord en het laatste doet den dienst van een voorzetsel met een betrekkelijk voornaamw. Waarom zijn dit nu geene voegwoorden? Omdat ze nog iets anders doen, dan verbinden; ze duiden namelijk ook eene zelfstandigheid aan.

37. Tot welke soort van woorden behooren de cursief gedrukte en waarom?

Dat is een mooi boek. Het nieuwtje, *dat* gij daar vertelt, kende ik al lang. Ik heb *dat* huis zien bouwen. Men zegt, *dat* hij spoedig terugkomt. Ik blijf *nog* drie dagen. Hij heeft *geld*

noch krediet. Plotseling stond hij *voor* mij. *Voor* ik vertrek, kom ik nog even bij u aan. De vrouw des huizes kwam *voor*. Wij wonen tegenwoordig *voor*. Eerst ben ik bij hem geweest en *toen* bij zijn broeder. Hij ging juist heen, *toen* ik kwam. *Nu* kunt gij wel vertrekken. *Nu* ik zoo ver ben, zal ik wel verder komen. Bezint *eer* gij begint. Hij was *eer* thuis, *dan* ik. Hebt gij uw werk afgemaakt? *Dan* kunt gij wel heengaan. Ik zal nog wachten *tot* de volgende week. Wacht, *tot* ik met mijn plan gereed ben. *Naar* men zegt, zal die brug vernieuwd worden. Ik zal in deze zaak handelen naar eer en geweten. *Sedert* hij naar Engeland gegaan is, heb ik hem niet weer gezien. Men had *sedert* de verwoesting van Jeruzalem zulk een bloedbad niet gezien. Hij is verleden week nog bij mij geweest, maar *sedert* heb ik niets van hem gehoord.

10. Tusschenwerpsel.

38. *O, wat is dat mooi! Och, hoe lief! Hij is, helaas! verdronken. Foei, wat een schelmstuk! Ach, zou dan nooit die gelukkige tijd aanbreken? Ho, daar heb ik het! Pst, luister eens! Pof, daar springt de blaas stuk! Krak, krak, daar brak het bruggetje! Bons, daar lag hij voorover!*

In bovenstaande zinnen komen klanken voor, die of eene sterke gemoedsaandoening uitdrukken, of dienen, om iemands opmerkzaamheid te trekken, of een geluid nabootsen. Zij heeten tusschenwerpsels, daar men ze, om zoo te zeggen, plotseling tusschen de zinnen werpt.

HOOFDSTUK III.

BUIGING DER WOORDEN IN DEN VOLZIN.

39. De werkwoorden, zelfstandige naamw., bijvoeglijke naamw., lidwoorden, voornaamwoorden en telwoorden zijn veranderlijke woorden. Het geheel der veranderingen, welke zij ondergaan, heet buiging; bij de

werkwoorden noemt men de verandering vervoeging, bij de overige woorden verbuiging.

40. Een buigbaar woord komt dus in verschillende vormen voor. De letters of lettergrepen, welke in de buiging aan een woord worden gehecht, heeten buigingsuitgangen. Ontdoet men een woord van zijne buigingsuitgangen, dan houdt men den stam over. Zoo is *loop* de stam van *loopen* en *loopt*; *grond* van *gronds* en *gronden*; *goed* van *goede*, *goeden*; *die* van *diens*, *dier*, *dien*; *de* van *des*, *der*, *den*, *enz.*

1. Het Werkwoord.

41. Ten einde de buigingsvormen der werkwoorden te kunnen onderscheiden, dient men te weten, wat men verstaat door de wijzen, tijden, personen en getallen van het werkwoord.

42. *De koning leeft. De koning leve! Hij gaat heen. Hij ga heen! Ga heen! Ieder doe zijn plicht! Doe uw plicht. Ieder doet zijn plicht. Hij blijft weg. Ik vrees, dat hij wegblijve. Blijf toch weg! Ik vreesde, dat hij wegbleve. Ik hoop, dat hij dit niet bemerkt hebbe.*

Uit deze voorbeelden blijkt, dat de werkwoorden verschillende vormen vertoonen, naarmate de zin te kennen geeft, dat iets werkelijk gebeurt; dat iets gewenscht of niet gewenscht wordt; dat iets wordt geboden of verzocht.

Geeft de vorm van 't werkwoord te kennen, dat iets werkelijk gebeurt, dan staat het werkw. in de aantoonende wijs.

Geeft de vorm des werkwoords te kennen, dat iets mogelijk of wenschelijk is, dan staat het werkw. in de aanvoegende wijs.

Geeft de vorm van 't werkwoord te kennen, dat iets geboden of verzocht wordt, dan staat het werkw. in de gebiedende wijs.

42*. *Ik zou u graag helpen, als ik maar tijd had. Ware men wat voorzichtiger geweest, dan zou de brand niet ontstaan zijn. Indien gij beter uw plicht deedt, behoefde men u niet te straffen. Al kon ik er een koninkrijk mee verdienen, ik deed het toch niet.*

't Geen in deze volzinnen wordt verteld, gebeurt niet werkelijk (integendeel, het tegenovergestelde daarvan ge-

beurt): de spreker stelt het zich slechts een oogenblik voor. Wanneer de spreker zich iets, dat niet gebeurd is of gebeurt of gebeuren zal, voor een oogenblik voorstelt, zegt men, dat het werkwoord in de voorwaardelijke wijs staat.

43. *Ik zit te schrijven. Ik heb mijn werk afgemaakt; nu kan ik gaan wandelen. Toen ik gisteren over den Dam liep, ontmoette ik een oud vriend. Ik had hem in jaren niet gezien. Ik zal aanstonds aan mijn werk beginnen. Ik denk, dat ik het over een paar uur wel zal voltooid hebben. Ik beloofde hem verleden week, dat ik 't zou doen. Ik beloofde hem niet, dat ik het werk reeds over drie dagen zou afgemaakt hebben.*

Men kan door vormen van het werkwoord, met of zonder hulp van andere werkwoorden, uitdrukken, wanneer de werking plaats heeft. Zijn daartoe geene andere werkwoorden noodig, dan noemt men de vormen van 't werkwoord enkelvoudige tijden; behoeft men daartoe hulpwerkwoorden, dan spreekt men van samengestelde tijden.

De tijden, die in de aantoonende wijs voorkomen, heeten:

1. onvoltooid tegenwoordige tijd, die te kennen geeft, dat de werking op dit oogenblik aan den gang is: *Ik loop.*

2. voltooid tegenwoordige tijd, die te kennen geeft, dat de werking op dit oogenblik afgelopen is: *Ik heb geloopt. Ik ben geloopt.*

3. onvoltooid verleden tijd, die te kennen geeft, dat de werking in 't verledene aan den gang was: *Ik liep.*

4. voltooid verleden tijd, die te kennen geeft, dat de werking in 't verledene afgelopen was: *Ik had geloopt. Ik was geloopt.*

5. onvoltooid toekomstige tijd, die te kennen geeft, dat de werking in de toekomst aan den gang zal zijn: *Ik zal loopen.*

6. voltooid toekomstige tijd, die te kennen geeft, dat de werking in de toekomst zal zijn afgelopen: *Ik zal geloopt hebben. Ik zal geloopt zijn.*

7. onvoltooid verleden toekomstige tijd, die te kennen geeft, dat de werking aan den gang zal zijn in een tijd, die ten opzichte van het verledene toekomstig is: *Hij berichtte, dat hij om twaalf uur te A. zou aankomen.*

8. voltooid verleden toekomstige tijd, die te kennen geeft, dat de werking afgelopen zal zijn in een tijd, die ten opzichte van 't verledene toekomstig is: *Hij berichtte, dat hij om twaalf uur te A. zou aangekomen zijn. Ik dacht toen, dat ik over een paar uur het werk wel zou afgemaakt hebben.*

Ten einde te begrijpen, waarom de beide laatste tijden verleden toekomstige tijden heeten, zette men naast elkander de zinnen: *Hij bericht thans, dat hij om twaalf uur te A. zal aankomen of zal aangekomen zijn en: Hij berichtte gisteren, dat hij om twaalf uur te A. zou aankomen of aangekomen zou zijn.* Welk verschil bestaat er tusschen de tijden dezer werkwoorden? Geen ander, dan dat men in 't eerste geval uitgaat van het tegenwoordige, in 't laatste van het verledene. Vandaar de bijvoeging verleden in de benaming der tijden.

De tijden, die in de aanvoegende wijs voorkomen, heeten:

1. onvoltooid tegenwoordige tijd: *Ik hoop, dat hij het doet.*

2. voltooid tegenwoordige tijd: *Ik hoop, dat hij 't gedaan hebbe.*

3. onvoltooid verleden tijd: *Ik hoopte toen, dat hij het dede.*

4. voltooid verleden tijd: *Ik hoopte toen, dat hij het gedaan hadde.*

De gebiedende wijs heeft slechts één tijd, den tegenwoordigen: *Doe dat!*

43*. Wanneer de zin alleen dient om uit te drukken, wat de spreker zich een oogenblik voorstelt, wanneer men dus de voorwaardelijke wijs gebruikt, kan men de werking voorstellen als aan den gang zijnde of als afgelopen. Men spreekt dus van 1. onvoltooiden tijd: *Ware hij hier, ik zeide het hem = Was hij hier, ik zeide het hem of ik zou het hem zeggen.* 2. voltooiden tijd: *Ware hij hier geweest, ik hadde 't hem gezegd = Ware hij hier geweest, ik had het hem gezegd of ik zou het hem gezegd hebben.*

44. Wie zijne gedachte in een zin uitdrukt, spreekt over één of meer zelfstandigheden.

Is de zelfstandigheid, waarover gesproken wordt, de spreker zelf, dan staat het werkwoord in den eersten persoon enkelvoud: *Ik ga heen.*

Is die zelfstandigheid de aangesprokene, dan staat het werkwoord in den tweeden persoon enkelvoud: *Gaat gij heen, mijn vriend?*

Is die zelfstandigheid noch de spreker, noch de aangesprokene, dan staat het werkwoord in den derden persoon enkelvoud: *De man, de vrouw, het kind, hij, zij, het, men, enz. gaat heen.*

Behoort onder de zelfstandigheden, waarover gesproken wordt, ook de spreker, dan staat het werkwoord in den eersten persoon meervoud: *Wij gaan heen.*

Zijn die zelfstandigheden de aangesprokenen, dan staat het werkwoord in den tweeden persoon meervoud: *Gaat gij reeds heen, mijne vrienden?*

Behoort onder die zelfstandigheden noch de spreker, noch de aangesprokene, dan staat het werkwoord in den derden persoon meervoud: *De vrienden, zij, enz. gaan heen.*

45. Onder de vormen van het werkwoord moeten nog genoemd worden: de infinitief en de deelwoorden.

De vorm van het werkwoord, die dient om de werking alleen te noemen, die dus de naam der werking is, heet infinitief: *Werken is goed. Wij gaan wandelen. Hij lag te slapen.*

De vormen der werkwoorden, die ook wel als bijvoeglijke naamwoorden gebruikt kunnen worden, heeten deelwoorden: *vertrekkende, vertrokken, ploegende, geploegd.* Stelt het deelwoord de werking voor als aan den gang zijnde, dan heet het tegenwoordig deelwoord; stelt het de werking voor als afgelopen, dan heet het verleden deelwoord.

46. De werkwoorden worden naar hunne vervoeging verdeeld in twee soorten, sterke en zwakke.

Een sterk werkwoord verandert in den onvoltooid verleden tijd van stamklinker, terwijl 't verleden deelwoord op **en** eindigt: *loopen, liep, geloopen.*

Een zwak werkwoord vormt zijn onvoltooid verleden tijd door **de** of **te**, terwijl 't verleden deelwoord eindigt op **d** of **t**: *halen, haalde, gehaald; straffen, strafte, gestraft.*

47. Om den stam van een werkwoord te vinden, laat men van den infinitief **en** weg: *loopen—loop.* Eindigt de stam op

een dubbelen medeklinker, dan schrijft men dezen slechts éénmaal: *straffen—straf*; komt in den infinitief **a** of **u**, of ééne **e** of **o** voor, gevolgd door een medeklinker, dan verdubbelt men den klinker: *halen—haal*, *huren—huur*, *spreken—spreek*, *schromen—schroom*. Zoo er aan 't slot van den stam eene **v** of **z** zou komen, verandert men deze in **f** en **s**. Deze **f** en **s** heeten dan onecht: *draven—draaf*; *razen—raas*.

48. Ten einde de enkelvoudige tijden (zie § 43) van een sterk of zwak werkwoord te kunnen vervoegen, wete men:

1. dat voor den tweeden persoon enkelvoud geen afzonderlijke vorm meer bestaat; men gebruikt daarvoor den tweeden persoon meervoud.

2. dat een zwak werkwoord zijn onvoltooid verleden tijd vormt door **te**, wanneer de stam eindigt op **t**, **k**, **f**, **s**, **ch** of **p** (**tkofschip**); eindigt de stam op een anderen medeklinker of op een klinker, dan wordt deze tijd gevormd door **de**.

Indien er echter eene **f** of **s** aan 't slot van den stam voor **v** of **z** staat (of, zooals men zegt, onecht is), dan vormt men den onvolt. verl. tijd door middel van **de**: *roofde*, *raasde*.

3. dat de uitgangen zijn:

Sterk of zwak werkwoord.

Aantoonende wijs.

Aanvoegende wijs.

Onvoltooid tegenwoordige tijd.

Enkelv. 1 stam

Enkelv. 1 stam + **e**

3 „ + **t**

3 „ + **e**

Meerv. 1 „ + **en**

Meerv. 1 „ + **en**

2 „ + **t**

2 „ + **et**

3 „ + **en**

3 „ + **en**

Sterk werkwoord.

Aantoonende wijs.

Aanvoegende wijs.

Onvoltooid verleden tijd.

Enkelv. 1 stam

Enkelv. 1 stam + **e**

3 „

3 „ + **e**

Meerv. 1 „ + **en**

Meerv. 1 „ + **en**

2 „ + **t**

2 „ + **et**

3 „ + **en**

3 „ + **en**

Zwak werkwoord.

*Aantoonende wijs.**Aanvoegende wijs.**Onvoltooid verleden tijd.*

Enkelv. 1 stam	+ de	of	+ te	Enkelv. 1 stam	+ de	of	+ te
3 „	+ de	of	+ te	3 „	+ de	of	+ te
Meerv. 1 „	+ den	of	+ ten	Meerv. 1 „	+ den	of	+ ten
2 „	+ det	of	+ tet	2 „	+ det	of	+ tet
3 „	+ den	of	+ ten	3 „	+ den	of	+ ten

Sterk of zwak werkwoord.

Gebiedende wijs.

Enkelv. stam.

Meerv. „ + t

49. Wanneer de stam op eene **t** eindigt, wordt de uitgang **t** weggelaten: *ik laat, gij laat, hij laat, ik liet, gij liet.*

Wanneer de stam op eene onechte **f** of **s** eindigt, keert de **v** of **z** vóór den uitgang **en** terug: *ik graaf, wij graven; ik groef, wij groeven; ik lees, wij lezen; ik las, wij lazten.*

De medeklinker, die onmiddellijk na een volkomen klinker staat, wordt vóór den uitgang **en** altijd verdubbeld: *wij straffen, zij straffen; wij schellen, zij schellen; wij willen, wij tollten, wij vullen.*

Onvolkomen heeten de **a, e, i, o, u**, wanneer zij uitgesproken worden als in de bovenstaande werkwoorden.

Bij de volgende sterke werkwoorden treft men vormen aan met een enkelen en een dubbelen medeklinker:

*wij bidden, wij baden, gebeden**wij liggen, wij lagen, gelegen**wij zitten, wij zaten, gezeten**wij heffen, wij hieven, geheven**wij scheppen, wij schiepen, geschapen**wij wasschen, wij wieschen, gewasschen**wij wassen, wij wiesen, gewassen.*

Bij de sterke werkwoorden wordt op 't einde eener lettergreep steeds ééne **e** en ééne **o** geschreven (zachte **e** en **o**): *wij, zij stelen, gestolen; wij, zij lezen, gelezen; wij, zij heschen, geheschen; wij, zij goten, gegoten.*

Uitgezonderd zijn de werkwoorden: *hecten* (genoemd worden), *loopen* en *stooten*.

De sterke werkwoorden worden steeds met **ij** geschreven: *bijten*, *rijten*, *krijten*, enz. Uitgezonderd is *scheiden*.

50. 't Verleden deelwoord van een zwak werkwoord krijgt eene **d** achter den stam, wanneer de onvolt. verl. tijd **de** krijgt; **t**, wanneer de onvolt. verl. tijd **te** krijgt: *hoorde*, *gehoord*; *haalde*, *gehaald*; *maaide*, *gemaaid*; *strafte*, *gestraft*; *hakte*, *gehakt*; *trappen*, *getrapt*; *loste*, *gelost*; *wischte*, *gewischt*; *wnifde*, *gewuifd*; *vreezen*, *gevreesd*.

Men lette bij sommige zwakke werkwoorden op 't verschil in vorm tusschen den onvoltooid verleden tijd en 't verleden deelwoord: *Hij haatte dien man. De gehate man. Zij smeedden eene samenzwering. De gesmede samenzwering.* Zoo ook tusschen den 3en pers. onv. teg. tijd der aant. wijs en 't verleden deelwoord: *Hij vermeestert de stad. De stad werd vermeesterd. Hij behaalt de overwinning. De overwinning is behaald.*

51. De verleden deelwoorden krijgen vóór den stam gewoonlijk het voorvoegsel **ge**: *gelopen*, *gewerkt*. Doch men laat dit voorvoegsel weg:

a. wanneer het werkwoord reeds is voorzien van een der voorvoegsels: **be**, **ge**, **er**, **her**, **ont**, **ver**: *behaald*, *geloofd*, *erkend*, *herinnerd*, *ontvangen*, *veranderd*.

Men noemt voorvoegsels: lettergrepen, welke niet als afzonderlijke woorden gebruikt worden, maar dienen, om nieuwe woorden te vormen.

b. wanneer het werkwoord onscheidbaar is verbonden met een bijwoord: *Ik overleg, heb overlegd. Ik onderhoud, heb onderhouden; omringd, doorloopen, weerklonken.*

Is een werkwoord scheidbaar verbonden met eenig woord, dan plaatst men **ge** tusschen de beide deelen: *Ik sla hem gade, heb hem gadegestagen. Men spreekt hem vrij, heeft hem vrijgesproken; overgelegd, omgeworpen, doorgewerkt.*

In alle andere gevallen plaatst men **ge** vóór den stam: *gelopen*, *gewanhoopt*, *gevrijvaard*, *gehandhaafd*, *gedoodverfd*, *ge-rechtvaardigd*, enz.

Wanneer het werkwoord onmiddellijk door een ander werkwoord in den infinitief wordt gevolgd, — soms ook, wanneer de infinitief door *te* wordt voorafgegaan, — gebruikt men in de voltooide tijden den infinitief van het eerste werkwoord in de plaats van het verleden deelwoord: *Ik heb haar hooren zingen. Heeft hij dat werk niet laten afmaken? Gij hadt verder behooren te komen. Wij hebben hem vergeefs pogen over te halen = Wij hebben vergeefs gepoogd hem over te halen.*

52. De samengestelde tijden der aantoonende en aanvoegende wijs worden op de volgende wijze gevormd:

1. De volt. teg. tijd door den onvolt. teg. tijd der hulpwerk. *hebben* of *zijn*, gevolgd door 't verleden deelwoord: *ik heb, hebbe gewerkt; ik ben, zij gevallen.*

2. de volt. verl. tijd door den onvolt. verl. tijd der hulpwerk., gevolgd door 't verleden deelwoord: *ik had, hadde gewerkt; ik was, ware gevallen.*

3. de onvolt. toek. tijd door den onvolt. teg. tijd van 't hulpwerk. *zullen*, gevolgd door den infinitief: *Ik zal werken.*

4. de volt. toek. tijd door den onvolt. toek. tijd der hulpwerk. *hebben* of *zijn*, gevolgd door 't verleden deelwoord: *ik zal gewerkt hebben, ik zal gevallen zijn* of: *ik zal hebben gewerkt, ik zal zijn gevallen.*

5. de onvolt. verl. toek. tijd door den onvolt. verl. tijd van 't hulpwerk. *zullen* gevolgd door den infinitief: *ik zoude, ik zou werken.*

6. de volt. verl. toek. tijd door den onvolt. verl. toek. tijd der hulpwerk. *hebben, zijn*, gevolgd door 't verleden deelwoord: *ik zou hebben gewerkt, ik zou zijn gevallen, of ik zou gewerkt hebben, ik zou gevallen zijn.*

52*. De tijden der voorwaardelijke wijs zijn gelijk aan den onvolt. verl. tijd enden volt. verl. tijd vande aanvoegende of van de aantoonende wijs.

Onvolt.: *ik kwame, kwam; Volt.: ik ware gekomen, was gekomen.* In vele gevallen kan men daarvoor echter ook den onvolt. verl. toek. tijd of den volt. verl. toek. tijd der aantoonende wijs gebruiken; Onvolt.: *Ik zou komen; Volt.: ik zou gekomen zijn.* Voorb.: *Hadde ik tijd, ik kwame naar hem toe, gewoonlijk: Had ik tijd, ik kwam naar hem toe, of: Had ik tijd,*

ik zou naar hem toekomen. Evenzoo: Hadde ik tijd gehad, ik ware naar hem toegekomen, of: Had ik tijd gehad, ik was naar hem toegekomen, of, ik zou naar hem toegekomen zijn.

53. De enkelvoudige tijden der hulpwerkwoorden *hebben*, *zijn* en *zullen* wijken in hunne vormen af van de regels, boven gegeven; daarom volgt hier hunne vervoeging. Men bedenke, dat verscheidene vormen slechts zelden of nooit voorkomen.

Hebben.

Aantoonende wijs.

Ik heb
hij heeft
wij hebben
gij hebt
zij hebben

Onvolt. teg. tijd.

ik had
hij had
wij hadden
gij hadt
zij hadden

Onvolt. verl. tijd.

Zijn.

Aantoonende wijs.

ik ben
hij is
wij zijn
gij zijt
zij zijn

Onvolt. teg. tijd.

ik was
hij was
wij waren
gij waart
zij waren

Onvolt. verl. tijd.

Aanvoegende wijs.

ik hebbe
hij hebbe
wij hebben
gij hebbet
zij hebben

ik hadde
hij hadde
wij hadden
gij haddet
zij hadden

Aanvoegende wijs.

ik zij
hij zij
wij zijn
gij zijt
zij zijn

ik ware
hij ware
wij waren
gij waart
zij waren.

Zullen.

Aantoonende wijs.

ik zal
 hij zal
 wij zullen
 gij zult
 zij zullen

*Aanvoegende wijs.**Onvolt. teg. tijd.*

(ontbreekt)

Onvolt. verl. tijd.

ik zoude, zou
 hij zoude, zou
 wij zouden
 gij zoudt
 zij zouden

(ontbreekt)

De gebiedende wijs luidt: *heb, hebt; wees, weest* of *zijt*.
 Van *zullen* ontbreken deze vormen.

De verleden deelwoorden van *hebben* en *zijn* luiden *gehad* en *geweest*. Van *zullen* ontbreekt het verleden deelwoord.

54. De vraag, of men ter vorming der voltooide tijden *hebben* of *zijn* zal gebruiken, hangt af van de beteekenis der werkwoorden.

Is een werkwoord overgankelijk, wederkeerend of onpersoonlijk, dan gebruikt men steeds *hebben*: *ik heb eene wandeling gedaan, ik had mij geschaamd, het heeft geregend*.

Is een werkwoord onovergankelijk, en zegt het, wat het onderwerp doet, of in welken toestand het zich bevindt, dan gebruikt men evenzoo *hebben*: *ik heb geschreid, gelachen, gedanst, gewerkt, geslapen, gedroomd, gesukkeld*.

Is een werkwoord onovergankelijk, en zegt het, in welken toestand het onderwerp komt, dan gebruikt men *zijn*: *hij is gevallen, de bloem was verwelkt, het kind was gestorven*.

Verschillende werkwoorden, die een gaan uitdrukken, worden met *hebben* vervoegd, wanneer men alleen denkt aan de verichte werking: *Ik heb den heelen middag geloopen, gevaren,*

gereden, gespoord. Zij worden met *zijn* vervoegd, wanneer men denkt aan 't gevolg van de werking: *Ik ben naar Utrecht geloopt, gevaren, gereden, gespoord, enz.*

55. De lijdende vorm der overgankelijke werkwoorden wordt gemaakt door de verschillende tijden van het werkwoord *worden*, gevolgd door het verleden deelwoord van het overgankelijke werkwoord. Onvolt. teg. tijd: *ik word beloond*; Onvolt. verl. tijd: *ik werd beloond*; Onvolt. toek. tijd: *ik zal beloond worden*; Onvolt. verl. toek. tijd: *ik zou beloond worden*. Daar het werkwoord *worden* met *zijn* wordt vervoegd, zou men denken, dat de voltooide tijden zouden luiden:

Volt. teg. tijd: *ik ben beloond geworden.*

Volt. verl. tijd: *ik was beloond geworden.*

Volt. toek. tijd: *ik zal beloond worden zijn.*

Volt. verl. toek. tijd: *ik zou beloond worden zijn.*

Intusschen luiden deze tijden in den regel: *ik ben beloond, ik was beloond, ik zal beloond zijn, ik zou beloond zijn.*

Daardoor hebben de voltooide tijden van den lijdenden vorm der overgankelijke werkwoorden denzelfden vorm als diezelfde tijden der onovergankelijke werkwoorden, bijv.: *hij is verdreven, hij is gevallen; hij was veroordeeld, hij was gestorven; het werk zal afgemaakt zijn, het werk zal mislukt zijn, enz.*

56. Het tegenwoordig deelwoord van een werkwoord wordt steeds gevormd door **end(e)** of **nd(e)** achter den stam te plaatsen: *hoor-end, werk-end, zie-nde, gaa-nde.*

57. Sommige sterke werkwoorden hebben een zwakken onvolt. verl. tijd:

wreken — wreekte — gewroken

weven — weefde — geweven

zieden — ziedde — gezoden

bakken — bakte — gebakken

lachen — lachte — gelachen

laden — laadde — geladen

malen — maalde — gemalen

wasschen — waschte — gewasschen
bannen — bande — gebannen
spannen — spande — gespannen
spouwen (splijten) — spouwde — gespouwen
vouwen — vouwde — gevouwen
zouten — zoutte — gezouten
braden — braadde — gebraden
raden — raadde — geraden
heeten — heette — geheeten
scheiden — scheidde — gescheiden
stooten — stootte — gestooten
brouwen — brouwde — gebrouwen.

In deftigen stijl gebruikt men nog wel de sterke vormen: *wiesch*, *ried* en *stiet*: *Hij wiesch zijne handen in onschuld. Ik ried hem, kalm te zijn. Napoleon stiet het hoofd in Rusland.*

Bij dichters leest men ook: *loech* en *loegen* voor *lachte* en *luchten*. Het werkwoord *zieden* (koken) komt in de schrijftaal hoofdzakelijk in den onvolt. tegenw. en den onvolt. verl. tijd voor: *Hij ziedt, ziedde van toorn*. Het verleden deelwoord komt voor in de uitdrukking: *gezoden* en *gebraden*.

Het werkwoord *bersten* of *barsten* wordt vervoegd:

bersten, barsten; berstte, barstte, borst; geborsten, gebarsten.

58. Geheel zwak vervoegt men tegenwoordig de vroeger sterke werkwoorden:

(zich) belgen — belgde — gebelgd
helen (verbergen) — heelde — geheeld
grijnen (grienen) — grijnde — gegrijnd
hijgen — hijgde — gehijgd
krijnschen — krijnschte — gekrijnscht
vrijen — vrijde — gevrijd
(be)wijken — bewijnde — bewijmd.

Zeer zelden leest men de sterke vormen: *green*, *gegrenen*, *heeg*, *gehegen*, *kreesch*, *gekreschen*, *beuweem*, *beuwemen*.

59. Nu eens zwak, dan weer sterk ziet men vervoegd:

schrikken (onovergankelijk) — *schrikte, schrok* — *geschrikt, geschrokken*

schuilen — *schuilde, school* — *geschuild, gescholen*

kruien — *kruide, krooi* — *gekruid, gekrooien*

spuwen, spugen — *spuwde, spooog* — *gespuwd, gespogen.*

60. Een sterken of zwakken onvolt. verl. tijd naast een zwak verleden deelw. vindt men van de werkwoorden:

waaien — *waaide, woei* — *gewaaid*

jagen — *jaagde, joeg* — *gejaagd*

vragen — *vraagde, vroeg* — *gevraagd.*

Alleen wanneer *jagen* beteekent *op de jacht zijn*, is de onvolt. verl. tijd altijd *jaagde*.

61. Sommige werkwoorden, die in den infinitief denzelfden vorm hebben, hebben eene verschillende beteekenis en verschillende vervoeging. Zij zijn:

verschrikken (onoverg., dus: *een schrik krijgen*) is gewoonlijk sterk: *Ik verschrok, ben verschrokken.*

verschrikken (overg., dus: *schrik aanjagen*) is zwak: *Men verschrikte hem, heeft hem verschrikt.*

zweren (van eene wonde), *zwoor, gezworen.*

zweren (een eed afleggen) *zwoer, gezworen.*

scheren (snijden) is sterk: *Hij had haar noch baard geschoren. De heg was geschoren. Hij schoor de schapen.*

scheren (gaan, vliegen) is sterk: *De zwaluw scheerde langs 't waterrelak. Hij scheerde zich weg.* Ook *gekscheren* is zwak: *Hij meende 't niet; hij heeft maar gegekscheerd.*

scheppen (maken, voortbrengen) is sterk: *schiep, geschapen.*

scheppen (putten) is zwak: *Hij schepte water; dus ook: Hij schepte behagen, vermaak in iets.*

tijgen (valsch beschuldigen) is zwak. Dit werkwoord komt alleen voor in: *iemand een misdrijf, een misdaad, enz. aantijgen.*

tijgen (gaan, trekken) is sterk: *toog, getogen: Hij toog naar vreemde landen. Wij zijn aan den arbeid getogen.*

krijgen (ontvangen) is sterk: *kreeg, gekregen.*

krijgen (krijg voeren) is zwak: *De Franschen krijden destijds in Spanje.*

stijven (stijf maken) is sterk: *steef, gesteven*: *De waschvrouw steef het linnen.*

stijven (versterken) is zwak: *Men stijfde dien knaap in zijn boos opzet. De schatkist moest door hooger belastingen gestijfd worden.*

prijzen (loven) is sterk: *prees, geprezen*: *Men prees zijn gedrag.*

prijzen (van prijzen voorzien) is zwak: *De koopwaren werden alle geprijzd.*

pijpen (eene pijp rooken) is zwak. Een vroeger sterk vervoegd:

pijpen (fluiten) wordt tegenwoordig in den vorm *piepen* alleen zwak vervoegd. Het komt ook nog voor in: *Zooals de ouden zongen, piepen de jongen* en in: *naar iemands pijpen* (fluiten) *dansen*. De *pijpers* bij de marine hebben er ook hun naam van.

pluizen (pluizen uittrekken) is sterk: *ploos, geplozen*: *Ik heb het touw geplozen.*

pluizen (pluizen afgeven) is zwak: *Dat goed pluigde sterk.*

malen (fijn maken) heeft een zwakken onvoltooid verleden tijd en een sterk verleden deelwoord: *Hij maalde het meel; hij heeft het meel gemalen*. De werkwoorden:

malen (schilderen, zeuren, zich bekommeren) zijn zwak: *De schilder maalde een groot tafereel. Hij maalde mij aan het hoofd. Hij maalde niet veel om uwe bedreigingen.*

62. Eenige werkwoorden vertoonen in sommige vormen eene **z**, in andere eene **r**:

vriezen — *vroor, vros* — *gevroren, gevrozen*

verkiezen — *verkoos, verloor* — *verkozen, verkoren*.

De vooropstaande vormen zijn de meest gebruikelijke.

verlietzen — *verloor* — *verloren*

wetzen — *was, waren* — *geweest*.

Het sterke verleden deelwoord *gewezen* komt nog voor in den zin van *voormalig*, b.v. *een gewezen scheepskapitein*.

63. Bij sommige werkwoorden komen in den onvoltooid verleden tijd of 't verleden deelwoord medeklinkers voor, welke in de overige vormen ontbreken. Zij zijn:

komen — *kwam* — *gekomen*

houden — *hield* — *gehouden*

gaan — ging — gegaan
slaan — sloeg — geslagen
staan — stond — gestaan
zien — zag — gezien.

64. Een paar zwakke werkwoorden hebben soms in den onvolt. verleden tijd of 't verleden deelwoord den tweeklank *ei* in plaats van de letters *eg*:

leggen — legde of leide — gelegd of geleid
zeggen — zeide — gezegd of gezeid.

65. Sommige sterke en zwakke werkwoorden wijken zoo zeer van de gewone regels der vervoeging af, dat men ze den naam heeft gegeven van onregelmatige werkwoorden. Strikt genomen, zou men daartoe natuurlijk ook alle werkwoorden moeten rekenen, die reeds besproken zijn en in een of ander opzicht die regels niet volgen.

Wij zullen de vormen dier werkwoorden volledig opgeven; de onregelmatige werkwoorden *hebben*, *zijn* en *zullen* zijn reeds vroeger behandeld. Zie § 53. Men bedenke, dat verscheidene vormen zelden of nooit voorkomen.

1. *Kunnen.*

Aantoonende wijs.

Aanvoegende wijs.

<i>Onvolt. teg. t.</i>	<i>Onvolt. verl. t.</i>	<i>Onvolt. teg. t.</i>	<i>Onvolt. verl. t.</i>
ik kan	ik konde, kon	ik kunne	ik konde
hij kan	hij konde, kon	hij kunne	hij konde
wij kunnen	wij konden	wij kunnen	wij konden
gij kunt	gij kondt	gij kunnet	gij kondet
zij kunnen	zij konden	zij kunnen	zij konden.

De *aanvoegende wijs* wordt weinig of niet gebruikt.

De *gebiedende wijs* ontbreekt. 't Verl. deelwoord is *gekund*: *Ik had het wel gewild, maar ik heb niet gekund.* Volgt er een *infinitief* op, dan gebruikt men den *infinitief*: *Ik heb het niet kunnen doen.* Zie § 51.

2. *Mogen.**Aantoonende wijs.*

ik mag	ik mocht
hij mag	hij mocht
wij mogen	wij mochten
gij moogt	gij mocht
zij mogen	zij mochten

Aanvoegende wijs.

ik moge	ik mochte
hij moge	hij mochte
wij mogen	wij mochten
gij moget	gij mochtet
zij mogen	zij mochten.

De onvolt. verleden tijd der aanv. wijs wordt ongeveer nooit gebruikt. De gebiedende wijs ontbreekt. 't Verl. deelw. is *gemoogd*: *Ik had wel gewild, maar ik heb niet gemoogd*. Volgt er een infinitief op, dan gebruikt men den infinitief: *Ik heb het niet mogen doen*.

3. *Weten.**Aantoonende wijs.*

ik weet	ik wist
hij weet	hij wist
wij weten	wij wisten
gij weet	gij wist
zij weten	zij wisten

Aanvoegende wijs.

ik wete	ik wiste
hij wete	hij wiste
wij weten	wij wisten
gij wetet	gij wistet
zij weten	zij wisten.

De onvolt. verl. tijd der aanv. wijs wordt ongeveer nooit gebruikt. De gebiedende wijs is *weet* (enkel- en meervoud). 't Verl. deelw. is *geweten*: *Ik heb het niet geweten*. Volgt er een infinitief op, dan gebruikt men den infinitief: *Ik heb hem weten over te halen*.

4. *Moeten.**Aantoonende wijs.*

ik moet	ik moest
hij moet	hij moest
wij moeten	wij moesten
gij moet	gij moest
zij moeten	zij moesten

Aanvoegende wijs.

ik moete	ik moeste
hij moete	hij moeste
wij moeten	wij moesten
gij moetet	gij moestet
zij moeten	zij moesten.

De aanvoegende wijs wordt ongeveer nooit gebruikt. De gebiedende wijs ontbreekt. 't Verl. deelw. is *gemoeten*,

doch wordt weinig gebruikt. Gewoonlijk bezigt men den infinitief: *Ik heb het moeten beloven.*

5. *Durven.*

Dit werkwoord wordt regelmatig zwak vervoegd: *durfde, gedurfd*, doch heeft ook een onregelmatigen onv. verl. tijd der aantoonende wijs: *Ik dorst, hij dorst, wij dorsten, gij dorst, zij dorsten.*

6. *Willen.*

Het wordt regelmatig zwak vervoegd, doch de 3e persoon enkelv. onvolt. teg. tijd der aantoonende wijs mist de *t*: *hij wil* en de onvolt. verl. tijd heeft naast de regelmatige vormen: *wilde*, enz. ook de onregelmatige: *ik wou, hij wou* en *gij woudt*.

7. *Plegen.*

Het wordt in den onvolt. verl. tijd der aant. wijs vervoegd: *ik placht, hij placht, wij plachten, gij placht, zij plachten*. De onregelmatigheid bestaat dus in 't aanhechten van eene *t* aan den stam *plag*. (Denk aan 't werkwoord *lexen, las*.)

't Verleden deelwoord ontbreekt; men gebruikt daarvoor den infinitief: *Ik heb dit dikwerf plegen te doen.*

Hetzelfde werkwoord in den zin van (kwaad) *doen* is zwak: *Hij pleegde bedrog, heeft bedrog gepleegd. Verplegen* wordt mede zwak vervoegd.

8—12. *Brengen, denken, dunken, koopen, zoeken*. Zij hebben de volgende onregelmatige vormen:

<i>Infinitief.</i>	<i>Onvolt. verl. tijd.</i>	<i>Verl. deelw.</i>
brengen	bracht	gebracht
denken	dacht	gedacht
dunken	(mij) docht	(mij heeft) gedocht
koopen	kocht	gekocht
zoeken	zocht	gezocht.

De onvolt. verl. tijd der aanvoegende wijs wordt nooit gebruikt; hij zou luiden: *brachte, dachte*, enz. Bij deze werkwoorden sluit zich aan:

13. *Werken.*

Dit heeft namelijk naast de regelmatige zwakke vormen: *werkte* en *gewerkt* nog de onregelmatige: *wrocht* en *gewrocht*. Deze laatste vormen hebben intusschen eene andere beteekenis: *werkte* en *gewerkt* zijn onovergankelijk, *wrocht* en *gewrocht* overgankelijk: *De kunstenaar wrocht dit heerlijk beeld in zijn ouderdom. Hij heeft het gewrocht.*

14. *Doen.**Aantoonende wijs.*

ik doe	ik deed
hij doet	hij deed
wij doen	wij deden
gij doet	gij deedt
zij doen	zij deden

Aanvoegende wijs.

ik doe	ik dede
hij doe	hij dede
wij doen	wij deden
gij doet	gij dedet
zij doen	zij deden.

De gebiedende wijs is: *doe, doet.* 't Verl. deelw.: *gedaan.*

66. Men lette nog bijzonder op de beteekenis en de ver-voeging der volgende werkwoorden:

liggen (in rust zijn) — *lag* — *gelegen.*

leggen (in rust brengen) — *legde, leide* — *gelegd, geleid.*

lijden (ondergaan) — *leed* — *geleden.*

leiden (voeren, brengen) — *leidde* — *geleid.*

nijgen (buigen uit beleefdheid) — *neeg* — *genegen.*

neigen (buigen in andere beteekenis) — *neigde* — *geneigd.*

kluiven ('t vleesch van de beenen) — *kloof* — *gekloven.*

klieven ('t water, de lucht) — *kliefde* — *gekliefd.*

klooven (splijten, overg.) — *kloofde* — *gekloofd.*

kunnen (in staat zijn). Zie boven. Het wordt altijd gevolgd door een infinitief, of men kan er dien bij denken.

kennen (weten, overg., dus met een lijdend voorwerp) — *kende* — *gekend.*

stooten (in onzachte aanraking komen of brengen) — *stiet, stootte* — *gestooten.*

stuiten (in zijne beweging tegengehouden worden of tegenhouden) — *stuitte* — *gestuit.*

slepen (onoverg., zich langs den grond voortbewegen) — *sleepte* — *gesleept*.

sleeppen (overg., langs den grond voortbewegen) — *sleepte* — *gesleept*.

2. Het Zelfstandig Naamwoord.

67. Ten einde de buigingsvormen der zelfstandige naamwoorden te kunnen onderscheiden, dient men te weten, wat men verstaat door 't geslacht, 't getal en den naam valdezer woorden.

68. De zelfstandige naamwoorden, die mannelijke personen of dieren beteekenen, worden op eene andere wijze verbogen, dan die, welke vrouwelijke personen of dieren beduiden. Zoo gaat het ook met de woorden, welke bij deze zelfstandige naamwoorden behooren, als: bijvoegl. naamw., bijvoegl. voornaamw., lidwoorden en telwoorden.

Daar nu de onderscheiding van mannelijk en vrouwelijk in de natuur geslacht heet, zegt men ook, dat deze woorden beurtelings tot het mannelijk of vrouwelijk geslacht behooren. Zoo zijn de woorden: *man*, *zoon*, *leeuw*, *stier*, mannelijk; *vrouw*, *dochter*, *leeuwin*, *ko*e vrouwelijk.

En zoo heeft men ook alle zelfstandige naamwoorden, welke op dezelfde wijze worden verbogen als de namen van mannelijke wezens, mannelijk genoemd en alle, die op dezelfde wijze worden verbogen als de namen van vrouwelijke wezens, vrouwelijk.

Bovendien zijn er nog een groot aantal zelfstandige naamw., die niet als de mannelijke en niet als de vrouwelijke worden verbogen; van deze zegt men, dat ze tot het onzijdig geslacht behooren, als: *kind*, *huis*, enz.

Zoo zijn alle zelfstandige naamwoorden derhalve verdeeld in drie klassen, van welke de verbuiging dezer woorden en der daarbij behoorende afhangt: deze drie klassen heeten geslachten.

Tot welke klasse een zelfstandig naamwoord behoort, moet voornamelijk door 't gebruik worden geleerd. Gedeeltelijk is het geslacht echter bepaald door de beteekenis of door den vorm der woorden.

69. Wegens hunne beteekenis zijn mannelijk:

10. de namen van **mannen**, als: *Hendrik, grootvader, burgemeester* en van **mannelijke dieren**, waarnaast eene afzonderlijke benaming voor het wijfje bestaat, als: *stier, hengst, kater* naast *koe, merrie, kat*. De gemeenschappelijke naam is dan onzijdig: *rund, paard*. Ontbreekt een afzonderlijke naam voor 't wijfje, dan zijn in 't algemeen namen van groote en sterke dieren mannelijk, als: *haai, kameel, olifant, arend*, die van kleinere, zwakke dieren vrouwelijk, als: *muis, rat, zwaluw*.

20. de namen van **boomen**, als: *beuk, eik, iep, berk*. Uitzonderd zijn: *linde* en *tamarinde* (V.). Ook vrouwelijke namen van vruchten worden mannelijk, wanneer zij als boomnamen worden gebruikt: *een abrikoos, een perzik*.

30. de namen van **steen**, als voorwerpen beschouwd: *een diamant, een steen*. Als stofnamen zijn zij onzijdig: *het diamant, het kwarts, het hardsteen*.

40. de namen van **maanden** en **jaargetijden**: *April, zomer, herfst*. Uitzonderd zijn: *lente* en de samenstellingen met *maand* en *jaar*: *Meimaand* (V.) *voorjaar* (O.).

50. de namen van **bergen**, als: *Mont-Blanc, Vesuvius, Hekla*.

60. de namen van **munt**, als: *gulden, stuiver, cent*. Uitzonderd zijn: *pistool* en *guinje* (V.).

70. Wegens hunnen vorm, gedeeltelijk ook met inachtneeming der beteekenis, zijn mannelijk:

10. de zaaknamen op **aard, erd**, als: *beiaard* (klok), *nutsaard* (takkebos), *standaard, mosterd*.

20. de zaaknamen op **aar**, als: *lessenaar, lezenaar, kandelaar, boezelaar*.

30. de woorden op **el** en **er**, wanneer zij, van een werkwoord afgeleid, eene werking beteekenen, als: *beitel, hevel, sleutel, teugel, vleugel, stoffer, snuiter, gieter, trekker*. Uitzonderingen: *griffel, schoffel* (V.).

40. De woorden op **em, lm, rm**: *adem, bezem, alsem; helm, halm; storm, vorm*.

Uitzonderingen: *scherm* (O.) *palm* (vlakke hand, lengtemaat, kruid, V.), doch *palm* (palmboom, tak, M.), *uniform* (V.), *helm* (grassoort, V.).

59. de woorden op **ing** en **ling**, wanneer zij geene persoonsnamen zijn: *gieteling, haring, paling, kruiling, pippeling, penning, zilverling, schelling, krakeling.*

Zijn zulke woorden stofnamen, dan behooren zij tot het vrouwelijk geslacht: *Men heeft de haring gekaakt en de paling ingelegd.*

Doch *honing* is M.

60. de eenlettergeregipe **begripsnamen**, die **werkingen** beteekenen: *loop, slag, val, schop, stoot, houw, stand, lach, schreeuw, zucht, enz.*

Zulke woorden zijn V., wanneer zij een voorwerp beteekenen, dat tot de werking in eenige betrekking staat, bijv.: *val* (muizenval), *gang* (van een huis), *trap* (wenteltrap), *s chop* (om te scheppen), *greep* (handvat, handvol, mestvork). Men wachte zich er voor te denken, dat *alle* stammen van ww. *mannelijk* zijn. *Vrouwelijk* zijn bijv.: *vraag, leer, spijt, smart, vrees, klem, reis, rust* en vele andere.

70. de woorden op **dom**, wanneer zij een toestand beteekenen: *ouderdom, adeldom, wasdom, rijkdom. Adeldom* en *rijkdom* zijn ook M. als verzamelnamen.

Doch deze woorden zijn O., wanneer zij eene verzameling beteekenen: *menschdom, engelendom, godendom, Christendom, Jodendom*, of een gebied te kennen geven: *hertogdom, vorstendom*. Men onderscheidt: *eigendom* (recht van bezit) M. van *eigendom* (bezitting) O.: *Men betwistte hem den eigendom van dat stuk grond. Dit stuk grond is het eigendom van zijn broeder.*

71. Wegens hunne beteekenis zijn vrouwelijk:

10. de namen van **vrouwen**: *Johanna, zuster, grootmoeder* en van **vrouwelijke dieren**, waarnaast eene afzonderlijke benaming voor het mannetje bestaat, als: *duif, geit, ooi*, naast: *doffer, bok, ram*. Ontbreekt een afzonderlijke naam voor het mannetje, dan kan de diernaam mannelijk of vrouwelijk zijn.

20. de **stofnamen**, die niet onzijdig zijn: *klei, boter, kaas, melk*. Worden deze stofnamen tot voorwerpsnamen of zijn ze oorspronkelijk voorwerpsnamen, dan zijn ze M. Zoo zijn: *turf, paling, haring, visch* M. in: *een driehoekige turf, een dikke paling, twee zalmen, drie visschen*; V. in: *De turf is van 't jaar duur. Er wordt veel paling, zalm, visch gevangen.*

Mannelijke stofnamen zijn er weinig; de voornaamste zijn: *honing, room, wijn, inkt, mosterd* en *azijn*. Opmerking verdient, dat de woorden *band, bever, dock, draad, hermelijn* als voorwerpsnamen M. en als stofnamen O. zijn. Daarentegen zijn *balein, kurk, koraal, pleister, poeder, schildpad* als voorwerpsnamen V. en als stofnamen O.

3°. de namen van **bloemen** en **vruchten**, als: *lelie, tulp, abrikoos, peer, pruim*.

Doch de woorden, die eigenlijk eene andere beteekenis hebben en als namen van bloemen worden gebruikt, behouden hun geslacht: *goudenregen* (M.), *leeuwenbek* (M.), *aronskelk* (M.). *Eereprijs* echter is V. Zijn zulke woorden eigenlijk M. en worden zij als stofnamen gebruikt, dan worden ze V., bijv.: *wolfsklauw, slangencortel*.

Namen van vruchten op **oen** en **ling** zijn mannelijk: *citroen, meloen, pippeling, kruiling*. Ook de Nederlandsche namen op **el** en **er**: *appel, eikel, aker*; vreemde woorden daarentegen zijn gewoonlijk vrouwelijk: *amandel, komkommer*.

4°. de namen van **vaartuigen**, als: *bark, brik, boot, sloep*. Zoo ook de eigennamen van schepen: *Hij is met de Jan de Witt vertrokken*. Doch die, welke op **er** eindigen, zijn M.: *driemaster, lichter, boeier*. Onzijdig zijn: *fregat, galjoen, jacht*.

5°. de namen der **letters** en **cijfers**, **muzieknoten** en **intervallen**: *eene a, eene zeven, eene as, eene groote tert*. Uitgezonderd: *het octaaf*.

6°. de namen der **muziekinstrumenten**: *trommel, viool, vedel, fluit, klarinet, gitaar, lier, harp*. Doch *doedelzak, horen, triangel* zijn M.; enkele O.

7². Wegens hunnen vorm, gedeeltelijk ook met inachtneming der beteekenis, zijn vrouwelijk:

1°. de woorden, die altijd of soms op eene toonlooze e eindigen, als: *genade, koude, zonde, reize, hope, ruste, leere, trouwe*. Uitgezonderd zijn: *vrede* M. *einde* O.

2°. De woorden op **te**, van bijvoeglijke naamwoorden gevormd: *duurte, verte, lengte, hoogte*.

3°. De woorden op **heid** en **nis**: *waarheid, goedheid, beken-tenis, droefenis*. *Vullis* is O., doch *vulnis* is V. *Vonnis* is ook O.

40. De woorden op **ing** en **st**, van werkwoorden gevormd: *wandeling, herdenking, verfraaiing, kunst, gunst, winst.*

Mannelijk zijn: *dienst* en *last* van *dienen* en *laden*.

50. de woorden op **schap**, wanneer zij een toestand of eene verzameling beteekenen: *vriendschap, vijandschap, gramschap, vroedschap, de burgerschap, de priesterschap.* Doch beteekenen zij eene waardigheid of een gebied, dan zijn ze O.: *het vaderschap, burgemeesterschap, graafschap.* Zoo ook *het landschap.* De *Graafschap (Zutphen)* is V. *Gezantschap, genootschap, gereedschap, gezelschap* zijn O.

60. De woorden op de vreemde achtervoegsels **age, ij, ei, ie, iek, teit**; ook die op de Nederl. achtervoegsels **ie** en **uw**, als: *stellige, plantage, batterij, schilderij, karwei, pastei, harmonie, fabriek, muxiek, majesteit, societeit, bezie, schaduw, zenuw.*

Bosschage en *personage* zijn O. *Schilderij* is O. in gemeenzamen stijl. *Concilie* en *evangelie* zijn O., *genie* (geniaal mensch, talent) is O., *genie* (wapen) V.

73. De woorden, welke onzijdig zijn, worden gemakkelijker hieraan herkend, dat men er 't lidwoord *het* voor kan plaatsen.

Alleen merke men op, dat sommige M. of V. woorden O. worden, wanneer ze met zekere geringschatting worden gebruikt: *heer, mensch, manspersoon, vrouwmensch.* Men heeft ook *het uur* naast *de ure* V., *dat soort* naast *de soort* V., *het oogenblik* naast *de oogenblik* M., *de figuur* V. naast *het figuur*, in: *een gek figuur maken, de school* naast *het school, de schilderij* naast *het schilderij.*

74. Opmerking verdienen de volgende woorden, die een verschillend geslacht hebben met verschil van beteekenis:

beet, van bijten, M.; *beetwortel*, V.

buis, pijp en haringbuis, V.; *kleedingstuk*, O.

dam, waterkeering, M.; bij 't damspel, V.

das, dier, M.; *kleedingstuk*, V.

els, boom, M.; *priem*, V.

fortuin, geluksgodin, *geluk*, V.; *vermogen*, O.

hof, tuin, M.; *des konings, rechtbank*, O.

hoop, stapel, M.; *verwachting*, V.

kant, rand, M.; *stofnaam*, V.

katoen, stofnaam, O.; als handelsartikel, V.

kiel, *kleedingstuk*. M.; van een vaarttuig, V.

- koppel*, band, M.; paar, O.
krop, lichaamsdeel, M.; salade, V.
maal, keer, reiszak, V.; maaltijd, soms ook: keer, O.
maat, makker, M.; van: meten, V.
muil, bek, M.; schoeisel, V.
palet, bij 't kaatsen, V.; van den schilder, O.
pas, schrede, bergpas, paspoort, M.; oogenblik, O.
patroon, persoonsnaam, M.; van 't geweer, V.; model, O.
pekel, zoutoplossing, V.; figuurl. voor *zee*, O.
pink, van de hand, M.; vaarttuig, V.; jong rund, M. of V.
pit, van een lamp, kern, V.; merg, O.
post, brievenbesteller, ambt, standplaats, stijl van een deur, deel van eene rekening, M.; postkantoor, V.
punt, spits, leesteeken, V.; andere bett., O.
rijm, rijp, M.; in verzen, O.
sabel, diernaam, M.; zwaard, V.; bont, O.
schrift, het geschrevene, O.; H. Schrift, V.
sneeuw, letterlijk, V.; figuurlijk voor: *blankheid*, O.
spits, punt, V.; in: *het spits afbijten*, *het spits bieden*, O.
stof, waarvan iets gemaakt wordt, onderwerp V.; andere bett. O.
teen, van den voet, M.; takje, V.
traan, in de oogen, M.; vetstof, V.
vlak, *vlak*, smet, V.; vlakte en dorp, O.
vorst, persoonsnaam, M.; koude en bovenrand van 't dak, V.
want, handschoen, V.; touwwerk, O.
wacht, persoonsnaam, M.; andere bett. V.
zegen, heil, M.; vischnet, V.
zwam, plantnaam, V.; stofnaam, O.
West en Oost, windstreek, O.; West- en Oost-Indië, V.
- Bovendien zijn de woorden: *gang*, *grauw*, *greep*, *hak*, *kamp*, *knip*, *kluif*, *rol* (aan den rol zijn), *schop*, *slag*, *streek* (list), *trap*, *val*, *wip*, *zucht*, als begripsnamen (namen van werkingen) mannelijk, doch:
<i>gang</i> , van een huis, V.	<i>streek</i> , strijking (bijv. eene
<i>grauw</i> , gemeen, O.	<i>pennestreek</i>), landschap V.
<i>greep</i> , handvat, handvol, mestvork, V.	<i>trap</i> , voorwerpsnaam, V.
<i>hak</i> , hiel, V.	Doch <i>trap</i> = <i>trede</i> , <i>graad</i>
<i>kamp</i> , legerplaats, O.; als veld, M.	is M.
<i>knip</i> , vogelknip, V.	<i>val</i> , muizenval, enz., V.
<i>kluif</i> , klauw, V.	<i>wip</i> , werktuig, V.
<i>rol</i> bijv. eene rol papier, eene rol	<i>zucht</i> , ziekte (<i>geelzucht</i> , <i>wa-</i>
<i>spelen</i> , V.	<i>terzucht</i>); ook: verlangen
<i>schop</i> , spade, schommel, V.	(<i>eerzucht</i> , <i>geldzucht</i>) V.
<i>slag</i> , soort, knip, O.	

74*. Zonder verschil van beteekenis hebben een verschillend geslacht: *fruit, gordijn, hars, mud, maal* (keer: *de eerste maal, ditmaal, ten tweeden male*), die V. en O. worden gebruikt.

Bovendien zijn: *gaard, stond, tred, schred, M.; gaarde, stonde, trede, schrede, V.*

Ook lette men op: *keten (V.), ketting (M.), baak (V.), baken (O.), spaander (M.), spaan (V.), zadel (M. of O.), zaal (O.)*.

75. Gemeenslachtige zelfstandige naamwoorden zijn die namen van personen of dieren, welke mannelijk of vrouwelijk zijn, naargelang ze mannelijke of vrouwelijke wezens beteekenen: *diensbode, erfgenaam, gade, gast, getuige, gids, maag, lidmaat, peet, persoon, verwant, wees*; de samenstellingen met *genoot*: *echtgenoot*; de woorden op *ling*: *lieveling, leerling*, benevens de diernamen: *hokkeling* (eenjarig kalf), *pink, tortel, Jongeling* en *ouderling* daarentegen zijn mannelijk, omdat zij alleen mannelijke personen beteekenen. Ook *gieteling* (meerle) is M. *Bode* is meestal mannelijk; voor vrouwelijke boden gebruikt men ook: *bodin* en *bodes*.

Soms voegt men achter gemeenslachtige persoonsnamen eene toonlooze *e*, wanneer zij vrouwelijk zijn: *echtgenoot, weese, vreemdelinge, erfgename*.

76. Zelfslachtige zelfstandige naamwoorden heeten die diernamen, welke steeds of mannelijk of vrouwelijk worden gebezigd, zonder dat men 't natuurlijk geslacht in aanmerking neemt. Hiertoe behoort ook *mensch*, dat altijd M. is.

Zoo zijn altijd mannelijk: *arend, das, eland, haai, kabeljauw, olifant, valk, vos* en *zwaan*; altijd vrouwelijk: *eend, kraai, mug, muis, vlieg, wesp, zwaluw*. Zooals men ziet, zijn de eerste namen van sterke dieren, de laatste die van kleinere, zwakkere. Doch vrouwelijk zijn ook: *gans, raaf, slang* en mannelijk: *baars, nachtegaal, spreeuw, vink, kikvorsch* en *mol*.

77. Aangaande het geslacht der samengestelde zelfstandige naamwoorden geldt de regel, dat zij 't geslacht van 't laatste deel der samenstelling bekomen, mits het samengestelde woord eene soort beteekent van 'tgeen in dat laatste deel wordt genoemd: *tuindeur, geboortegrond, hondenhok*.

Beteekent het geheel dus geene soort van 't laatste deel, dan kan natuurlijk het geslacht der samenstelling even goed een ander zijn dan dat van het laatste deel. Dit is het geval bij:

a. de zelfstandige naamw., die een persoon beteekenen, welke datgene bezit, wat in de samenstelling wordt genoemd, of een persoon, die datgene doet, wat in de samenstelling wordt gezegd, als: *platvoet*, *roodhuid*, *zotskap*, *lachebek*, *melkmuil*, *brekospel*, *wecetniet*, *durfriet*, *stokebrand*. Zij zijn M. of V. naargelang zij een mannelijken of een vrouwelijken persoon beteekenen.

b. de woorden: *booswicht* (M.), dat geen *wicht* beteekent, *vierkant*, *zeskant* (O.), die geene soort van *kant* beteekenen; *roodvonk* (O.), dat geene soort van *vonk* is; *oogenblik* (O.), dat de tijdruimte beteekent, welke noodig is voor een blik der oogen; *hutsplot*, dat V. is als stofnaam; *voorschoot* (O.), dat geene soort van *schoot* beteekent; *wolfsklauw* en *slangenwortel*, die V. zijn als stofnamen. Zoo is *maankop* alleen mannelijk, wanneer het de zaaddoos (den kop) van de papaver beteekent; als plantnaam is het V., als naam van een slaapwekkend middel O.

Daarentegen zijn werkelijke uitzonderingen: *kerkhof* (O.), daar *hof* in dit woord oorspronkelijk *tuin* beteekende en het volgens den regel dus M. zou zijn, en *tijdstip* (O.) naast *stip* (V.).

78. Een zelfstandig naamwoord kan door verschillende vormen aanduiden, of men er eene of meer zelfstandigheden mede bedoelt: *man*, *mannen*; *huis*, *huizen*. In het eerste geval zegt men, dat het zelfstandig naamw. in 't enkelvoud staat, in 't laatste geval, dat het in 't meervoud staat. Enkelvoud en meervoud heeten de beide getallen der zelfstandige naamw.

Door de getallen der zelfstandige naamw. verstaat men dus de vormen, die aangeven, of het zelfst. naamw. ééne of meer zelfstandigheden beteekent.

De woorden, die bij zelfstandige naamw. behooren, worden mede verschillend verbogen, naarmate het zelfst. naamw. enkel- of meervoud is. Men zegt daarom, dat die woorden ook in 't enkelvoud of meervoud kunnen staan: *Ik heb den nieuwen winkel gezien*. *Ik heb de nieuwe winkels gezien*. Hierin staan nu ook *de* en *nieuw* eerst in 't enkel-, dan in 't meervoud.

Is het onderwerp van een zin enkelvoud, dan heeft ook

't werkwoord een anderen vorm, dan wanneer het in 't meervoud staat. De vormen, die 't werkwoord zodoende krijgt, heeten, zooals wij gezien hebben, mede enkelvoud en meervoud: *De luchtballon stijgt op. De luchtballons stijgen op.* Daarom spreekt men ook bij de werkwoorden van getallen.

79. *De koning vaardigde het bevel uit. De ministers des konings vroegen hun ontslag. De vijand ontnam den koning zijn rijk. Men eerbiedigde den koning. De koningin vertrok naar het buitenland. De hofdames der koningin vergezelden haar. Men bood der koningin een fraaien ruiker aan. Hij boog zeer diep voor de koningin.*

Wanneer men deze volzinnen nagaat, merkt men op, dat soms het zelfstandig naamwoord, en meestal het lidwoord, dat er bij behoort, van vorm verandert. Dit is niet het gevolg van het geslacht en getal der zelfst. nw.: *koning* is altijd mannel. enkelv. en *koningin* vrouwel. enkelv. Het komt, doordat die zelfst. nw. telkens in eene andere betrekking in den volzin voorkomen. In welke?

De vormen, welke de zelfst. nw. en de daarbij behoorende woorden aannemen, tengevolge van den dienst, welken zij in den zin doen, heeten naamvallen.

Men ziet, dat niet elke betrekking een eigen vorm heeft; bij verschil van betrekking blijft toch soms de vorm dezelfde.

80. Niet alleen de lidwoorden, maar ook de bijvoegl. nw., de bijvoegl. vnw. en de telwoorden veranderen van vorm, wanneer de betrekking van het zelfst. nw. verandert. Men zegt daarom, dat al deze woorden in denzelfden naamval staan, als het zelfst. nw., waarbij zij behooren.

81. Een zelfst. nw. staat in den eersten naamval:

10. wanneer het onderwerp is: *De grond dreunt. Het huis schudt.*

Wanneer het zelfst. nw. de naam is van den aangesproken persoon, wordt het ook gerekend in den ten naamval te staan: *Beste Vriend! Goede God!*

20. wanneer het met een koppelwerkwoord het gezegde uitmaakt. (Verg. § 20): *Die man is de vriend mijns vaders. Hij*

zal de opvolger zijns ooms worden. Jan blijft de steun zijner moeder.

30. wanneer het als bijstelling (Verg. § 9) voorkomt bij een zelfst. nw. in den 1^{en} naamval: *De heer A., de eigenaar dier landerijen, heeft ook dat stuk grond gekocht. Dit is mijn neef, de tabaksverkooper.*

82. Een zelfst. nw. staat in den tweeden naamval, wanneer het zonder voorzetsel als bepaling bij een ander zelfst. nw. staat. Uitgezonderd is echter het geval, dat het zelfst. nw. bijstelling is. Bijv.: *De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid. De haren zijner moeder worden reeds grijs. De heer des huizes was vertrokken. Hij ontving eene groote som gelds. Wij sloegen de bewegingen der vijanden gade.*

Veelal beteekent het zelfst. nw. in den 2en naamv. den bezitter of de bezitting van eene andere zelfstandigheid.

82*. Sommige werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden hebben wel eens een zelfst. naamwoord of voornaamw. in den 2en naamv. bij zich als oorzakelijk voorwerp: *Gedenk onzer ellende. Erbarm u mijner. Ik heb mij zijner ontfermd. Wees zijner woorden indachtig. Dit is uwer onwaardig. Het is der moeite niet waard. Ik was nog vol moeds.*

83. Een zelfst. nw. staat in den derden naamval:

10. wanneer het zonder voorzetsel als belanghebbend voorwerp voorkomt: *Hij weigerde den visscher alle hulp. Ik schonk den vreemdeling mijn vertrouwen. Dat bericht bleef den man lang onbekend.*

Soms is 't belanghebbend voorwerp tevens de bezitter van eene andere zelfstandigheid, in den zin genoemd, bijv.: *De tranen rolden haar over de wangen. De wind woei hem door de haren. Hij drukte zijnen vriend de hand.* In dat geval kan men den 3en naamval vervangen door een bezittel. voornaamw. of door een zelfst. naamw. in den 2en naamval: *De tranen rolden langs hare wangen. Hij drukte de hand zijns vriends.*

Deze 3e naamval heet de 3e naamval van bezit.

20. Wanneer het als bijstelling voorkomt bij een zelfst. nw. in den 3^{en} naamv.: *Wij hebben het Willem, den huisknecht, gevraagd.*

84. Een zelfst. nw. staat in den vierden naamval:

10. wanneer het voorkomt als lijdend voorwerp: *Hebt gij den tuin bekeken? De bouwmeester heeft het bestek gemaakt.*

20. wanneer het wordt voorafgegaan door een voorzetsel: *Wij waren ontvreden over den afloop der zaak. Wij voeren met den stroom mede.*

30. wanneer het zonder voorzetsel voorkomt als bepaling van plaats, van tijd, van hoeveelheid (maat, gewicht, prijs): *Wij traden de kamer binnen. Hij liep de brug over. Daar vloog hij de deur uit. Het gansche bosch zijn wij doorgelopen. Denzelfden morgen nog is hij vertrokken. Wij zijn den heelen zomer buiten geweest. De kamer was zes meter hoog, vier meter breed en zeven meter lang. Het eene pak woog tien kilogram, het andere was acht kilogram zwaar. Het boekje kostte eenen halven gulden en het was geen kwartje waard.*

40. wanneer het voorkomt als bijstelling bij een zelfst. nw. in den 4^{en} naamval: *Kent gij Gitje, onze naaister? Hij is er heengegaan met Karel, zijn oudsten zoon.*

Er zijn sommige werkwoorden, welke naast het lijdend voorwerp nog een zelfst. nw. krijgen, dat de hoedanigheid of de betrekking beteekent van dat voorwerp; dat zelfst. nw. staat ook in den 4^{en} naamval: *Men noemde hem eenen lasfaard. Men achtte, rekende dit eenen verkeerden maatregel. Men preees dien zeeheld den redder des vaderlands. De oproerlingen scholden den veldheer eenen verrader. Ik vind Jan eenen vervelenden jongen. De winkelier maakte dien jongen eersten bediende. Men stelde hem aan als tweeden klerk.*

Wanneer die werkwoorden in den lijdenden vorm gebracht worden, en dus het lijdend voorwerp tot onderwerp wordt, zullen die zelfst. nw. de hoedanigheid of betrekking van het onderwerp uitdrukken; daarom staan ze dan ook in den 1^{en} naamval: *Hij werd een lasfaard genoemd. Dit werd een verkeerde maatregel geacht, gerekend. Hij werd de redder des vaderlands geprezen. Hij werd aangesteld als eerste klerk.*

84*. Er zijn sommige bijvoeglijke naamwoorden, die een zelfst. naamw. of voornaamw. in den 4^{en} naamv. bij zich krijgen als oorzakelijk voorwerp: *Hij was zijne beurs kwijt. Ik ben die drukte niet gewoon. Wij werden hem van verre reeds gewaar. Men is hier zijn leven niet veilig.*

85. Daar de zelfst. nw. meestal worden voorafgegaan door

een lidwoord, willen wij de vormen der zelfst. nw. behandelen in verband met die der lidwoorden. Wij krijgen dan voor het:

Mannelijk Enkelvoud.

1. De woekeraar vermeerderde steeds zijne schatten. 2. De hebzucht des woekeraars kende geene grenzen. 3. Dat toeval kostte den woekeraar het leven. 4. Men verachtte den woekeraar algemeen.

1. Een graaf is een edelman. 2. Hij matigde zich den titel eens edelmans aan. 3. Eenen (een) edelman schonk men velerlei voorrechten. 4. Hij was met eenen (een) edelman op reis gegaan.

Vrouwelijk Enkelvoud.

1. De rivier stroomde door eene vruchtbare streek. 2. De oevers der rivier waren dicht bevolkt. 3. Men gaf der (de) rivier eene andere bedding. 4. Wij bevoeren de rivier.

1. Er werd in die streek eene rivier gevonden. 2. De voordeelen eener rivier voor eene landstreek zijn zeer groot. 3. Dexe streek dankt eene rivier hare vruchtbaarheid. 4. Op eene rivier ziet men velerlei levendigheid.

Onzijdig Enkelvoud.

1. Het land was in oorlog geraakt. 2. De hulpbronnen des lands waren opgedroogd. 3. De vrede bereidde het land nieuwen voorspoed. 4. De arme bewoners verlieten het land.

1. Spanje is een land vol zonneshijn. 2. De welvaart eens lands is afhankelijk van vele omstandigheden. 3. Zoo bezorgt men een land voorspoed. 4. Wij wonen in een land van mist en regen.

Zooals men ziet, krijgt het zelfst. naamw. alleen in den 2^{en} naamval mannelijk en onzijdig enkelv. eene s. Enkele namen van vrouwen kunnen ook eene s krijgen, wanneer zij als bepaling vóór een ander zelfst. nw. staan, bijv.: *Moeders zorg. Nichtjes pop.* Enkele mannel. en onz. zelfst. nw. krijgen es, bijv.: *de heer des huizes, de gaven des geestes.*

Wanneer het zelfst. nw. in den 2en naamv. eene **s** of **es** krijgt, zegt men, dat het sterk verbogen wordt.

Sommige zelfst. nw. bekomen in den 2en naamv. mannel. en onz. enkelv. geene **s**, maar **n** of **en**. Het zijn de woorden: *graaf, heer, mensch, paus, prins, profeet, vorst* en soms *hertog*. Zoo ook alle mannelijke woorden op **e**, als: *bediende, bode, getuige*, en dus ook de bijvoegl. naamw., als mannel. persoonsnamen gebruikt: *de wijze, rijke, arme*, enz. Eindelijk nog het onz. woord *hart*. Derhalve: *des graven, menschen, boden, rijken, des harten*, enz.

Wanneer het zelfst. nw. in den 2en naamval eene **n** of **en** krijgt, zegt men, dat het zwak wordt verbogen.

Buiten den deftigen stijl en altijd, wanneer een mannel. of onz. woord op **s**, **sch**, **st** of **te** eindigt, omschrijft men den 2en naamv.: *van den pols, van den glans, van het glas, van het vleesch, van den post, van het gebergte, van het gebladerte*, enz.

De tweede naamv. van eigennamen van personen wordt gevormd door **s**, **s'** of **'**. Bij voornamen of zeer bekende geslachtsnamen bezigt men **s**: *Willems boek, De Ruyters heldendaden*; bij namen, die op een klinker eindigen of familienamen **'s**: *Marie's broeders, Mulder's dochters*. Eindigt de naam op een sisklank, dan gebruikt men alleen **'**: *Apelles' schilderstukken*. Aardrijkskundige namen krijgen **s**: *Neerlands onafhankelijkheid*, doch eindigen ze op een klinker **'s**: *Java's wondertuin*; eindigen ze op een sisklank, dan wordt de tweede naamv. omschreven: *het meer van Constanx*.

86. De vormen van het zelfst. nw. zijn in 't meerv. voor alle naamvallen dezelfde; alleen de woorden, die er voor staan, veranderen. De verbuiging is:

Mannelijk Meervoud.

1. De woekeraars trachten hunne schatten te vermeerderen.
2. De hebzucht der woekeraars is onveranderlijk.
3. Men ontroofde den woekeraars hunne schatten.
4. Elk rechtschapen mensch veracht de woekeraars.

Vrouwelijk Meervoud.

1. **De rivieren** besproeien het land. 2. **De armen der rivieren** omvatten eene vruchtbare streek. 3. **Men schonk den rivieren** eene andere bedding. 4. **Men zorgde zeer slecht voor de rivieren.**

Onzijdig Meervoud.

1. **De landen** waren dicht bij elkaar gelegen. 2. **De voortbrengselen der landen** werden overal heen gezonden. 3. **De vrede verschaft den landen** nieuwen voorspoed. 4. **In de landen** dier vorsten treft men niet veel welvaart aan.

Gelijk men ziet, is de verbuiging van het lidwoord dezelfde voor alle geslachten.

87. Sommige zelfstandige naamwoorden worden alleen in 't meervoud gebruikt. Dit zijn: *voorouders, lieden; gebroeders, gezusters, gelieven; hersenen, maxelen, metten, kosten, onkosten, en verzenen; Alpen, Pyreneeën, Malediven, Balearen*, enz. Gewoonlijk zijn meervoudig: *ouders, pokken en zeden.*

Metten, een oude naam voor den vroegdienst in de Kath. kerk, wordt als meervoud opgevat in de uitdrukkingen: *Korte metten met iets maken* (weinig omslag maken) en *iemand de metten lexen* (iemand scherp doorhalen). Dikwijls hoort men voor *metten* in deze zegswijzen *wetten* zeggen. 't Enkelvoud van *kosten* komt alleen voor in de uitdrukking: *ten koste van iets.* *Verzenen* (hielen) wordt gebruikt in: *de verzenen tegen de prik-kels slaan* (zich vruchteloos verzetten tegen eene macht, die boven iemand staat).

Van *ouders* komt het enkelvoud voor in: *van ouder tot ouder* en *van ouder tot kind.* Ook in een zin als deze: *'t Is hard voor een ouder, wanneer de kinderen zijne goede bedoelingen mis-kennen.* *Zede* in 't enkelvoud beteekent: *gewoonte, gebruik: Schoon op-en-top een nieuwerwetsch mensch geworden, handhaafde hij in dit opzicht de oude zede.*

88. Naar men reeds boven zal hebben opgemerkt, wordt het meervoud der zelfst. nw. niet altijd op dezelfde wijze gevormd. De uitgangen van het meervoud zijn: **n, en, s, ers, eren.**

89. Men vormt het meervoud door **n** bij de zelfst. nw., die

op eene toonlooze **e** eindigen: *boden, bedienden, groenten, hoogten, gebergten*, enz. Doch vreemde woorden krijgen **s**: *tantes, modes*; ook wel het Nederlandsche *lentes*.

90. Men vormt het meerv. door **s** bij de zelfst. nw., die eindigen op:

1. **el, em, en, er**; **aar, ier, aard, erd**; **je, ke, ken, kijjn, lijn, age**: *heuvels, bezems, wagens, lezers, dienaars, kruideniers, grijsaards, lomperds, boekjes, stokskes, kinderkens, gaardekijns, maagdelijns, stellages*.

2. een volkomen klinker: *ra, raas; vla, vlaas; eega, eegaas; massa, massa's; canapé, canapé's; paraplu, paraplu's*. Maar de woorden op **ee** krijgen **en**: *zeeën, theeën, reeën*. De woorden op **ie** krijgen **s** of **n**, wanneer de klemtoon niet op **ie** valt; **en**, wanneer de klemtoon er wel op valt: *beziën, traliën of traliën, provincies of provinciën; daarentegen: knieën, drieën, genieën, melodieën, harmonieën*, enz.

Men lette op 't verschil tusschen *raas, vlaas, eegaas*, die Nederlandsche, en *massa's* enz., die vreemde woorden zijn.

3. Vervolgens hebben de woorden op **or**: **s** of **en**: *professors* of *professoren*; die op **ier** en **eur** hebben **s**, wanneer zij namen van personen, **en**, wanneer zij namen van zaken zijn: *portiers* (deurwachters) en *portieren* (rijtuigdeuren), *vixiers*, (ministers in Turkije) en *vixieren* (helmkleppen), *mineurs* (in het leger) en *humeuren*. Maar men heeft: *officiers* en *officieren*; *directeurs* en *directeuren*.

4. Militaire titels hebben mede **s**: *korporaals, sergeants, kapiteins, generaals*. Maar *adjudants* en *adjudanten*.

5. Nog hebben **s** de Nederlandsche woorden: *maats* (makers), *koks, ooms, zoons* of *zonen, smids* of *smeden, bruijgoms, gemaals* of *gemalen* (echtgenooten), *vaandrigs* en *bunzings*.

91. Wanneer een woord nu eens zijn meervoud vormt door **s** en dan weer door **en**, is de vorm op **en** gewoonlijk deftiger dan die op **s**. Zoo zegt men: *Wij hebben appels* of *appelen geplukt*, maar: *Zijne woorden waren als gouden appelen in zilveren schalen. Zij verkoopen stalbezems* en *Het huis werd met bezemen gekeerd. De vogels zaten in de kooi* en *De vogelen hiervan een lofsied aan ter eere van God. De dienaars van den*

graaf en de dienaren der Inquisitie. De litteekens in zijn gelaat en de teekenen der tijden. Wij plukten twee lelies en Zie de leliën op het veld, zie, hoe schoon ze bloeien.

92. Soms is er onderscheid in beteekenis tusschen dezelfde woorden, naarmate zij s of en krijgen.

Deze broeders, zusters (kinderen derzelfde ouders) *haten elkander. De broederen en zusteren* (der gemeente) *waren in den gebede vereenigd.*

De hemels der ledikanten waren fraai bewerkt. De hemels op die schilderijen zijn al te blauw. De hemelen vertellen Gods eer.

Er zwerft hier eene bende heidens (Zigeuners) rond. Zijn oom is als zendeling onder de heidenen gegaan.

De knechts van dien timmerman hebben het werk gestaakt. Ginds waren de knechten bezig, hunne wapens blank te schuren. Een tiental krijgsknechten, wapenknechten bewaakten den post. Wij zijn niet meer de knechten (slaven) van den tiran; wij hebben onze vrijheid heroverd.

Hij schreef eenige letters op het papier. Ik haast mij, uwe geëerde letteren te beantwoorden. De 17e eeuw heet het bloeitijdperk der Nederlandsche letteren.

De mans droegen jassen met lange panden; de vrouwen wijde hoepelrokken. Twee mannen, met stokken gewapend, liepen voorop.

De meisjes beklemden hare middels door een corset. Wanneer gij geene andere middelen aanwendt, zult gij uw doel niet bereiken.

Eene evenredigheid bestaat uit de gelijkheid van twee redens. Welke redenen hebt gij voor deze handelwijze?

De schilder kwam van zijn uitstapje thuis met eene portefeuille vol studies. Na de voltooiing zijner studiën deed hij eene groote reis.

De vaas viel in duizend stukken. Hoeveel stuks wenscht gij van ieder?

In die kamer stonden twee tafels. Aan den wand van 't schoolvertrek hingen de tafels van werkzaamheden. Moxes kwam van den berg met twee steenen tafelen.

De vaders dier knapen weigerden hun verzoek. De dichters prijzen den moed onzer vaderen.

De wapens dier twee steden gelijken veel op elkander. De

oproerlingen roofden de wapens uit het arsenaal. Eindelijk vatte het volk de wapenen op tegen zijne onderdrukkers.

Bij den apotheker kan men oogwaters en reukwaters bekomen; zijn buurman verkoopt allerlei minerale wateren. De Zeeuwsche wateren waren meermalen getuige van een dapperen strijd.

De wortels van dien kolossalen boom heeft men in den grond laten zitten. De storm rukte den eeuwenheugenden eik met al zijne wortelen uit den grond. In den patriottentijd moesten de groentevrouwen de oranjekleurige wortelen onder de spinazie en zuring leggen.

De beide zoons, dochters van den heer A. zijn naar het buitenland vertrokken. Neerlands zonen en dochteren waren vol geestdrift voor de zaak der omwenteling.

93. Eenige onzijdige zelfst. nw. vormen hun meervoud door **ers** of **eren**: *been, blad, ei, hoen, kalf, kind, lam, rund*, andere hebben alleen **eren**: *gemoed, gelid, goed, lied, rad en volk*; *kalf en volk* hebben ook **en**. Soms is er verschil van beteekenis:

De beenen van den soldaat waren afgeschoten. De honden kluiven de beenen. De beenderen van menschen en dieren vormen het geraamte.

De kleeden in de voor- en achterkamer waren opgenomen geworden. Zijne kleederen waren doornat.

De bladen van dat boek zitten vol excelsooren. De bladeren dexter roos zijn lichtrood. De kelkbladen zijn groen.

Men lette verder nog op: *Het loof, loover der boomen* heeft door den storm veel geleden. Men had ter eere van het bruidspaar overal loovers aangebracht.

De roeiers sloegen de spanen met kracht in het water. Waar gehakt wordt, vallen spaanders.

Men gebruikt de meervouden: *bladertjes* naast *blaadjes*, *lamertjes* naast *lammertjes*, *eiertjes* naast *eitjes*, *hoendertjes* naast *hoentjes*, *kindertjes* naast *kindjes*, en maakt onderscheid tusschen de *kleedjes* van den vloer of der vrouwen en de *kleertjes* der kinderen.

94. Alle zelfst. nw., die niet boven behandeld zijn, vormen hun meervoud door middel van **en**. *Lende en rede* (redevoering)

hebben *lendenen*, (lijk-, leer-) *redenen*; is het niet met een ander woord samengesteld, dan gebruikt men voor het laatste: *redevoeringen*. *Vloot* en *koel* hebben in 't meerv. *vlooiën*, *koelien*. *Kleinood* en *sieraden* hebben gewoonlijk *kleinooden* en *sieraden*, maar ook enkele malen *kleinoodiën*, *sieradiën*.

95. Samenstellingen met *man*, die een beroep beteekenen, hebben in 't meerv. *lieden*, of *lui*: *voerman*, *voerlieden*, *timmerman*, *timmerlui*. *Staatsman* heeft ook in 't meerv. *staatslieden*. Doch *Oranjesman*, *Noormans*, *blindeman*, *leenman* hebben in 't meerv. *mannen*. *Muzelman* wordt in 't meerv. *Muzelmannen*.

Samenkoppelingen van woorden, als titels gebruikt, hechten den meervoudsuitgang aan 't eerste deel, aan 't laatste of aan beide: *luitenantsgeneraals*, *sergeant-majoor*, *schout-bij-nachts* of *schouten-bij-nacht*, *gouverneurs-generaal*, *kapiteins-kwartiermeesters*.

96. Verandering van klinker in 't meervoud heeft plaats in de volgende gevallen:

a verandert in **e**: *stad*, *steden*; **i** verandert in **e**: *schip*, *smid*, *lid*, *gelid*, *rif*, *spit*, *split* mv. *schepen*, *smeden*, *gelederen*, enz. Maar *rif* blijft *riffen* in den zin van *klippen* en *geraamten*: *In die zee vindt men vele koraalriffen. Er lagen twee paarderiffen op het veld. Rif* in den zin van *plooi* in 't zeil heeft *reven* (enkelv. ook *reef*). *Spit* heeft *speten* (bijv. in *braadspeten*) en *spitten*: *In drie spitten heeft hij een groot gat gemaakt. Split* heeft *spleten*, maar dit laatste is ook het meerv. van *spleet* (scheur, kloof). *Lidmaat* van een kerkgenootschap heeft *lidmaten*; *ledematen* is het meerv. van *lid* voor de *armen* en *benen*: *de bovenste en onderste ledematen*.

De woorden op *heid* hebben in 't meerv. *heden*: *waarheid*, *waarheden*.

97. Verdubbeling van den slotmedeklinker heeft plaats, wanneer deze onmiddellijk wordt voorafgegaan door een onvolkomen klinker, die in 't meervoud onvolkomen blijft: *katten*, *petten*, *ritten*, *rotten*, *putten*.

Let nog op: *Er zijn verscheidene jongens- en meisjesspelen. Wij hebben in een half uur zes spellen gedaan. De spellen en kramen stonden dicht bijeen.*

98. Verandering van den slotmedeklinker heeft plaats in de volgende gevallen:

1. Is die medeklinker eene **f** of **s**, voorafgegaan door een volkomen klinker, een tweeklank of een onvolkomen klinker, die in 't meerv. volkomen wordt, dan verandert hij in **v** of **z**: *graven* (v. *graaf*), *weezen*, *dieven*, *stoven*, *reuzen*, *hoeven* (volkomen kl.), *duiven*, *reizen* (tweekl.), *graven* (v. graf), *hoven* (volkomen kl. uit onvolk. kl.).

Maar de **f** en **s** behouden: *pausen*, *sausen*, *kousen*, *kruisen*, *struisen*, *telegrafen*, *spiesen* en *poesen*. *Vleesch* heeft tot meerv. *vleezen*.

2. Wordt de **f** of **s** voorafgegaan door **l**, **m**, **n**, **r**, dan verandert zij mede in **v** of **z**: *golven*, *halzen*; *ganzen*, *gemzen*; *korven*, *gorzen*. Doch de **f** en **s** blijft in: *triumfen*, *nimfen*; *polsen*, *walsen*; *kaarsen*, *kersen*, *persen*, *koersen*, *stoersen*, *schorsen*, *marsen*; *balansen*, *dansen*, *glansen*, *kansen*, *kransen*, *lansen*, *schansen*, *transen*, *prinsen*, *sponsen*.

Let op 't verschil tusschen *glansen* (zelfst. naamw.) en *glanzen* (werkw.) en *glanzig* (bijvoegl. naamw.).

99. Eigennamen vormen hun meervoud door **s**, 's of **en**; door **s** onder dezelfde omstandigheden, waaronder de soortnamen **s** bekomen: *de Vondels*, *De Ruyters*, *Van Rossems*, *Evertsens*, *Dekkers*, *Molenaars*, enz.; door 's, wanneer ze op een klinker eindigen: *de Oranje's*, *Thorbecke's*, *Otto's*, enz.; in alle andere gevallen krijgen ze **en**: *de Trompen*, *de De Witten*, *Egmondens*, enz.

100. Verzamelnamen, die eene bepaalde hoeveelheid aanduiden, en namen van maten, gewichten en munten worden in plaats van in 't meerv. in 't enkelv. gebruikt, wanneer zij worden voorafgegaan door bepaalde hoofdtelwoorden en men de genoemde hoeveelheid als één geheel beschouwt: *twee paar menschen*, *vier dozijn lepels*, *vijf gros pennen*; *acht honderd*, *duizend*, *millioen inwoners*; *vier riem*, *boek*, *vel papier*; *zeven pond*, *ons*, *lood*, *vat*, *kan*, *last*, *mud*, *el*, *palm*; *vijf gulden*, *vijftig cent*. Maar altijd schrijft men: *zes wichtjes*, *maatjes*, *rijksdaalders*, *kwartjes*, *dubbeltjes*, *stuivers*, en veelal ook *cents*. Men maakt dus onderscheid tusschen *twee mudden tarwe* en *twee mud tarwe*, tusschen *vier guldens* en *vier gulden* enz. en schrijft altijd: *eenige*, *vele*, *enkele mudden*, *vaten*, *honderden guldens*, enz. 't Meervoud van *cent* is dan *centen*.

3. Het Bijvoeglijk Naamwoord.

101. Het bijvoegl. naamw. komt met het zelfst. naamw., waarbij het behoort, overeen in geslacht, getal en naamval. Wanneer het bijvoeglijk naamwoord vóór het zelfst. nw. staat, wordt het verschillend verbogen, naarmate het wordt voorafgegaan door 't lidwoord *de* of *een*, of wel geen lidwoord voor zich heeft. De verbuiging is als volgt:

Mannelijk Enkelvoud.

1. De **fraaie** eik is omgehouden. 2. De kroon des **fraaien** eiks is door den storm vernield. 3. De storm ontroofde den **fraaien** eik zijne kroon. 4. De houthakker velde den **fraaien** eik.

1. Een **fraaie** eik werd omgehouden. 2. De kroon eens **fraaien** eiks werd door den storm vernield. 3. De storm ontroofde eenen **fraaien** eik zijne kroon. 4. De houthakker velde eenen **fraaien** eik.

Vrouwelijk Enkelvoud.

1. De **breede** straat werd opgebroken. 2. De trottoirs der **breede** straat waren nog in orde. 3. Men gaf de **breede** straat een nieuw plaveisel. 4. In de **breede** straat verspreidden zich de oproermakers.

1. Er werd eene **breede** straat aangelegd. 2. De huizen eener **breede** straat behoeven geen gebrek aan licht te hebben. 3. Eene **breede** straat zal ieder wel de voorkeur geven boven eene nauwe. 4. Ons huis staat in eene **breede** straat.

Onzijdig Enkelvoud.

1. Het **gansche** land was ontevreden over de regeering. 2. De volksvertegenwoordiger behoort de belangen des **ganschen** lands in 't oog te houden. 3. Dat besluit bracht het **gansche** land voordeel aan. 4. Ik heb het **gansche** land doorgereisd.

1. Een **arm** land kan zulk een oorlog niet volhouden. 2. [Vaak ziet men de bewoners eens **armen** lands naar een ander werelddeel verhuizen]. 3. Een **arm** land zal men niet zoo

spoedig groote sommen leenen. 4. In een arm land behoeven de bewoners nog niet ongelukkig te zijn.

De tweede naamval onz. enkelv., voorafgegaan door 't lidwoord *een*, wordt weinig of niet gebruikt.

Meervoud.

Voor alle geslachten.

1. *De fraaie eiken werden omgehouden.* 2. *De trottoirs der breede straten waren in orde gemaakt.* 3. *Hij onthield den armen kinderen zijnen bijstand niet.* 4. *Zij hieuwen de fraaie eiken om.*

Enkelvoud.

Zonder lidwoord.

1. *Goede wijn (m.), goede likeur (v.) en goed bier (o.) zijn bij dien koopman verkrijgbaar.* 2. *ontbreekt.* 3. *Goeden wijn, goede likeur en goed bier geeft gij toch ook zeker de voorkeur boven dranken van mindere qualiteit.* 4. *Zijne kelders zijn gevuld met goeden wijn, goede likeur en goed bier.*

Meervoud.

Voor alle geslachten.

1. *Groote onheilen hebben dat volk getroffen.* 2. *ontbreekt.*
3. *Grooten onheilen dankt men vaak groote verbeteringen.*
4. *Bij groote onheilen komt de weldadigheid van onze natie krachtig uit.*

102. Uit bovenstaande voorbeelden blijkt:

Het bijvoeglijk naamwoord bekomt alleen dan eene *n*, wanneer het lidwoord *s* of *n* (**en**) bekomt.

103. Wanneer de woorden *een*, *geen*, *eenig*, *menig*, *ieder*, *elk*, *zeker*, *welk* voorafgaan, heeft het mannel. enkelvoud in den 1^{en} en 4^{en} naamv. soms bij de namen van personen tweeërlei vorm. Drukt het bijvoegl. naamw. eene hoedanigheid uit van een persoon in zijne betrekking of waardigheid, dan gebruikt men den onverbogen vorm: *Napoleon I was een groot veldheer. Ik heb nooit zulk een goed onderwijzer gezien.*

Hij is een bekwaam beeldhouwer. Ik heb gisteren een oud vriend van u gesproken. Drukt het bijvoegl. naamw. daarentegen de hoedanigheid uit van een persoon als zoodanig, dan bezigt men den verbogen vorm: Een groote grenadier was Frederik Wilhelm van Pruisen meer waard dan een professor. Dit is een goede man. Een oude dokter wekt bij de menschen gemakkelijker vertrouwen dan een jonge.

Gelijk men ziet, blijft in 't eerste geval ook in den 4en naamv. het woord, dat voor het bijvoegl. naamw. staat, onverbogen.

104. Wanneer de woorden: *een, geen, eenig, menig, ieder, elk, zeker, zulk, welk, alle, veel en weinig* voor 't bijvoegl. naamw. staan, heeft dit in 't onz. enkelv. steeds den onverbogen vorm: *een goed kind, veel oud hout, zeker vreemd land.*

Wanneer 't lidwoord *het*, 't aanw. voornaamw. *dit, dat*, 't bezittel. voornaamw. *mijn, zijn*, enz. voorafgaan, kan men soms tweërlei vorm gebruiken. Zoo zegt men: *het moedig paard en dat bekoortlijke landschap, mijn oud huis en mijn oude huis* In 't eerste geval is 't den spreker alleen te doen, om de hoedanigheid te vermelden; in 't laatste vermeldt hij deze als een middel, om een zelfstandigheid van eene andere te onderscheiden. Zoo zegt men: *Het moedig paard is de lieveling des menschen. Het moedige paard rende door, het schrikachtige begon te steigen. Mijn oud huis wordt spoedig afgebroken. Mijn oude huis heb ik verkocht, mijn nieuwe niet. Het nieuwe huis (waar ik nu in woon) heeft twee vertrekken meer dan het oude* (het vroegere). Men bedenke echter, dat dit verschil volstrekt niet altijd bestaat.

105. Soms blijven de bijvoeglijke naamw. onverbogen. Dit geschiedt:

1. wanneer zij een deel van 't gezegde uitmaken: *Zijn vader is oud. Zijne ouders zijn oud.*

2. wanneer zij door 't lidwoord *een* van 't zelfst. naamw. zijn gescheiden: *Zoo groot eene opoffering wilde hij zich zelf getroosten.*

3. wanneer zij van plaatsnamen zijn gemaakt door middel van **er**: *Ik heb het pakje gehaald bij den Harlinger beurtschipper. Zij kochten Weesper moppen.*

4. wanneer zij stoffelijke bijvoegl. naamw. zijn en op **en**

uitgaan: *Al draagt de aap een gouden ring, het is en blijft een leelijk ding. De matten flesschen bevielen ons uitmuntend.*

Doch men denke er aan, dat een stoffelijk bijv. naamw. op **sch** wel verbogen wordt: *Hij droeg een lakenschen rok, zijne zuster eene neteldoeksche japon. Zoo ook: een duffelsch pak en eene duffelsche jas.*

5. bij de bijvoegl. naamw.: *rechter en linker: Hij zat aan de rechter hand van den gastheer en ik aan diens linker.*

Ook laat men gewoonlijk onverbogen:

1. de bijvoegl. naamw., die op **en** eindigen, vooral verleden deelwoorden van sterke werkwoorden: *Dit waren zijn eigen woorden. In de afgeloopen week is de jacht gesloten. Liefderijk ontving men den uit zijn land verstooten balling.*

2. alle vergrootende trappen (zie beneden § 107): *Ik heb nooit grooter tuin gezien. Deze rede maakte nog dieper indruk.*

106. *Rijken zoowel als armen moeten sterven. Geen arme onthield hij zijn steun. Den ijdele lacht men uit, den trotsche veracht men. De zwarten wonen in Afrika. De Florentijnen waren in de 14^e eeuw verdeeld in twee partijen, die der Witten en die der Zwarten.*

Rijke lieden, zoowel als arme, moeten sterven. De oude huizen zijn veel sterker dan de nieuwe. Ik verkies dezen korten weg boven dien langen. Ik had zwarte handschoenen aan en mijne zuster witte.

Men lette goed op, of een bijvoeglijk naamw. als zelfst. naamw. gebruikt is, dan wel, of het zelfst. naamw., dat er achter behoort, eenvoudig is verzwegen. In het eerste geval wordt het verbogen als een zelfstandig naamwoord (verg. § 85), in het laatste geval behoudt het bijvoegl. naamw. zijne gewone verbuiging.

107. Wanneer eene zelfstandigheid eene hoedanigheid in hooger mate bezit, dan eene andere, plaatst men achter den stamvorm **er**: *Deze plant is frisscher dan die. Die koopman is veel rijker dan zijn broeder.* Bezit eene zelfstandigheid, vergeleken met eene of meer andere, eene hoedanigheid in de hoogste mate, dan plaatst men achter den stamvorm **st**: *Hij is de oudste zoon van den schilder. De duurste spijzen zijn niet altijd de voedzaamste.*

Zoo hebben vele bijvoegl. naamw. drie vormen: *groot, grooter, grootst; oud, ouder, oudst*, enz., die men den stellenden, den vergrootenden en den overtreffenden trap noemt.

Gaat de stellende trap op eene **e** uit, dan verdwijnt deze in den vergrootenden en overtreffenden trap: *blijde, blijder, blijdst*. Van *spade* maakt men geen vergr. of overtreff. trap. Gaat de stellende trap op **s** of **sch** uit, dan zet men er in den overtreff. trap alleen **t** achter: *Salomo was de wijs-te koning van zijn tijd; het frisch-te gras*. Eindigt de stellende trap op **st**, dan omschrijft men den overtreff. trap door middel van *meest*: *de meest gepaste aanmerkingen, het meest juiste betoog*. Zoo ook: *het meest malsche gras*.

108. *Dat antwoord was meer oprecht dan vlelend. Deze tafel is meer lang dan breed. Hij is meer slim dan verstandig. Dat werk is meer aanlokkelijk dan gemakkelijk.*

In de bovenstaande voorbeelden zou men niet de vergr. trappen *oprechter, langer, slimmer, aanlokkelijker*, mogen gebruiken. De vergr. trap moet door *meer* worden omschreven, wanneer men twee hoedanigheden van dezelfde zelfstandigheid met elkander heeft vergeleken, en de eene in grooter mate aanwezig oordeelt dan de andere.

Wanneer het bijvoeglijk naamwoord in den vergrootenden trap staat, begint de volgende zin met het voegwoord *dan*: *Ik ben twee jaar ouder, dan mijn broer*. Dit is ook 't geval na *ander, anders, niets*: *Dat is een ander geval, dan het straks genoemde. Hij is tegenwoordig heel anders, dan vroeger. Ik had niets bij mij, dan zilvergeld*. Daarentegen: *Ik ben even oud als mijn neef. Hij is niet zoo jong, als hij schijnt*.

109. Van *goed* is de vergr. trap *beter*, de overtreff. trap *best*. Van *kwaad* is de vergr. trap *erger* in: *Van kwaad tot erger vervallen. Erger heeft echter ook een stellenden trap erg, bijv.: 't Is nu al erg, maar 't zal nog wel erger worden. Kwaad heeft ook een vergr. en overtreff. trap: kwader en kwaadst: Hoe meer men hem plaagde, hoe kwader (toorniger) hij werd. Dat zijn de kwaadste (ondeugendste) jongens van de buurt*.

Ook een paar tel- en bijwoorden hebben een vreemden vergr. en overtreff. trap: *veel geld, meer geld, het meeste geld*.

weinig geld, minder geld, het minste geld. — Ik doe het gaarne, liever, het liefst. Hij kwam daar dikwijls, vaker, het vaakst of het meest.

Zooals men uit de beide laatste voorbeelden ziet, kunnen ook sommige bijwoorden een vergrootenden en overtreffenden trap hebben. Voornamelijk is dit het geval met de bijwoorden van hoedanigheid: *Hij heeft hard, harder, het hardst gewerkt. Zij zongen luid, luider, het luidst. Hij werd streng, strenger, het strengst berispt.*

4. Het voornaamwoord.

110. De zelfstandige voornaamw. (zie § 28) zijn mannelijk, vrouwelijk of onzijdig, naar gelang zij eene zelfstandigheid aanduiden, die door een mannel., vrouwel. of onz. zelfstandig naamw. wordt genoemd. Zij zijn enkel- of meervoudig, naarmate zij ééne of meer zelfstandigheden aanduiden. Ze staan in den 1^{en}, 2^{en}, 3^{en} of 4^{en} naamval naar den dienst, dien zij in den zin verrichten.

De bijvoeglijke voornaamw. (zie § 28) komen in geslacht, getal en naamval overeen met de zelfstandige naamw., waarbij zij behooren.

De verbuiging der voornaamwoorden is als volgt:

a. *Persoonlijke Voornaamwoorden.*

111. De persoonl. voornaamw. van den 1^{en} en 2^{en} persoon (zie § 29) hebben voor alle geslachten denzelfden vorm. Men onderscheidt hierbij dus alleen getal en naamval. Bovendien heeft het voornaamw. van den 2^{en} persoon in 't enkel- en meervoud dezelfde vormen, daar het oorspronkelijke enkelvoud in onbruik is geraakt en men daarvoor tegenwoordig het meervoud gebruikt (verg. § 48). De vormen zijn:

Eerste Persoon.

Enkelvoud.

1. *Heb ik 't u niet gezegd?*
2. *Gedenk mijner, o Heer!*
3. *Mijn patroon schonk mij (me) zijn vertrouwen.*
4. *Hij heeft mij (me) bedrogen.*

Meervoud.

1. *Hebben wij (we) 't u niet gezegd?* 2. *Gedenk onzer, o Heer!* 3. *Onze patroon schonk ons zijn vertrouwen.* 4. *Hij heeft ons bedrogen.*

Tweede Persoon.*Enkel- en Meervoud.*

1. *Hebt gij (ge) 't niet gezien?* 2. *Een uwer moet de schuldige zijn.* 3. *Ik heb u een groot onrecht aangedaan.* 4. *Wij gaan met u mede.*

In de spreektaal gebruikt men in 't enkelvoud *jij* of *je*; in den 3^{en} en 4^{en} naamval: *jou* of *je*. In 't meervoud wordt dit: 1^e, 3^e en 4^e naamval.: *jelui* of *jullie*.

112. Het persoonl. voornaamw. van den 3^{en} persoon heeft verschillende vormen voor het mannelijk, vrouwelijk en onzijdig. Zij zijn:

Mannelijk.*Enkelvoud.*

1. *Heeft hij u dit bericht medegedeeld?* 2. *Ik schaamde mij zijner.* 3. *Ik heb hem het boek bezorgd.* 4. *Ik heb hem niet wedergezien.*

Meervoud.

1. *Zij (ze) doen hunnen ouders veel verdriet.* 2. *Twee hunner zijn het ouderlijk huis ontloopen.* 3. *Men heeft hun (ze) eene zware straf opgelegd.* 4. *Men zal hen (ze) naar een verbeterhuis zenden.*

Vrouwelijk.*Enkelvoud.*

1. *Zij (ze) heeft het hem vaak gezegd.* 2. *Ik heb mij harer aangetrokken.* 3. *Ik zal haar alle zorg wijden.* 4. *Ik zal haar opvoeden als mijn eigen kind.*

Meervoud.

1. **Zij (ze)** deden eene groote wandeling. 2. Drie harer wilden nog verder gaan. 3. De anderen beduidden haar (**ze**), dat zij moesten terugkeeren. 4. Zij hebben haar (**ze**) niet verder vergezeld.

Onzijdig.*Enkelvoud.*

1. **Het** (zwiijn bijv.) was van uitstekende hoedanigheid. 2. ontbreekt. 3. De boer gaf **het** goed voedsel. 4. Hij verzorgde **het** uitstekend.

Meervoud.

1. **Zij (ze)** werden duur verkocht. 2. ontbreekt. 3. Men bond **hun (ze)** de pooten vast. 4. Men wierp **hen (ze)** in eene kar.

113. Naast den 2^{en} naamval op **er** hebben de persoonl. voornaamw. eene enkele maal een vorm, op **s** eindigende, dus: *mijns, ons, uws, zijns, haars, huns*. Deze vorm komt voor in de uitdrukkingen: *om mijns zelfs wil*, enz. *mijns gelijke*, enz. en bij de bijvoegl. naamw. *waardig* en *onwaardig*, bijv.: *Die handelwijze is zijns onwaardig*.

Het wederkeerend voornaamw. *zich* komt alleen in den 3^{en} en 4^{en} naamv. voor: *Hij gaf zich veel moeite. Zij hadden zich vergist*. Het wederkeerig vnv. *elkander* heeft in den 2^{en} naamval *elkanders*, in den 3^{en} en 4^{en} *elkander*: *Draagt elkanders lasten. Zij gaven elkander de hand. Zij gingen met elkander daarheen*.

114. Het woord *zelf*, dat dikwijls achter zelfst. naamw. en zelfst. voornaamw. staat, wordt gewoonlijk verbogen:

Enkelvoud.

1. Hij **zelve** heeft het gezegd. 3. Ik heb het hem **zelve** gegeven. 4. Ik heb hem **zelve** gezien.

1. Zij **zelve** heeft het gezegd. 3. Ik heb het haar **zelve** gegeven. 4. Ik heb haar **zelve** gezien.

1. *Het kind **zelve** heeft het gezegd.* 3. *Ik heb dat het kind **zelve** gezegd.* 4. *Ik heb het kind **zelve** gezien.*

Meervoud (voor alle geslachten).

1. *De makers **zelve** hebben het stuk gezonden.* 3. *Ik heb het stuk den makers **zelve** teruggezonden.* 4. *Wij hebben de makers **zelve** daarover aangesproken.*

Men kan ook de uitgangen weglaten en voor alle vormen schrijven: *zelf*. (Vgl. de verbuiging van het bijv. nw. in § 101).

b. *Bezittelijke Voornaamwoorden.*

115. Het bijvoeglijk bezittelijk voornaamwoord wordt in 't enkelvoud verbogen als 't lidwoord *een*, en in 't meervoud als 't lidwoord *de*.

De verbuiging is dus:

Mannelijk Enkelvoud.

1. *Mijn broer komt morgen thuis.* 2. *De boeken mijns broeders zijn reeds gezonden.* 3. *Hij weigerde mijnen broeder zijnen bijstand.* 4. *Ik ga mijnen broeder afhalen.*

Vrouwelijk Enkelvoud.

1. *Mijne gezondheid is niet al te best.* 2. *Tot herstel mijner gezondheid ga ik de baden gebruiken.* 3. *Ik breng mijne gezondheid gaarne eenig genoeg ten offer.* 4. *Ik heb mijne gezondheid zeer zien verbeteren.*

Onzijdig Enkelvoud.

1. *Mijn vaderland is mij dierbaar.* 2. *Het heil mijns vaderlands ligt mij na aan 't hart.* 3. *Ik wijd mijn vaderland mijne beste krachten.* 4. *Ik zal mijn vaderland nimmer wederzien.*

Meervoud (voor alle geslachten).

1. *Mijne vrienden hebben 't mij aangeraden.* 2. *De hulp mijner vrienden kwam mij zeer te stade.* 3. *Ik heb mijnen*

vrienden vaak die historie verhaald. 4. Ik ga met **mijne** vrienden te rade.

De uitgang en kan door eene ' worden vervangen of geheel worden weggelaten. Één bezittelijk voornaamwoord heeft in den 1^{en} naamval mannelijk enkelvoud eene **e**: **onze**; bijv.: *Onze broeder vertrekt naar Amerika.*

116. Het zelfstandig bezittelijk voornaamwoord wordt verbogen als een bijvoeglijk naamwoord, waarachter 't zelfst. naamw. is weggelaten.

De verbuiging is dus:

Mannelijk Enkelvoud.

1. *Mijn meester en de zijne* waren vroeger vrienden. 2. *De vriendschap mijns meesters en des zijnen* verflauwde. (Deze vorm komt bijna nooit voor.) 3. *Ik heb mijnen meester en den zijnen* dit bericht medegedeeld. 4. *Hij heeft mijnen meester en den zijnen* bedrogen.

Vrouwelijk Enkelvoud.

1. *Mijne vraag en de zijne* kwamen te gelijker tijd. 2. *De reden mijner vraag en die der zijne* waren niet dezelfde. 3. *Men schonk mijne vraag en de zijne* nauwelijks eenige opmerkzaamheid. 4. *Men beantwoordde mijne vraag en de zijne* met een schouderophalen.

Onzijdig Enkelvoud.

1. *Mijn huis en het zijne* staan naast elkander. 2. Deze naamval komt niet voor. 3. *Wij hebben mijn huis en het zijne* een beter uitzicht verschaft. 4. *Men heeft mijn huis en het zijne* te hoog getaxeerd.

Meervoud (voor alle geslachten).

1. *Mijne vrienden zijn ook de zijne.* 2. *De vrees mijner vrienden* bleek ook die **der zijne**. 3. *Niet alleen mijnen vrienden, maar ook den zijnen* werd dit ongeval geweten. 4. *Wij hebben er mijne vrienden en de zijne* naar gevraagd.

Men lette er op, dat, wanneer de zelfstandigheden in 't bezit zijn van vrouwen, of van zaken, die door een vrouwelijk zelfst. naamwoord worden genoemd, het bijvoeglijk voornaamw. haar en het zelfstandige *de hare* enz. moeten gebruikt worden. Zoo: *Verscheidene moeders stonden met hare kinderen op den arm naar dit schouwspel te zien. De rozen lieten hare bladeren reeds vallen. Mijne ouders en die mijner vriendinnen gaan op reis; de mijne naar Parijs, de hare naar Duitschland.* Zijn de bezitters mannelijk of onzijdig, dan gebruikt men *hun, de hunne*, enz.

117. Wanneer het zelfstandig bezittel. vnw. personen aanduidt, die niet genoemd zijn, maar wier betrekking tot den bezitter gemakkelijk uit den zin kan worden opgemaakt, dan verbuigt men het als een zelfst. naamw.: *De heer A. is met de zijnen op reis gegaan. God verlaat de Zijnen niet. De onzen behaalden toen eene schitterende overwinning. De balling zwierf, van de zijnen verlaten, in den vreemde om.*

c. Aanwijzende Voornaamwoorden.

118. De bijvoeglijke aanwijzende voornaamwoorden *deze, dit* en *die, dat* worden verbogen als het lidwoord *de*.

Alleen *die* heeft in den 2^{en} naamval mannel. enkelv. **ns** in plaats van **s**, dus: *diens*.

De verbuiging is:

Mannelijk Enkelvoud.

1. **Deze** dichter is wereldberoemd. 2. De werken **dezes** dichters zijn fraai geïllustreerd. 3. Men zette **dezen** dichter een lauwerkrans op het hoofd. 4. Lang heeft men **dezen** dichter miskend.

Vrouwelijk Enkelvoud.

1. **Deze** straat tellt fraaie huizen. 2. Het plaveisel **dezer** straat moet vernieuwd worden. 3. Men dient **deze** straat een breeder trottoir te geven. 4. Ik heb jaren in **deze** straat gewoond.

Onzijdig Enkelvoud.

1. **Dit** boek is rijk gebonden. 2. (voorheen *dexes*, komt

tegenwoordig niet meer voor). 3. *Men heeft dit boek grooten lof toegezwaaid.* 4. *Hebt gij dit boek nog meer noodig?*

Meervoud (voor alle geslachten).

1. *Deze straten tellen fraaie huizen.* 2. *Het plaveisel dezer straten moet vernieuwd worden.* 3. *Men dient dezen straten een breeder trottoir te geven.* 4. *De stoet zal langs deze straten trekken.*

Evenals *dexe* wordt verbogen *gene*, waarvan de tweede naamval ontbreekt, alsmede het onzijdig enkelvoud:

Aan dexe en aan genen kant, aan dexe en aan gene zijde der rivier staan fraaie huizen. Dexe oever is echter beter bebouwd, dan gene.

Wanneer *dexe*, *die*, *gene*, zelfstandig worden gebruikt, blijft de verbuiging dezelfde; alleen hebben *dexe* en *gene*, wanneer zij personen beteekenen, in den 1^{en} en 4^{en} naamval meerv. ook wel *n*, dus: *dezen*, *genen*. Tot opheldering dienen de volgende voorbeelden:

Ik heb er zijnen vader naar gevraagd. Dexe wist er echter niets van. Ik heb dien toen medegedeeld, wat ik wist van zijn zoon en diens vrouw. Ook zijne vrienden had hij geheel onkundig gelaten van de zaak; dezen (die) sloegen de handen ineen van verbazing, toen zij het hoorden.

d. *Vragende Voornaamwoorden.*

119. De verbuiging van *wie* is dezelfde als de verbuiging van *die*:

Mannelijk Enkelvoud.

1. *Wie heeft dien weg aangelegd?* 2. *Wiens werk is dat?*
3. *Wien hebt gij die taak opgedragen?* 4. *Wien hebben zij gevangen genomen?*

Vrouwelijk Enkelvoud.

1. *Meisjes, wie van u weet mij dat te zeggen?* 2. *Dames, wier mantel is dit?* 3. *Wie van zijn beide dochters hebt gij dit medegedeeld?* 4. *Wie van haar hebt gij gezien?*

Onzijdig Enkelvoud.

1. **Wat** wordt daar gedaan? 2. wordt niet gebruikt. 3. **Wat** hebt gij toen de schuld daarvan gegeven? 4. **Wat** heeft men daar verborgen?

Meervoud (voor alle geslachten).

1. **Wie** zijn den opstand begonnen? 2. **Wier** berekening heeft gefaald, de hunne of de onze? 3. **Wien** hebt gij het medegedeeld, zijnen ouders of zijnen broeders? 4. **Wie** hebt gij nu bedrogen, ons of hen?

120. Het vragend voornaamwoord *welk* mist den tweeden naamval. De verbuiging is gelijk aan die van *dexe*:

Mannelijk Enkelvoud.

1. **Welke** graaf regeerde toen in Holland? 3. **Welken** kunstenaar heeft men den eersten prijs toegekend? 4. **Welken** dag heeft hij daarvoor gekozen?

Vrouwelijk Enkelvoud.

1. **Welke** bloem is dat? 3. **Welke** zaak schenkt men zooveel belangstelling? 4. **Welke** schilderij heeft hij gekocht?

Onzijdig Enkelvoud.

1. **Welk** land is het gelukkigste? 3. **Welk** vaarwater geeft gij de voorkeur? 4. **Welk** huis hebt gij gehuurd?

Meervoud (voor alle geslachten).

1. **Welke** menschen zijn er in uwe buurt komen wonen?
3. **Welken** menschen zou ik eerder mijn kind toevertrouwen?
4. **Welke** couranten hebt gij gelezen?

Het voornaamwoord *hoedanig* wordt verbogen als *welk*. In *wat voor een* wordt een verbogen als 't lidwoord; ofschoon *voor* eigenlijk een voorzetsel is, hangt de verbuiging van *een* echter af van den naamval der zelfst. naamw., die achter *een* staan. Derhalve: *Wat voor een man is dat? Wat voor eenen man bedoelt gij?*

e. *Bepalingaankondigende Voornaamwoorden.*

121. Van 't bepalingaankondigend voornaamwoord *degene* wordt *de* verbogen als 't lidwoord, *gene* als een (zwak) zelfstandig naamwoord:

Mannelijk Enkelvoud.

1. **Degene**, die zoo handelt, verbeurt ons vertrouwen. 2. Hij volgt blindelings de bevelen **desgenen**, die hem gezonden heeft. 3. **Dengene**, die ons eenmaal verried, schenken wij geen vertrouwen meer. 4. Het kind heeft **dengene** lief, die het liefde toont.

Vrouwelijk Enkelvoud.

[Dit komt nooit voor.]

Onzijdig Enkelvoud.

1. **Hetgene** ('t geen), dat gij daar zegt, is niet waar. 2. ontbreekt. 3. Hij wijt den slechten afloop der zaak juist **hetgeen** ('t geen), dat gij daar noemt. 4. Wij hebben dikwijls nagedacht over **hetgene** ('t geen), dat gij hebt verklaard.

Men lette er op, dat, wanneer het woord *dat* na *hetgeen* wordt weggelaten, de naamval van dit laatste woord afhangt van den dienst, dien het in den bijzin verricht: *Hetgeen* (1) daar ligt, kan ik niet onderscheiden. *Hetgeen* (4) men niet weet, deert niet. *Wij spraken over hetgeen* (4) hij verteld had. In den laatsten zin staat *hetgeen* in den 4en nv. als lijdend voorwerp.

Meervoud (voor alle geslachten).

1. **Degenen**, die streng voor zichzelf zijn, zijn het gewoonlijk ook voor anderen. 2. Hij stoort zich niet aan den laster **dergenen**, die hem benijden. 3. **Dengenen**, die niets voor anderen over hebben, weiger ik ook mijne hulp. 4. Men richt vaak standbeelden op voor **degenen**, die bij hun leven miskend werden.

In den 1^{en} naamval mannelijk en onzijdig gebruikt men ook *diegene* en *datgene*; 4^e naamv.: *diengene*, *datgene*; meervoud: *diegenen*.

122. *Dezelfde* wordt, wanneer 't bijvoeglijk is gebruikt,

geheel verbogen als 't lidwoord *de* en 't bijvoeglijk naamw., dat er achter staat (zie § 104), bijv.: *Denzelfden avond is hij vertrokken. Zij wonen in hetzelfde huis. 't Waren de gevolgen derzelfde oorzaken. Wij hadden denzelfden kooplieden deze monsters gezonden.*

Naast *dexelfde* en *hetzelfde* gebruikt men ook enkele malen: *diezelfde* en *datzelfde*. *Dexelfde* wordt, wanneer 't zelfstandig is gebruikt en een persoon aanduidt, verbogen als *degene*, bijv.: *Hebt gij 't van zijnen broeder gehoord? Welnu, ik vernam het van denzelfde.* Zoo gebruikt, komt het echter weinig voor.

123. *Zulk*, *zoodanig* en *dusdanig*, gevolgd door *een*, blijven onverbogen: *Nooit hoorde ik van zulk eenen booswicht, van zoodanig (dusdanig) eene vergissing.* Worden ze gevolgd door een meervoudig zelfstandig naamw., dan worden ze in den 1^{en}, 3^{es} en 4^{en} naamval verbogen voor alle geslachten: 1. **Zulke, zoodanige ontdekkingen leveren weinig voordeel op.** 3. **Zulken, zoodanigen beschuldigingen weiger ik alle geloof.** 4. **Zulke, zoodanige menschevrienden ontmoet men zelden.**

Dezulke wordt in 't meervoud zelfstandig gebruikt. Men verbuigt het, als 't personen geldt: 1. **Dezulken hebben geen aanspraak op onze achting.** 2. **Het gedrag derzulken dient ten hoogste gelaakt te worden.** 3. **Denzulken ontzeggen wij onze vriendschap.** 4. **Met dezulken houden wij ons niet op.** Wanneer het zaken geldt, heeft *dexulke* alleen in den 3^{en} naamval eene **n**: *Een Oost-Indië-vaarder op de kust is een belangrijk nieuws, want aan honderd derzulke hangt het lot van duizenden.* Dit laatste gebruik komt weinig voor.

f. *Betrekkelijke Voornaamwoorden.*

124. Het geslacht en getal der betrekkelijke voornaamwoorden is afhankelijk van het geslacht en getal van 't naamwoord, waarop het betrekking heeft; de naamval echter wordt aangewezen door den dienst, welken het doet in den zin, waarin het voorkomt. Zoo is in den zin: *Dese huizen, welken men voor korten tijd een nieuwen voorgel heeft geschonken, worden weldra verkocht,* het betrekkelijk voornw. *welke* onzijdig meerv. wegens het geslacht en getal van *huizen*; maar 3^e naamv., ofschoon *huizen* in den 1^{en} naamval staat.

125. De verbuiging van het betrekkel. voornw. *die* is als volgt:

Mannelijk Enkelvoud.

1. *De veldheer, die deze overwinning behaalde, werd met ondank beloond.* 2. *Napoleon was een veldheer, wiens weidergade men nooit heeft gezien.* 3. *Den veldheer, wien men de nederlaag weet, ontsloeg de koning.* 4. *Het was deze veldheer, dien men beschuldigde van verraad.* 4. [Met een voorzetsel.] *Met gejuich begroette het volk den veldheer, aan wien het de redding des vaderlands dankte.*

Vrouwelijk Enkelvoud.

1. *Zijne zuster, die tegenover ons woont, heet Marie.* 2. *Hij was 't meest gehecht aan zijne oudste zuster, wier zorgvolle toewijding hij in zijne ziekte zoo dikwijls had bewonderd.* 3. *De zuster, wie hij dit kapitaal heeft vermaakt, geniet thans een onbezorgd leven.* 4. *Hij herkende nauwelijks zijne zuster, die hij in twintig jaar niet had gezien.* 4. [met een voorzetsel.] *Zij was de zuster, met wie hij als kind had gespeeld.*

Onzijdig Enkelvoud.

1. *Het meisje, dat hem bij de hand hield, was zijn nichtje.* 2. wordt niet gebruikt, men bezigt daarvoor den 2^{en} naamval van welke: *welks.* 3. *Zoo dankbaar was het meisje, dat hij tot vader strekte.* 4. *Hij liep ijlings naar het meisje, dat hij voor zijn zusje aanzag.*

Een vierde naamval met een voorzetsel komt nooit voor.

Meervoud (voor alle geslachten).

1. *De vorsten, die allen den overmoedigen nabuur vreesden, sloten een verbond.* 2. *De vorsten, wier landen onmiddellijk aan het zijne grensden, traden alle tot het verbond toe.* 3. *Vorsten, wien het welzijn hunner onderdanen ter harte gaat, handelen anders.* 4. *De vorsten, die de dwingeland had onttroond, spanden tegen hem samen.* 4. [met een voorzetsel.] *Noem mij nu eens de vorsten, over wie wij hebben gesproken.*

Men lette op de beginletters van het voornaamw. in de verschillende naamvallen: 1 en 4 hebben *d*, 2, 3 en 4 met voorzetsel *w*.

126. De verbuiging van het betrekkelijk voornaamw. *welke* is:

Mannelijk Enkelvoud.

1. *Door den brand, welke dezen nacht heeft gewoed, zijn vele menschen ongelukkig geworden.* 2. *De brand, welks aanvang zoo onbeduidend scheen, werd spoedig heviger.* 3. *Toen brak de brand uit, welken hij zijn ondergang had te wijten.* 4. *De hevigheid van den brand, welken wij daar aanschouwden, valt niet te beschrijven.*

Vrouwelijk Enkelvoud.

1. *In deze stad, welke zooveel fabrieken tellt, zou ik niet gaarne wonen.* 2. *Wij vertrokken naar de stad, welker museums ons waren aanbevolen.* 3. *Men hield thans de stad, welke men nieuwe vestingwerken had geschonken, voor onneembaar.* 4. *Het gebeurde in eene stad, welke ik nimmer had bezocht.*

Onzijdig Enkelvoud.

1. *Het onheil, 'twelk hem overkwam, was 't gevolg zijner onvoorzichtigheid.* 2. *Hij vermoedde niets van het onheil, welks gevolgen hem zoo rampzalig zouden maken.* 3. *Het onheil, 'twelk men den val van dit huis wijt, is daaraan geheel onschuldig.* 4. *Ook zij spraken over 't onheil, van 'twelk de gansche stad vol was.*

Meervoud (voor alle geslachten).

1. *De boomen, welke reeds verkocht zijn, hebben weinig geld opgebracht.* 2. *Men zag verscheidene boomen liggen, welker stammen bij den grond waren afgebroken.* 3. *Juist de boomen, welken hij zooveel lof had toegewaaid, bleken de slechtste.* 4. *Wij zagen de boomen nog, welke men ter veiling bestemd had.*

127. De betrekkelijke voornaamw. *die* en *welke* worden zoowel voor personen als zaken gebruikt. Maar den tweeden en derden naamval mannel. enkelv. *wiens* en *wien*, en den derden naamval vrouwel. enk. *wie* gebruikt men liefst voor personen. Men schrijft dus gewoonlijk: *De heuvel, aan welks voet het stadje lag, was schoon begroeid* en niet *aan wiens*. Zoo ook: *De akker, welken zij hunne welvaart verschuldigd waren, lag nu geheel verwoest* en niet: *De akker, wien, enz.*

De derde naamval vrouwel. enkelv. *wie* komt weinig voor; liever schrijve men dus: *De vrouw, welke hij zijne hand schonk*, dan: **wie** hij, enz.

128. De voornaamwoorden *wie* en *wat* worden ook gebruikt in den zin van *alwie* en *alwat*; zij kunnen dan vervangen worden door *degene*, *die* en *datgene*, *wat*. Ze komen alleen in 't mannelijk en onzijdig geslacht voor. De verbuiging is:

Mannelijk Enkelvoud.

1. **Wie** eens steelt, is altijd een dief. 2. **Wiens** brood men eet, diens woord men spreekt. 3. **Wien** de schoen past, trekke hem aan. 4. **Wien** de honger plaagt, smaken ook rauwe boonen zoet.

Onzijdig Enkelvoud.

1. **Wat** schoon is, moet eenvoudig zijn. 3. **Wat** men zijne redding dankt, dat houdt men in waarde. 4. **Wat** gij doet, doe het goed.

Meervoud.

1. **Wie** zóó handelen, worden geëerd. 2. **Wier** werk gereed is, die kunnen heengaan. 3. **Wien** gij dat gezegd hebt, die zullen 't ook wel doen. 4. **Wie** de gevolgen hunner eigen dwaasheden niet wijzer maken, die zullen door de dwaasheden van anderen niet verbeterd worden.

Gelijk men opmerkt, verschilt deze verbuiging alleen in den 1^{en} en 4^{en} naamval van 't betrekkelijk voornaamw.; deze zijn altijd *wie* of *wien*.

Wanneer de woorden *dat*, *datgene* en *alles* voorafgaan, gebruikt men als betrekkel. voornaamw. alleen *wat* en niet *dat*, bijv.: *Dat, wat (datgene, wat; alles, wat) hij gezegd heeft, houd ik voor onwaar.*

Men denke er dus aan te schrijven: *Ziedaar iets, dat mij vreemd voorkomt*, en niet: *wat mij vreemd voorkomt*.

g. *Onbepaalde Voornaamwoorden.*

129. Men komt alleen in den 1^{en} naamval voor. *Iemand* en *niemand* hebben in den 2^{en} naamval: *iemand's*, *niemand's*; in

den 3^{en} en 4^{en} naamval blijven ze onverbogen. *Iets* en *niets* komen alleen in den 1^{en}, 3^{en} en 4^{en} naamval voor en blijven onverbogen. Ook de overige onbepaalde vnv. veranderen niet.

Alleen *zeker* wordt verbogen als een bijvoegl. naamw.

130. Wanneer men van zaken spreekt, gebruikt men in de plaats van een persoonlijk voornaamw. met voorzetsel het bijwoord *er*, gevolgd door een ander bijwoord, als: *er mede*, *er af*, *er op*, *er uit*, enz.: *Hij nam een stok en zwaaide er mede* (niet: *met hem*) *in 't rond*. *Het kind klom op den stoel en sprong er toen af* (niet: *van hem*). *Het deksel van het kistje werd geopend en wat kwam er uit?* (niet: *uit het*).

Wanneer men van zaken spreekt, gebruikt men in plaats van een aanwijzend voornaamwoord met voorzetsel de bijwoorden *hier*, *daar*, gevolgd door een ander bijwoord, als: *hierover*, *daarnaast*, *hierop*, enz.: *Aan den hoek der straat staat het huis van den behanger en daarnaast* (niet: *naast dat*) *het huis mijner ouders*. *Ik greep eene schaar en knipte hiermede* (liever dan: *met deze*) *den draad door*.

In de plaats van het vragend voornaamw. *wat* met voorzetsel gebruikt men altijd 't bijwoord *waar*, gevolgd door een ander bijwoord, als: *waarmede*, *waartoe*, *waarover*, enz. *Waarmede* (niet: *met wat*) *hebt gij dit geschreven?* *Waarover* (niet: *over wat*) *peinst gij?*

In de plaats van de betrekkel. voornaamw. *die* of *welke* met voorzetsel gebruikt men, van zaken sprekende, ook 't bijwoord *waar*, gevolgd door een ander bijwoord, als: *waarmede*, *waartoe*, *waaruit*, enz.: *Ik heb het huis gezien, waarin* (ook: *in 'twelk*) *Vondel geboren werd*. *De bron, waaruit* (ook: *uit welke*) *hij dit bericht heeft geput, is niet zuiver*. In lossen stijl ook van personen: *Wie was de man, waarmee je stondt te praten?* of ook met *daar* aanvangende: *Is dat nu de man, daar je zoo op hebt vertrouwd?*

In de plaats van de onbepaalde voornaamw. *iets*, *niets*, *alles*, voorafgegaan door een voorzetsel, gebruikt men ook: *ergens mede*, *nergens over*, *overal mede*, *nergens op*, *nergens aan*: *Gij moogt nergens aan* (= *aan niets*) *komen*. *Ik dacht ergens over* (= *over iets*) *na*. *Hij bemoeit zich overal mede* (*met alles*).

Al de bovengenoemde woorden doen dus den dienst van een voorzetsel, gevolgd door een voornaamwoord. Men noemt ze voornaamwoordelijke bijwoorden, ofschoon zij vaak niet den dienst doen eener bijwoordelijke bepaling.

5. Het Telwoord.

131. Verbuiging der bepaalde hoofdtelwoorden. De verbuiging van *één* is dezelfde als die van 't lidwoord van onbepaaldheid. *Geen* wordt in 't enkelvoud verbogen als *een*, in 't meervoud als *mijne*, *dexe*: **Geen** enkele dag ging verloren. Hij maakte **geene** aanspraak op dit voorrecht. **Geene** moeilijkheden konden hem afschrikken. Ik heb volstrekt **geenen** tijd gehad. Vooral in 't meervoud worden de uitgangen dikwijls weggelaten.

De overige hoofdtelwoorden kunnen ook in 't meervoud staan: *Schrijf eens drie zessen. Ik heb ze bij vijen gekocht. Drie tien en zijn gelijk aan dertig éenen. We hebben het in vieren gesneden, in achten gevouwen. Wij vertrekken met den trein van elken.*

Men lette op *honderden*, *duizenden*. Zegt men: *duizenden menschen waren op de been. Honderden visschen lagen dood op 't strand*, dan zijn de woorden *duizenden*, *honderden*, als zelfstandige naamwoorden gebruikt, en daarom krijgen ze **en**. Immers zij beteekenen dan *honderdtallen*, *duizendtallen*. Zoo ook *millioenen*.

132. Verbuiging der onbepaalde hoofdtelwoorden. Alleen met een enkelvoudig zelfstandig naamw. komen voor: *menige* (*boom*), *iedere* (*vrouw*), *elk* (*huis*). Zij worden verbogen als volgt: 1. **Menige**, **iedere**, **elke** avond ging genotvol voorbij. 3. **Menigen**, enz. *ongelukkige schonk hij zijn bijstand.* 4. **Menigen**, enz. *keer bleef hij weg.* Vóór een vrouwelijk zelfst. naamwoord is de vorm steeds *menige*, vóór een onzijdig altijd *menig*.

Wanneer *ieder* en *elk* zelfstandig worden gebruikt, hebben ze alleen in den tweeden naamval *ieders* en *elks*: **Ieders**, **elks** plicht is het, zijn naaste te helpen. In andere naamvallen blijven ze onverbogen: *Ik heb het elk van hen nog eens gezegd.*

De onbepaalde hoofdtelwoorden: *alle, eenige, vele, weinige, sommige, ettelijke*, en ook 't bepaalde telwoord *beide* benevens *andere* kunnen bijvoeglijk en zelfstandig gebruikt worden. Bijvoeglijk gebruikt, worden ze voor alle geslachten verbogen als *mijne, deze*, in 't meervoud:

1. *Alle schepen stevenden huiswaarts.* 2. *De masten aller schepen waren met vlaggen versierd.* 3. *Men kon liet allen schepen aanzien, dat zij met storm hadden te worstelen gehad.* 4. *Op alle schepen was men ijverig in de weer.*

De tweede naamval wordt meest omschreven: *de masten van alle schepen*. Zelfstandig gebruikt en voor zaken gebezigd, is de verbuiging dezelfde.

1. *De lijnbaan en de lakmoesfabriek werden gesloten, beide wegens gebrek aan werk.* 2. *Beider werklieden zochten een goed heenkomen.* 3. *Toen er betere tijden kwamen, ontbraken beiden de noodige werkkrachten.* 4. *Het duurde geruimen tijd, eer men ze beide had gevonden.*

Zelfstandig gebruikt en voor personen gebezigd, geeft men gewoonlijk den 1^{en} en 4^{en} naamval eene **n**:

1. *Velen zijn geroepen, weinigen uitverkoren.* 2. *Aller wensch was, dat de burgemeester aan 't bestuur zou blijven.* 3. *Eenigen ontbrak de kracht om verder te gaan.* 4. *Voor sommigen was dit werk te moeilijk.*

133. Verbuiging der rangtelwoorden. *Eerste, tweede, tiende; hoeveelste, zooveelste, laatste*, enz. benevens *halve* worden geheel verbogen als de bijvoeglijke naamwoorden. Worden zij zelfstandig gebruikt en duiden zij personen aan, dan krijgen ze in den 1^{en} en 4^{en} naamv. meerv. eene **n**: *Vele eersten zullen de laatsten zijn*. Worden zij als benamingen van deelen gebruikt, dan krijgen ze in 't meervoud eene **n**, of wel ze blijven aan 't enkelvoud gelijk, al naardat men aan de afzonderlijke deelen, of aan ééne massa denkt: *Vier halven zijn twee heelen. Wanneer men drie vierden van eene hoeveelheid afneemt, blijft er nog één vierde over. Drie vierde van zestien is twaalf.* (Verg. § 100).

HOOFDSTUK IV.

DE SPELLING DER WOORDEN.

1. Klinkers en medeklinkers.

134. Een woord, of een deel van een woord, dat ineens wordt uitgesproken, heet eene lettergreep. Er zijn dus één- en meerlettergrepige woorden: *baas*, *va-der*, *tim-mer-man*.

Eene lettergreep heet open, zoo zij op een klinker eindigt, als de eerste lettergreep van *bloe-men*; gesloten, wanneer zij een medeklinker aan 't slot heeft, als de eerste lettergreep van *zes-tien*.

135. De lettergrepen van een woord worden met verschillenden nadruk uitgesproken. De meerdere of mindere nadruk heet klemtoon. Deze is tweeërlei: hoofdtoon en bijtoon. Zoo heeft in *koe-stal* het eerste deel den hoofd-, het tweede den bijtoon. Bovendien worden sommige lettergrepen zoo flauw gehoord, dat men ze toonloos noemt, als de tweede lettergreep in *va-der-land* of de derde in *kerk-to-ren*.

136. De eenvoudigste bestanddeelen der woorden zijn de letters. Men verstaat daaronder zoowel de bestanddeelen van het gesproken woord: letterklanken, als die van 't geschreven woord: letterteekens. Letters kunnen dus zoowel uitgesproken als geschreven worden.

De letterklanken worden verdeeld in klinkers en medeklinkers. Klinkers (*a*, *e*, *o*, *u*, enz.) zijn klanken, door de spraakwerktuigen voortgebracht; medeklinkers (*b*, *d*, *f*, *g*, enz.) zijn een geruisch vóór en na een klinker.

De letterteekens *c*, *q*, *x* en *y* (*ypsilon*) heeten vreemde letters, daar zij, met uitzondering van de *c* in *ch*, alleen in vreemde woorden voorkomen.

137. De klinkers worden verdeeld in enkelvoudige klinkers en tweeklanken. Bij het uitspreken der eerste hooren wij een ondeelbaren klank; de tweeklanken bestaan uit twee wel ineenvloeiende, maar toch duidelijk te onderscheiden letterklanken.

De enkelvoudige klinkers, die in 't beschaafde Nederlandsch voorkomen, zijn: **a, aa; e, ee; i, ie; o, oo; u, uu; eu en oe**; de tweeklanken: **ai, ei, ij; ui; au, ou; aai, ooi, oei; aaü, eeu, ieu**. De tweeklanken **ai** en **aaü** komen alleen als tusschenwerpsel voor, **aaü** nog in *miaau*, ook wel *miau*.

138. De enkelvoudige klinkers worden op tweeërlei wijze uitgesproken: volkomen: *ja, xee, zoo, xie, hu, kneu, koe* en onvolkomen: *kat, bed, lid, pot, hut*.

Gelijk men ziet, komt er geene onvolkomen **eu** en **oe** voor.

139. De klinker, welke in eene toonlooze lettergreep voorkomt, heet mede toonloos; hij komt voor in de tweede lettergreep der woorden: *vrede, hemel, bloedig, woning, havik, Gorkum, Dokkum, waarlijk, jaarlijks*, en in de woorden *een* (lidw.), *mijn, zijn, me, ze*. Men ziet, dat deze letterklank wordt voorgesteld door verschillende letterteekens.

140. Onder de medeklinkers zijn er verschillende, welke mede bijzondere namen dragen. Zoo heeten de **b, d, v, z** en **g** zachte medeklinkers, in tegenoverstelling van de **p, t, f, s** en **ch**, die met meer kracht worden uitgesproken en scherpe medeklinkers heeten. Scherp heet ook de **k**, ofschoon er geen zachte medeklinker in het schrift naast staat. (Let eens op de uitspraak van de **k** in: *ik doe; zakdoek*). De scherpe medeklinkers komen alle voor in: 't **kofschip**.

De **z** en **s** heeten sisletters.

De **h** en **ch** worden in enkele woorden geschreven, zonder te worden uitgesproken; zij heeten dan stomme medeklinkers: *thuis, thee; althans, visch, wasschen*, enz.

2. De Spelregels.

a. De Klinkers.

141. De volkomen klinkers worden in gesloten lettergrepen steeds door twee letterteekens voorgesteld: *jaar, eer, duur, vier, koor, deur, boer*.

Uitgezonderd is de **u** voor **w**: *ruw, zwaluw*, enz.

Van de volkomen klinkers worden de **a** of **u** in open lettergrepen steeds enkel geschreven: *jaren, staren, buren, vuren.*

Uitgezonderd is de **a** voor **tje**, die steeds dubbel wordt geschreven: *laatje, papatje, Naatje*, de verkleinwoorden van *la* (uit *lade*), *pa*, *Na*.

De **e** en **o** worden in open lettergrepen in sommige woorden enkel, in andere dubbel geschreven. Dit hangt meestal af van de vroegere uitspraak der woorden. Wanneer namelijk de **e** voorheen **e**, **i**, **a**, dus een enkelvoudige klinker was, schrijft men de volkomen **e** enkel; wanneer zij daarentegen uit **ei**, dus uit een tweeklank is ontstaan, schrijft men haar dubbel. Evenzoo wordt de **o**, die voorheen **o** of **u** (spreek uit *oe*) was, enkel; die, welke voorheen **au**, **ou** was, dubbel geschreven.

De **e**'s en **o**'s, die uit enkelvoudige klinkers zijn ontstaan, heeten zacht; die, welke uit tweeklanken zijn ontstaan, heeten scherp.

142. Men schrijft met eene zachte **e**:

1. de woorden, die van dezelfde afkomst zijn als andere, welke vroeger of tegenwoordig met **a** of **i** worden geschreven: *beter—baten, dwepen, vroeger dwapen, veren naast varen, vegen—ragen, steden naast stad; bede naast bidden, deze—dit, gelederen—gelid, plegen naast plicht, zeven naast ziften.*

2. de woorden, waarin de volkomen **e** met de onvolkomen afwisselt: *bezie naast bes, deken naast dekken, even naast effen, leken (vloeien) naast lekken (laten vloeien), trekken (valsche) naast trekken, veen naast ven, lepel naast leppen.*

3. de woorden, waarin de **e** met **eu** afwisselt: *lenen—leunen, peulw—peuluw, sneven—sneucelen, stenen—steunen.*

4. alle open lettergrepen van sterke werkwoorden, uitgezonderd *heeten* (genoemd worden), bijv.: *stelen, nemen, lezen, geven, (wij) beten, gebeten, (wij) reden, gereden, (wij) heschen, gheschen, enz.* Vroeger waren ook sterke werkwoorden: *helen, kneden, sneven, stenen, teren* (in: *verteren, wegteren, enz.*).

5. de woorden, verwant met sterke werkwoorden: *leger* naast *liggen, trede* naast *treden, stekel* naast *steken, hevig* naast *heffen*. Maar de woorden, verwant met sterke werkwoorden met

ij, als *bijten*, hebben soms eene zachte, soms eene scherpe **e**: *schrede* naast *schrijden*, *kreten* naast *krijten*, *suede* naast *snijden*, *bleeke* naast *blijken*, *weeke* naast *wijken*, enz.

6. het achtervoegsel **heden**: *waarheden*, *goedheden*, enz.

Men noemt achtervoegsels lettergrepen, welke niet als afzonderlijke woorden worden gebruikt, doch dienen, om nieuwe woorden te vormen. Zulk een achtervoegsel heeft eene dubbele **e**, wanneer het den hoofdtoon, eene enkele **e**, wanneer het den bijtoon heeft of toonloos is.

142*. Bovendien worden met eene zachte **e** geschreven alle woorden, welke in 't Hoogduitsch of Engelsch **e**, **a** of **i** hebben: *beken*—*Bach*, *generen*—*Nahrung*, *menig*—*manch*, *gele*—*gelb*, *delen*—*Diele*, *grepen*—*Griff*, *reten*—*Riss*, *schemeren*—*schimmern*; *ezel*—*ass*, *kever*—*chaffer*, *teren*—*tar*. Uitgezonderd zijn: *heeren*—*Herr*, *scheeve*—*schief*, *begeeren*—*begehren*, *regeeren*—*regieren*, *leeren*—*lernen*.

Nog schrijft men met eene zachte **e** de vreemde woorden, die in de taal, waaruit ze zijn overgenomen, eene **e** of **i** vertoonen: *cedet*—*cédule*, *ledikant*—*lit-de-camp*, *leveren*—*livrer*, *neger*—*négre*.

143. Men schrijft met eene scherpe **e**:

1. alle woorden, waarin de **ee** met **ei** afwisselt: *breed* naast *verbreiden*, *eek*—*cik*, *heelen*—*heil*, *kleen*—*klein*, *gereed* en *alreede* naast *bereiden*, *steen* naast *stein*, bijv. in *IJselstein*.

2. alle woorden, waarin de **ee** door samentrekking van twee lettergrepen is ontstaan: *leege*—*ledige*, *leeren*—*lederen*, *mee* (bijwoord, honigdrank, meekrap)—*mede*, *preeken*—*prediken*, *ree*—*reede*, *snee*—*suede*, *veeren*—*vederen*, *verweeren*—*verwederen*.

3. alle open eenlettergrepige woorden: *thee*, *zee*, *kwee*, *ree*, *ee(gade)* eig. „*Juwelijks(gade)*”, *dee(moed)* eig. „*gemoed van een dienaar*”, vandaar „*nederigheid*”. Uitgezonderd is *he*!

4. de achtervoegsels **eelen**, **eeren**, **eezen**, **eesche**: *houweelen*, *regeeren*, *Japanneezen*, *Europeesche*, enz.

143*. Bovendien worden met eene scherpe **e** geschreven alle woorden, welke in 't Hoogduitsch **ai** of **ei**, in 't Engelsch **o** of **oa** hebben: *deelen*—*Teil*, *eeden*—*Eid*, *weenen*—*weinen*, *weezen*—*Waise*; *teenen*—*toe*, *bezeeren*—*sore*, *zeep*—*soap*.

144. Men lette op de volgende woorden, die alleen in de schrijfwijze der klinkers verschillen:

beren (*verscheurende dieren, schulden*)—beeren (*varkens, muurstutten, heiblokken en waterkeeringen*)
 delen (*planken*)—deelen (*gedeelten*)
 degen (verl. tijd van *dijgen* en *sabel*)—deegen (*zuurdeegen*)
 gene (*gindsche*)—geene (*niet-eene*)
 generen (*onderhouden*)—geneeren (Fr. *gèner*)
 helen (*verbergen*)—heelen (*heel maken*)
 lenen (*leunen*)—leenen (*ter leen krijgen of geven*)
 leken (*vloeien*)—leeken (*niet-geestelijken*)
 rede (*verstand, redevoering*)—reede (*ligplaats voor schepen*)
 stenen (*steunen*)—steenen (mv. van *steen*)
 slepen (onoverg.)—sleeppen (overg.)
 veren (van *varen*)—veeren (*vederen*)
 vegen (werkw.)—veege (*stervende*)
 weken (zelfst. nw. en werkwoord)—weeke (*zachte*)
 verweren (*verdedigen*)—verweeren (van *weder*)
 wezen (werkw.)—weezen (zelfst. n.w.)

Voorts lette men op de schrijfwijze van kelen, meren, scheede, zweepen, temen, deren, geeren, heesche, zweemen.

145. Men schrijft met eene zachte **o**:

1. de woorden, waarin de volkomen **o** met de onvolkomen afwisselt: *beloven—belofte, broze—bros, grove—grof, loven—lof*. Uitgezonderd zijn: *knoopen—knop, koopen—kocht, stooten—stotteren, loopen—bruiloft, doove—dof, loover—lof, looze—los*.

2. de woorden, waarin zij in den Hollandschen tongval met **eu** afwisselt: *goten—geuten, joken—jeuken, logen—leugen, zomer—zeumer*. Uitgezonderd is *bloode* naast *bleu*.

3. Alle open lettergrepen van sterke werkwoorden met uitzondering van *loopen* en *stooten*, bijv.: (wij) *bogen, goten, vlotten, roken, gebogen, gestloten, geroken*.

4. De woorden, verwant met sterke werkwoorden, bijv. *sproken* naast *spreken*. Maar de woorden, verwant met sterke werkw. met **ie** of **ui**, als *gieten* en *buigen*, hebben soms ook eene scherpe **o**, bijv. *klooven* naast *klieven*, voorheen een sterk werkw., *zoogen* naast *zuigen*, *loochenen* naast *liegen*; daarentegen *bode* naast *bieden*, *logen* naast *liegen*, *klove* (zelfst. nw.) naast *klieven*, *bogen* (zelfst. nw.) naast *buigen*, *zode* (kooksel) naast *zieden*.

145*. Bovendien schrijft men met eene zachte **o** de woorden, die in 't Hoogduitsch **u** of **ü**, in 't Engelsch **o** hebben: *boter*—*Butter*, *klove*—*Kluft*, *voor*—*Furche*, *molen*—*Mühle*; *bodem*—*bottom*, *pook*—*poker*, *schoren*—*to shore*, *stoven*—*stove*. Nog schrijft men met eene zachte **o** de vreemde woorden, waarin de **o** niet uit **au** is ontstaan: *abrikozen*—*abricot*, *komforen*—*chauffoir*, *ivoren*—*ivoire*, *tronen*—*trône*, *kronen*—*couronne*, *tonen*—*ton*.

146. Men schrijft met eene scherpe **o**:

1. alle woorden, waarin de **oo** door samentrekking van twee lettergrepen is ontstaan: *boomen*—*bodemen*, *dooren* (van eieren)—*doderen*, *oolijk*—*oodelijk*, *zoo*—*zode* (in twee beteekenissen).

2. alle open eenlettergrepige woorden: *stroof*, *vloof*, *vroof*(lijk), *zoo*.

3. het achtervoegsel **loos** en het woord **genoot**: *werkelooze*, *lotgenooten*.

146*. Bovendien schrijft men met eene scherpe **o** de woorden, welke in 't Hoogduitsch **au**, **äu**, **eu**, in 't Engelsch **ea** hebben: *boomen*—*Baum*, *doopen*—*taufen*, *hoopen*—*Haufen*, *zoogen*—*sängen*, *loochenen*—*leugnen*; *brooden*—*bread*, *grootte*—*great*, *schooven*—*sheaf*, *zoomen*—*seam*.

Nog schrijft men met eene scherpe **o** de vreemde woorden, waarin de **oo** uit **au** is ontstaan: *Mooren*—*Maure*, *poozen*—*pause*, *poover*—*pauvre*.

147. Men lette op de volgende woorden, welke alleen in de schrijfwijze der klinkers verschillen:

hopen (*verlangen*)—*hoopen* (*stapels*, en *opstapelen*)
horen (zelfst. nw.)—*hooren* (werkw.)
kloven (zelfst. nw. of onvolt. verl. tijd van *kluiven*)—*klooven* (werkw.)
kolen (*brandstof*)—*koolen* (*groente*)
kozen (*van kiezen*)—*koozen* (*liefkoozen*)
poten (*planten*)—*pooten* (*voeten*)
roven (*van wonden*)—*rooven* (*ontrooven*)
schöten (meerv. v. *schot*)—*schooten* (meerv. v. *schoot*)
schoven (verl. tijd v. *schuiven*)—*schooven* (meerv. v. *schoof*)
sloten (meerv. v. *slot*)—*slooten* (meerv. v. *sloot*)
sloven (*sukkels* en *zwoegen*)—*slooven* (*voorschooten*)

tonen (*klanken*) en eentonig—toonen (*teenen en wijzen*)
 tronen (meerv. v. *troon* en *zetelen*) en onttronen—troonen (*lokken*)
 zogen (verl. tijd v. *zuigen*) en zoogen (*doen zuigen*)

Nog lette men op de spelling van drogen, drogist, hoonen, kleinooden, loozen, schromen, sloopen (zelfst. nw. en werkw.), smoken, zieltogen, betoogen, gedoo-gen, zoomen.

148. De **ie** wordt geschreven:

1. wanneer zij in open eenlettergeregige of aan 't slot van meerlettergeregige woorden wordt gehoord: *knie*, *drie*, *tralie*, *olie*, *lelie*. Doch de Latijnsche maandnamen hebben **i**: *Januari*, *Juni*, *Juli* enz.

2. in 't meervoud van woorden op **ie**, wanneer de letter-greep, waarin deze klinker voorkomt, den klemtoon heeft: *knieën*, *genieën*, *melodieën*, *harmonieën*. Daarentegen: *traliën*, *oliën*, *leliën*, *geniën* (mv. van *genius*).

3. in de woorden op **ief**, **iek**, **iet**: *massief*, *republiek*, *fabriek*, *Jezuïet*. Verliezen deze uitgangen den klemtoon, dan schrijft men **i**: *Jezuïtisme*, *fabrikant* en *republikeinsch*. Zoo schrijft men ook *sefir* en *sefieren*, doch steeds *kievit*, *kieviten*.

149. De **i** wordt geschreven in 't achtervoegsel **isch**: *afgo-disch*, *wettisch*, *dramatisch*.

De **y** wordt, behalve in vreemde woorden, ook geschreven in oude eigennamen, als *De Ruyter*, *Van Speyk*, enz.

b. De Tweeklanken.

150. Daar de **ei** en **ij** tegenwoordig in de beschaafde uit-spraak denzelfden tweeklank vertegenwoordigen, is 't noodig, de regels te kennen voor 't gebruik dezer letterteekens.

Met **ei** schrijft men:

1. De woorden, waarin deze tweeklank in 't Nederlandsch met de scherpe **e** afwisselt, bijv.: *verbreiden*—*breed*, *bereiden*—*gereed*, *IJselstein*—*steen*, *klein*—*kleen*, *heil*—*heel*.

2. de woorden, waarin de **ei** met **ag** of **eg** afwisselt: *meid*—*maagd*, *geleid*, *leide*—*gelegd*, *legde*; *gezeid*, *zeide*—*gezegd*, *zegde*; *heining* (voor *hagening*)—*haag*, *dweil* voor *dwegel*, *peil*

voor *pegel*, *teil* (bord) voor *tegel*; *labbei* en *klappei* voor *labbege*, *klappege* (van *labben*, *klappen* = babbelen).

150*. De vreemde woorden, die in 't Fransch *ai*, *ei*, *oi*, *eau*, *é*, *ée*, hebben: *bei* — *baie*, *feit* — *fait*, *kapitein* — *capitaine*, *balein* — *baleine*, *lamprei* — *lamproie*, *prei* (aas) — *proie*, *schalmei* — *chalumeau*, *karwei* (werk) — *corvée*, *vallei* — *vallée*, *p(l)aveien* — *paver*, *p(l)eisteren* — *paitre*. Hiertoe behoort ook 't achtervoegsel *teit* — *té*: *societeit*, *majesteit*.

Schijnbare uitzonderingen op dezen regei zijn: *dozijn* — *douzaine*, *wijle* (sluier) — *voile*, *krijt* — *craie*, daar deze woorden niet aan 't Fransch, maar aan 't Latijn zijn ontleend.

151. Met *ij* schrijft men:

de sterke werkwoorden en de woorden, daarmede verwant: *bijten*, *hijtschen*, *nijgen*, enz. Uitgezonderd is 't werkwoord *scheiden*. Sommige woorden, verwant met sterke werkwoorden, die vervoegd worden als *bijten*, hebben *ij*, andere *ei*, bijv. *bijt* en *beitel*, beide naast *bijten*, (oorspronkelijk *splijten*), *leiden* naast *lijden*, *neigen* naast *nijgen*, *steiger* en *steigeren*, naast *stijgen*.

151*. De woorden, welke in 't Engelsch of Friesch *ij* of *i* hebben: *dijk* — *dike*, *lijf* — *life*, *rijk* — *rich*, *wijd* — *wide*; *blijde* — *blide*, *vlijtig* — *vlitig*, *tijd* — *tiid*, *zijl* (sluis) *ziil*.

De vreemde woorden, welke in 't Fransch *i* hebben: *bijbel* — *bible*, *sijfelen* — *siffler*, *rozijn* — *raisin*, *venijn* — *venin*, *vijg* — *figue*, enz. Tot dezen regel behoort ook 't achtervoegsel *ij*, dat van vreemden oorsprong is en met het Fr. *i* of *ie* overeenstemt: *galerij* — *galerie*, *malvezij* (Grieksche wijn) — *malvoisie*, *partij* — *parti*, *schilderij*, *bakkerij* enz.

152. Men lette op de volgende woorden, die alleen of hoofdzakelijk in de schrijfwijze van den tweeklank verschillen:

karwij (zaad) — *karwei* (werk)

stijl (schrijf-, bouwtrant) — *steil* (sterk oplopend)

mijn — *mein* (valsch, b.v. in: meined)

wijd, *verwijden* — *weiden*, *uitweiden* (van *weide*)

zijl (sluis) — *zeil* (doek)

sijtsje — *zeis*

rij, vr. (*reeks*) — *rei* mnl. (*dans*, *zang*, *koor*)

vijlen (van *vijl*, werktuig) — *feil* (*fout*), *feilen* (*fouten maken*)

veil (te koop) en *veilen* (verkoopen)

bij (*insect*) — bei (*bes*)
 fíjt (*zweer*) — feit (Fr. *fait*)
 vlijen (*zacht neerleggen of voegen*) — vleien
 ijken (*van gewichten, enz.*) — eiken
 míjt (*hoop, kaasworm*) — meid
 píjl — peil
 líjden — leiden
 ríjzen — reizen
 níjgen (*buigen uit beleefdheid*) — neigen (*in alle andere gevallen*)
 ontvíjden (*ontheiligen*) — ontweiden (*van dieren*)
 Nog lette men op de spelling van: uitweiden, weidsch.

153. De tweeklanken **ou** en **au** verschillen slechts weinig in uitspraak; daarom lette men op 't verschil in schrijfwijze van de volgende woorden: *kauw* (vogel) en *kouw* (kooi), *rauw* en *rouw* (ruw), *dauw* en *douw* (duw), *gauw* (snel) en *gouw* (landstreek), *hauw* (peul) en *houw* (slag), *outaar* en *outaar*.

c. Medeklinkers.

154. De medeklinkers, die als tusschenletters voorkomen, worden verdubbeld, wanneer zij onmiddellijk worden voorafgegaan door een onvolkomen klinker. Gaat er dus een volkomen klinker, een tweeklank of een toonlooze klinker vooraf, dan is de verdubbeling ongeoorloofd.

Men schrijft dus: *pakken, lessen, missen, hokken, putten*, doch met eene enkele tusschenletter: *raden, hoven, hoeden, vreeselijk; huiselijk, IJsel, ijselijk, Pruisen, pauselijk; hemelen, bezigen, monniken, leeuweriken, haviken, Gorkumer, Dokkumer, enz.*

Eene uitzondering maken de woorden op **is**: *connissen, notarissen*.

155. Het letterteeken **ch** wordt nooit verdubbeld en van de **sch** verdubbelt men alleen de **s**: *kachel, echo, bochel, richel, Mechelen, wasschen, lesschen, blusschen*.

156. Onverbuigbare woorden worden met een scherp slotmedeklinker geschreven: *met, voort, ach, enz.* Uitzonderd is *nog* (bijwoord) ter onderscheiding van *noch* (voegwoord); toch schrijft men 't eerstgenoemde *nog* met **ch** in *nochtans*.

Verbuigbare woorden worden met een zachten slot-medeklinker geschreven, wanneer in de verbuiging of afleiding zulk een medeklinker te voorschijn komt: *schub—schubben*, *pad—paden*, *vlag—vlaggen*, *waard—waardig*, zismede de woorden op **aard** en **erd**: *Spanjaard—Spanjaarden*; dus ook: *grijsaard*, *lomperd*, enz. Ook *iemand* en *niemand* volgen dezen regel, daar zij voorheen in den 3^{en} en 4^{en} naamval *iemanden* en *niemanden* hadden.

Bij zelfstandige naamwoorden gaat de verbuiging boven de afleiding, daarom: *bint*, *gezant*, *rit*, *snit*, *verwant*, *vaart*, wegens de meervouden: *binten*, *gezanten*, enz. en ondanks de verwantschap met: *binden*, *zenden*, *rijden*, *snijden*, *wenden*, *vaardig*. Doch geene verscherping treft men aan in *litteeken*, voorheen *likteeken*. Nog wordt *kruit* (buskruit) met **t** geschreven, ofschoon het eigenlijk één is met *kruid* (plant). Ook: *rattenkruit*.

157. De beginletter wordt verscherpt in 't woord *fonkelen*, in figuurlijken zin, tegenover *vonkelen* in letterlijke beteekenis. Doch in 't woord *samen* is **s** uit **tz** van *te zamen* ontstaan. Men schrijft het daarom alleen dan met **s**, wanneer het alleen staat: *Zij gingen samen wandelen*, en wanneer het als eerste deel van een samengesteld werkwoord voorkomt: *samenkomen*, *samenstellen*. Daarentegen: *te zamen*, *verzamelen*, *gezamenlijk*.

158. Van de tusschenletters verscherpt men:

1. de **d** en **v** vóór 't achtervoegsel **nis**: *beeltenis*, *verbintenis*, *droefenis*, *lakenis*, *begravenis*.

2. de **v**, **z** en **ng** vóór **lijk**: *sterfelijk*, *vreeselijk*, *huiselijk*, *aanvankelijk*, *koninklijk*.

De **g** wordt vóór **lijk** wel in de uitspraak, doch niet in de spelling verscherpt: *heuglijk*, *ontzaglijk*. Men lette ook op: *hachelijk*, *degelijk*, *mogelijk*.

3. de **ng** vóór **je** en in enkele samengestelde of afgeleide woorden: *rottinkje*, *koninkje*, *kettinkje*, *jonkheid*, *jonkheer*, *jonkvrouw*, *lankmoedig*, *koninkrijk*. Is de klinker vóór **je** niet toonloos, dan heeft de verscherping niet plaats: *wandelingetje*, *dingetje*.

159. De **d** wordt vóór **s** steeds als **t** uitgesproken, doch als

d geschreven in: *gids*, *loods* (*stuurman* en *schuur*), *ginds* (naast *ginder*), *reedts* (naast *alreede*), *sinds* (*sedert*), *onverhoeds* (*verhoeden*) enz.

Doch met **t** schrijft men: *knots* (*knotten*), *gutsen*, *spits* (*spitten*), *mits* (*met*), *rots* (Fr. *roche*), *flits* (Fr. *flèche*).

160. De **g** wordt vóór de **t** steeds als **ch** uitgesproken, doch alleen als **g** geschreven:

1. in de regelmatige vormen der werkwoorden, wier stam op eene **g** eindigt: *gij*, *hij*, *ligt*, *legt*, *zaagt*, *gij moogt*, enz. Derhalve schrijft men: *bracht*, *dacht*, *docht*, *mocht*, *zocht*, *kocht*, *wrocht*, *placht*, daar dit onregelmatige vormen zijn.

2. in zelfstandige naamwoorden op **te**, gevormd van woorden op **g**: *gebergte*, *hoogte*, *laagte*.

3. in *Aagt* van *Agatha*.

161. De **h** is stom in *thans*, *althans* en *thuis* uit: *te hand*, en *te huis*, benevens in enkele vreemde woorden, als: *thee*, *theater*. *Nochtans* echter heeft geene **h**.

162. De **ch** is stom in **sch**, wanneer dit letterteeken in 't midden of aan 't einde der woorden voorkomt. Daarom zijn de volgende opmerkingen noodzakelijk:

1. Als tusschenletter schrijft men de **sch** in de werkwoorden: *brieschen*, *druischen*, *ruischen*; *eischen*, *hijtschen*, *krijtschen*; *dorschen*, *vorschen*; *lesschen*, *blusschen*; *lasschen*, *wasschen*; *wenschen* en *wisschen* en in de woorden *tusschen* en *Paschen*.

Doch met **s**: *bruisen*, *torsen*, *wassen* (groeien) en met eene **z**: *vleezig* en *vleezen* naast *vleesch* (dus: *ontvleesd*), *glanzig* en *glanzen* (w.w.) naast *glansen* (znw.).

2. Als slotletter schrijft men de **sch** in de zelfstandige naamwoorden: *disch*, *esch*, *flesch*, *mensch*, *visch*, *vleesch* en *vorsch*. Voorts onderscheide men: *asch* van *as* (van een *wiel*), *lisch* (*riet*) van *lis* (*lus*), *marsch* (*loop*) van *mars* (-*kramer*, -*zeil*), *mosch* (*vogel*) van *mos* (*plant*), *rusch* (*bies*) van *Rus*, *stroowisch* van *wis* (*zeiker*), *tasch* (*weitasch*) van *tas* (*hoop*), enz.

3. Als slotletter schrijft men de **sch** aan 't einde der bijvoeglijke naamwoorden, welke van bijwoorden op **s** zijn gevormd: *fiksich*, *fluksich*, *linksich*, *slinksich*, *rechtsich*, *onverhoedsich*,

ouderwetsch, onderhandsch, rechtstreeksch, schaarsch, schotsch, schuinsch, slaafsch, vergeefsch naast de gelijkkluidende bijwoorden op **s**. Zoo ook de adjectieven op: *lijksch, lingsch, waartsch*, van de bijwoorden op: *lijks, lings, waarts*.

Doch met **s** worden geschreven: *bits, spits, flets, dras; dwars, wars, paars, kras; los, ros, wis en gewis*.

Nog lette men op: *ras* (bijw.), *rasch* (bvnw.) en *verrassen* (werkw.), op 't telwoord *gansch* en op *trots* (zelfstnw., bijw. en voorz.) naast *trotsch* (bvnw.) alsmede op de spelling van *kieschkeurig*.

d. *Inlassching van letters.*

163. Wanneer het woord vóór **lijk** eindigt op eene **f, s, nk**, die in de plaats komt van **v, z, ng** of op eene **n**, voorafgegaan door een onvolkomen klinker, kan men eene **e** inlasschen of niet; men schrijft: *liefelijk* en *liestijk*, *vreeselijk* en *vreestijk*, *oorspronkelijk* en *oorspronklik*, *mannelijk* en *manlijk*. Zoo ook na tweeklanken: *moeielijk* of *moelijk*, *verfoeielijk* of *verfoeilijk*. Doch men lassche geene **e** in na **g** als **ch** uitgesproken. daarom: *heuglijk, beweeglijk, ontzaglijk*; maar altijd: *degelijk, mogelijk, dagelijks*. Voorts onderscheide men *zinloos* (zinledig) *gezegde* van een *zinneeloos* (krankzinnig) *mensch*, en een *naamlooze* (zonder naam) *brief* van eene *namelooze* (onnoemelijk groote) *smart*.

Nog lette men op de tweeërlei schrijfwijze van de woorden: *doren, horen, koren, lantaren, merel* en *parel* naast *doorn, hoorn, koorn, lantaarn, meere(e), paarl*. Doch men onderscheide *toorn* (gramschap) van (kerk)*toren*.

164. De zelfstandige naamwoorden, uit twee andere zelfst. nw. samengesteld, krijgen tusschen beide deelen eene **n**, wanneer het eerste deel vroeger eindigde op eene **e** of het tweede deel aanvangt met eene **h**: *cende-n-ei, duive-n-hok, ganze-n-ei, honde-n-hok*; daarentegen: *hondekot*. Wanneer het eerste deel eindigt op eene **e**, die niet kan worden weggelaten, lascht men geene **n** in: *bodeambt, modeartikelen*.

165. Men rekest, dat het eerste deel van een samengesteld zelfst. nw. in 't meervoud staat, en schrijft dat deel dus met **en**, bij:

1. de woorden, wier eerste deel een persoonsnaam is, die het meerv. uitsluitend met **en** vormt, als: *boerenwoning*, *heerenhuis*, *vrouwenkleed*, *gravinnenkroon*, *slavendienst*, *studentenleven*, enz.

2. de woorden, wier eerste deel een mannelijke diernaam is, die geene samenstellingen met **s** vormt: *drakenbloed*, *leeuwenbek*, *berenjong*. Daarentegen: *bokkevel* naast *boksvel*, *hondevel* naast *hondskop* en met een vrouwelijken en onzijdigen diernaam: *kattevel*, *muixepoot*, *paardestaart*. Doch: *muizenval*, *paardenstal*, omdat men daarbij stellig aan een meervoud denkt.

3. de woorden, wier eerste deel een zaaknaam is, die bepaald aan een meervoud doet denken: *boekenkast*, *woordenboek*, *flesschenrek*, *speldenkussen*, *sterrenkunde*, *takkenbos*.

166. Men schrijft eene **e** tusschen de beide deelen:

1. in woorden, het dagelijksch leven betreffende, wanneer het eerste deel de gedachte aan een enkelvoud slechts eenigszins toelaat: als: *brilleglas*, *eenderleugel*, *fleschebakje*, *hoededoos*, *pijpedop*, *lampekap*, *pennemes*.

2. in de namen van boomen, waarvan het laatste deel 't woord *boom* is: *eikeboom*, *beukeboom*, *berkeboom*, *lindeboom*, enz.

167. Bij de verkleinwoorden lascht men eene **p** in, wanneer het voorafgaande woord op eene **m** eindigt, door een volkomen klinker of tweeklank voorafgegaan: *boompje*, *bloempje*, *pluimpje*.

HOOFDSTUK V.

VORMING DER WOORDEN.

168. Vele woorden zijn van andere gevormd door middel van letters en lettergrepen, die niet op zich zelve voorkomen. Men zegt dan, dat ze van die andere woorden zijn afgeleid. Het woord, waarvan een ander is afgeleid, heet het grondwoord; de letters of lettergrepen, welke dienen, om het nieuwe woord te vormen, heeten voor- en achtervoegsels.

Zoo is *waar* het grondwoord van *waarheid*, *lief* van *liefelijk*, *komen* van *bekomen*; *heid* en *lijk* zijn achtervoegsels, *be-* is een voorvoegsel.

Niet altijd kan men gemakkelijk zien, welken dienst de voor- en achtervoegsels doen; wij zullen daarom alleen de meest in 't oog vallende beteekenissen van de voornaamste voor- en achtervoegsels der werkw., zelfst. nw. en bijv. nw. in voorbeelden opgeven.

169. De voorvoegsels, met behulp van welke werkwoorden worden afgeleid, zijn: **be**, **ge**, **er**, **her**, **ont**, **ver**: *be-gaan*, *ge-denken*, *er-kennen*, *her-halen*, *ont-gaan*, *ver-drijven*.

be 1°. Het maakt onovergankelijke ww. tot overgankelijke: *begaan*, *beloopen*, *berijden*, *bestrijden*, *beschreien*, *betreuren*.

2°. Het beteekent voorzien van: *bedijken*, *bepalen*, *bemannen*, *bekransen*, *besneeuwen*, *bevoeren*.

her Het beteekent opnieuw: *herkauwen*, *herbouwen*, *herwinnen*, *herstellen*.

ont 1°. Het beteekent weg: *ontloopen*, *ontgaan*, *ontsnappen*, *ontluchten*.

2°. Het beteekent beginnen te: *ontbranden*, *ontvlammen*, *ontwaken*, *ontslapen*.

3°. Het beteekent berooven van: *onthoofden*, *onthalzen*, *ontbladeren*, *ontmaskeren*.

ver 1°. Het beteekent weg: *verjagen*, *verdrijven*, *verbanen*, *verstooten*.

2°. Het beteekent anders: *vermaken*, *verhuizen*, *verplaatsen*, *verkleeden*.

3°. Het beteekent worden (tot) of maken (tot): *versteenen*, *vereelten*, *vermolmen*, *verarmen*, *verrijken*, *vernieuwen*, *vergrooten*.

170. De voornaamste voorvoegsels, door welke zelfstandige naamwoorden worden afgeleid, zijn **on** en **wan**. Zij beteekenen niet of slecht: *ondank*, *ongelijk*, *wanhoop*, *wangunst*; *onmens*, *onuceer*, *wanklank*, *wangedrag*.

171. De voornaamste achtervoegsels, waardoor de zelfstandige naamwoorden worden afgeleid, dienen tot vorming van:

1. Mannelijke persoons- en diernamen.

aar (naar), er, ier (nier), aard, erd: teekenaar, bedelaar; schuldenaar, kluisenaar; schrijver, looper; tuinier, herbergier; kruidenier, hovenier; grijsaard, luiaard; slimmerd, lafferd.

2. Vrouwelijke persoons- en diernamen.

ster, in, es: schrijfster, helpster, leugenaarster; koningin, bakkerin, leeuwin; zangeres, zondares.

3. Gemeenslachtige persoons- en diernamen.

ing, (ling): hemeling, dorpeling, vreemdeling, smeekeling, kweekeling, hokkeling.

4. Namen van werktuigen.

er, el: stoffer, trekker, smuiter, blaker; beugel, sleutel, teugel, hevel.

5. Namen van middelen en voortbrengselen.

sel: deksel, stijf sel, behangsel, verguldsel; baksel, brouwsel, zaagsel, opveegsel.

6. Verkleinwoorden.

je, ke, (ken, kijn), ijn, elijn, el: huisje, kindeke, gaardekijn, vogelijn, maagdelijn; droppel, sprankel, kruimel.

De woorden op **el** worden tegenwoordig niet meer als verkleinwoorden herkend, vandaar: *droppeltje, kruimeltje*. Eindigt het zw. op een klinker of tweeklank, of op een volkomen klinker of tweeklank, gevolgd door **l, n, r**, dan wordt het verkleinwoord gevormd door **tje**: *knieltje, kooitje, paaltje, zoontje, weertje, kuiltje*. Is de klinker, die onmiddellijk vóór den slotmedeklinker staat, onvolkomen, dan komt er nog eene **e** voor: *balletje, mannetje, karretje*; ook na **m**: *kommetje*. Voor den verkleiningsuitgang van woorden op **m**, zie § 167.

Na **g, k, ng, nk**, komt het achtervoegsel **ske, sken**, voor: *vlagske, boekske, jongskén, bankske*.

7. Verzamelnamen.

ij, dom, schap, age: burgerij, schutterij; menschedom; (de) ridderschap, vroedschap, (het) gereedschap, genootschap; pluimage.

8. Gebiedsnamen.

dom, schap: *bisdom, prinsdom, vorstendom; graafschap.*

9. Begripsnamen.

a. Eene werking beteekenen: **ing, ij, nis, age:** *wandeling, verandering; voogdij, huichelarij, spotternij; begrafenis, vergiffenis; strijkage, slijtage.*

b. Eene hoedanigheid beteekenen: **de, te, heid:** *liefde, hoogte, lengte, waarheid, goedheid.*

c. Een toestand beteekenen: **nis, dom, schap:** *droefenis, duisternis; ouderdom, rijkdom; gramschap, vriendschap.*

172. De voornaamste achtervoegsels, door welke bijvoeglijke naamwoorden afgeleid worden, zijn:

achtig (zonder hoofdtoon). Het beteekent overeenkomende met: *steenachtig, kinderachtig, meesterachtig.*

achtig (met den hoofdtoon). Het beteekent hebbende: *deelachtig, woonachtig, waarachtig.*

baar 10. Het beteekent voortbrengende: *vruchtbaar, dankbaar, schijnbaar, kostbaar.*

20. Het beteekent geschikt om te ondergaan: *eetbaar, merkbaar, hoorbaar, leesbaar.*

ig beteekent hebbende: *machtig, ijverig, vlijtig, krachtig.*

lijk 10. Het beteekent overeenkomende met en behoorende tot: *koninklijk, burgerlijk, menschelijk, moederlijk, adellijk.*

20. Het beteekent geschikt om te doen of te ondergaan: *behaaglijk, bekoorlijk, verrukkelijk; gelooflijk, onuitsprekelijk, onverbiddelijk.*

loos beteekent zonder: *eerloos, ouderloos, moederloos, werkeloos.*

zaam beteekent geneigd tot: *buigzaam, werkzaam, leerszaam, opmerkzaam.*

en en sch beteekenen gemaakt van: *aarden, gouden, zilveren, duffelsch, lakensch.*

173. Sommige woorden zijn gevormd door de verbinding van twee bestaande woorden. Men zegt dan, dat ze daaruit zijn samengesteld. Zulke woorden zijn bijv.: *ademhalen, scheeps-*

roeper, vreugdevol. Ook woorden als: *stoombrandspuit, smidswerkplaats* bestaan slechts uit twee deelen. Welke?

Een deel van een samengesteld woord kan dus zelf weer samengesteld zijn.

174. Werkwoorden zijn scheidbaar of onscheidbaar samengesteld, naar gelang hunne deelen in de vervoeging wel of niet kunnen worden gescheiden. Zoo zijn *liefkoozen, voltooien, spelevaren* onscheidbaar, *aderlaten, hoogachten, goedkeuren*, scheidbaar samengesteld.

Vooral lette men hierbij op het verschil van klemtoon en beteekenis tusschen de werkwoorden, die uit een werkw. en een bijw. bestaan, als: *dóorloopen* en *doorlóopen*, *óndergaan* en *ondergáan*, *óverwegen* en *overwégen*, *óverleggen* en *overléggen*, *vóorspellen* en *voorspéllen*.

175. Zelfstandige naamwoorden zijn samengesteld uit: twee znw.: *brandweer, voetmat, varkenshok, leeuwenkuil*.
bijnw. en znw.: *hoogepriester, grootvader, kleinkind, laagland*.
werkw. en znw.: *schaafbank, hanglamp, naaimachine, schrijfboek*.

telw. en znw.: *zevenklapper, viervorst*.

bijw. en znw.: *bovenhuis, achterhuis, bijblad, voorkomen*.

176. Bijvoeglijke naamwoorden zijn samengesteld uit: twee bijvnw.: *doofstom*.

znw. en bijvnw.: *vogelvlug, gitzwart, krachtvol, schaduwwijk*.

werkw. en bijvnw.: *spilziek, twistziek*.

HOOFDSTUK VI.

NADERE BESCHOUWING VAN DEN SAMENGESTELDEN ZIN.

177. In § 12 hebben wij gezien, dat twee volzinnen tot één geheel kunnen worden verbonden; in § 13, dat een volzin een deel van een anderen zin kan uitmaken. In beide gevallen hebben wij het geheel een samengestelden volzin genoemd. Elk der deelen heet een enkelvoudige zin. Staat een volzin op zich zelf, dan

heet hij ook enkelvoudig. Van de enkelvoudige zinnen in § 12 zegt men, dat ze nevenschikkend met elkander zijn verbonden; van die in § 13, dat ze onderschikkend verbonden zijn.

Soms is het eenigszins moeilijk, onmiddellijk te zien, of twee zinnen nevenschikkend of onderschikkend zijn verbonden. Bijv. wanneer men deze zinnen heeft: *Ik heb het hem afgeraden: want het zou hem slechts schade berokkenen* en: *Ik heb het hem afgeraden, omdat het hem slechts schade zou berokkenen*. Zoo ook: *Het zou hem slechts schade berokkenen; daarom heb ik het hem afgeraden* en: *Het zou hem slechts schade berokkenen, waarom ik het hem heb afgeraden*. *Hij had den hoed diep over het voorhoofd getrokken; daardoor herkenden wij hem niet* en, *Hij had den hoed diep over het voorhoofd getrokken, zoodat wij hem niet herkenden*. Bij het eerste paar zinnen kan men vragen: *waarom?* bij het tweede evenzoo: *waarom?* bij het derde: *met welk gevolg?* Toch zijn de eerste van elk paar nevenschikkend, de laatste onderschikkend verbonden. Men lette dan op de woordschikking, d. i. de volgorde der woorden. Laat men het verbindingswoord weg en krijgt men dan deze volgorde: 1. onderwerp; 2. voorwerp of bepaling; 3. gezegde, dan zijn de zinnen onderschikkend verbonden; is dit niet het geval, dan heeft men met de nevenschikkende zinsverbinding te doen.

178. Twee nevenschikte volzinnen kunnen verbonden zijn: 1. aaneenschakelend; 2. tegenstellend; 3. redengevend. Van elke soort volgen hier de voornaamste voorbeelden; de woorden of uitdrukkingen, welke ter verbinding dienen, zijn wijd uiteengedrukt.

a. Aaneenschakelende zinsverbinding.

Zijn broeder maakte de plannen en hij voerde ze uit. Op eene tafel stonden modellen van boetseerlei; ook lagen er een paar muziekboeken op. Het huis was niet alleen zeer vochtig, maar het bevatte ook twee kamers te weinig. Een toerist mocht zich niet door eene regenbui laten dwingen en ik had buitendien eene parapluie bij mij. Hij had de boeken alle genummerd en (hij had) ze bovendien (daarenboven) netjes in de kasten geplaatst.

Zooals men uit het laatste voorbeeld ziet, hebben soms de zinnen gemeenschappelijke deelen, welke meermalen slechts eens worden uitgedrukt.

Ook zindeelen kunnen aaneenschakelend verbonden zijn: De koning en de kroonprins waren weldra op de plek des onheils. Zoowel de lange droogte als de menigvuldige rupsen hadden veel kwaad gedaan aan de gewassen.

b. Tegenstellende zinsverbinding.

Hij is altijd mijn beste vriend geweest; zijn broeder daarentegen heb ik nooit mogen lijden. Breed waren de ramen niet, maar (zij waren) hoog. De vrouw was niet kwaad; integendeel ze bezat velerlei goede hoedanigheden. Het is een handig, goed zeehoudend, snelzailend vaartuig, maar het is niet voor vervoer van passagiers geschikt. Een zieke resident is niet veel, doch een doode (is) nog minder. De lucht werd iets lichter; tegelijk echter (evenwel) begon de regen de ruiten weer te geeselen. Enkele feiten, enkele cijfers deelt hij onnauwkeurig mede; toch is er veel goeds in zijn schrijven. De brug was reeds ingestort; nochtans wist men de vrouwen en kinderen veilig naar de overzijde te brengen. Ik was reeds eenige weken met schiften en rangschikken bezig geweest; desniettemin (niettemin, desniettegenstaande) was de orde in mijne papieren nog alles behalve voorbeeldig.

Ga naar Holland, of ge wordt binnen een half jaar begraven. Wilt gij mij vergezellen, of (wilt gij) misschien liever alleen gaan?

Ook bij deze zinsverbinding kunnen de gemeenschappelijke deelen uit eenen zin worden weggelaten.

Zindeelen kunnen mede tegenstellend worden verbonden: *Hij heeft een klein maar lief tuintje achter zijn huis. Men kan die reis over zee of over land doen.*

c. Redengevende zinsverbinding.

In dit geval dient of de eerste zin, of de tweede ter opheldering, ter verklaring van hetgeen in den anderen staat.

Een groot vlammend vuur had zij gemaakt, want buiten was het guur en nat. Hij zal wel komen; hij heeft het immers stellig beloofd. Wij konden elkander dagelijks spreken; wij waren namelijk in hetzelfde dorp gelogeerd.

Toen die gebeurtenissen in België voorvielen, was hij nog in

Indië; hij kent ze dus (derhalve, bijgevolg) niet uit eigen aanschouwing. Ik begrijp, dat uw tijd kostbaar is en (ik) zal u daarom maar dadelijk met de zaak bekend maken. Zijn compagnon had hem schandelijk bedrogen: daardoor was hij geruïneerd.

Ook bij deze zinsverbinding kunnen de gemeenschappelijke deelen uit den eenen zin worden weggelaten.

Zindeelen kunnen niet redengevend worden verbonden.

179. Wanneer twee volzinnen onderschikkend zijn verbonden, doet de bijzin den dienst van een zindeel (§ 13). Dit zindeel kan zijn: onderwerp, lijdend voorwerp, belanghebbend voorwerp, naamwoordelijk deel van het gezegde, bepaling bij een woord, dat eene zelfstandigheid beteekent (bijvoeglijke bepaling) en bepaling bij een woord, dat geene zelfstandigheid beduidt (bijwoordelijke bepaling).

Dikwijls komen er in de volzinnen zindeelen voor, die kunnen vervangen worden door een bijzin, bijv.: *Het is ons zeer aangenaam, u dit te kunnen melden = dat wij u dit kunnen melden. Eene schilderij, den slag bij Waterloo voorstellende = die den slag bij Waterloo voorstelde, hing aan den wand. Van zijne reis teruggekeerd, werd hij ernstig ziek = Toen hij van zijne reis teruggekeerd was, enz.*

Zulke zindeelen, die de beteekenis van bijzinnen hebben, heeten beknopte bijzinnen. Bij de ontleding make men dergelijke zindeelen steeds tot zinnen, ten einde te zien, welken dienst zij verrichten.

180. Bijzinnen, die den dienst doen van onderwerp, lijdend voorwerp, belanghebbend voorwerp of naamwoordelijk deel van het gezegde, zijn door de voegwoorden *dat* en *of* met den hoofdzin verbonden, of staan er zonder voegwoord naast. *

Den dienst van onderwerp doen de bijzinnen in: *Het was niet vreemd, dat hij in zeer opgewonden toestand verkeerde. Het was nog twijfelachtig, of de uitkomst zou beantwoorden aan de verwachting. Dat hij in opgewonden toestand verkeerde, was niets vreemds. Eerst, werd er besloten, zou de burgemeester dit nieuwe lid der gemeente met een vriendschappelijk bezoek welkom heeten.*

Al wat adem had, droeg eene parapluie. Die boeien kan houden, is gelukkig; die ze niet noodig heeft, is nog gelukkiger.

Den dienst van lijdend voorwerp doen de bijzinnen in: *Hij vertelde, dat de brand reeds gebluscht was. Hij wist niet stellig, of er ook menschen bij omgekomen waren. Of er ook menschen bij omgekomen waren, wist hij niet stellig. Over drie dagen, beloofde hij, ben ik terug. Ik wilde van u weten, wat er aan die papieren ontbreekt. Die menschen voelen vaak niet, hoe koud het is. Hij verzekerde den heer A., hoeveel belang zijne gesprekken hem hadden ingeboezemd.*

Den dienst van belanghebbend voorwerp doen de bijzinnen in: *Wie u helpen, behoort gij wederkeerig een dienst te bewijzen. Die mij eens bedrogen heeft, kan ik mijn volle vertrouwen niet weder schenken.*

Den dienst van naamwoordelijk deel van 't gezegde doen de bijzinnen in: *Hij is niet geworden, wat hij zoo graag had willen zijn. Ik ben niet, die ik schijn.*

Door een onderwerps- of voorwerpszin kunnen vervangen worden de laatste zindeelen in: *Het was zijn levensdoel, den Javaan te beschermen. Het deed ons goed, u weer eens hier te zien. Ik zou u willen verzoeken, deze papieren eens in een vrij uurtje te willen doorlezen.*

180*. Er zijn ook bijzinnen, die den dienst doen van oorzakelijk voorwerp. (Zie § 7*.) Zij zijn noodzakelijke aanvullingen van het gezegde en geven antwoord op de vraag: *met betrekking tot wien of wat?* Voorbeelden vindt men in: *Men waarschuwde mij, dat het avondeten gereed was. Ik twijfel, of ik dien achtergrond beter zou hebben kunnen schilderen. Ik zal er voor zorgen, dat ik er op mijn tijd ben. Ik was overtuigd, dat de waterrellende doorgestaan was. Ik ben er zeker van, dat mijn vader mij dat recht zou ontzegd hebben.*

Door een zin kunnen vervangen worden zindeelen in: *De publieke zaak dwingt mij, u te komen storen. Hij dacht er zelden aan, juist het goede document op de goede plaats neer te leggen. Ik ben mij bewust, in alles naar eer en geweten gehandeld te hebben.*

181. Bijzinnen, die als bepaling dienen bij een woord, dat een zelfstandigheid beteekent, heeten bijvoeglijke bijzinnen. Ze zijn met een zelfst. naamw. of zelfst. voornw. verbonden

door een betrekkelijk voornw., een voornaamwoordelijk bijwoord of een voegwoord. Voorbeelden bevatten: *De bloemen, die voor het venster stonden, waren reeds verwelkt. Is dat nu de knecht over wien gij gesproken hebt? Hij wierp de pen weg, waarmede hij dat besluit had onderteekend. Ieder verlangde naar den dag, dat hij vertrekken zou. Bij een der vensters was eene groote schrijftafel geplaatst, waar een heer aan gezeten was. De blinden der kamer, waar zij zat, bleven altijd gesloten. Wij hebben het bericht, dat de goederen aangekomen zijn, zooeven ontvangen.*

Door een bijvoeglijken zin kunnen vervangen worden zindeelen in: *Voor al het lichteffect op den achtergrond, zoo sterk en toch zoo ongekunsteld, trok hunne aandacht. Tegenover de ramen was eene kast geplaatst, in twee afdelingen gescheiden. Aan den straatweg stond een huis, in de zeventiende eeuw gebouwd.*

182. Bijzinnen, die als bepaling dienen bij een woord, dat geene zelfstandigheid beteekent, heeten bijwoordelijke bijzinnen. Zij zijn met den hoofdzin verbonden door voegwoorden of zij staan zonder verbindingswoord naast den hoofdzin. Zij worden naar den dienst, dien zij doen, verdeeld in: 1. plaats- en tijdbepalende; 2. redengevende, doelaanwijzende en gevolgaanduidende; 3. voorwaardelijke, toegevende en beperkende; 4. vergelijkende; 5. omstandigheidszinnen. Wij zullen onder de voorbeelden telkens enkele opgeven, waarbij een zindeel door een bijzin kan worden vervangen.

1. Plaatsbepalende bijzinnen.

Zij doen den dienst van eene bepaling van plaats: *Ik zat, waar ik zitten moest. Hij kan gaan, waarheen hij wil. Hij keerde terug, vanwaar hij gekomen was.*

2. Tijdbepalende bijzinnen.

Zij doen den dienst van eene bepaling van tijd en antwoorden op de vragen: *wanneer, van wanneer en tot wanneer?*

Als de hoofden ontbloeit zijn, leest de schipper een psalm voor. Wanneer het sneeuwt of regent of boos weer is, vervangen de zeelaren de klompen. Nu de mannen het woord

hadden opgevat, konden de vrouwen niet langer zwijgen. Terwijl men een oogenblik hierover beraadslaagde, werd de menigte bijzonder luidruchtig. Voor(dat) hij de brug overreed, zond Zijne Koninklijke Hoogheid het geleide terug. Een oogenblik toefde Otto, eer(dat) hij het groote ijzeren hek opende. Hij wachtte kalm, tot(dat) men hem een teeken gaf om te spreken. Toen de eerste stap gedaan was, volgde de rest van zelf. Nadat de eerste schrik voorbij was, zag hij eens om zich heen. Ik kan mijn verdriet niet overzien, sedert(dat) of sinds(dat) ik bij nicht Woelwater gelogerd ben. Zoodra de schipper het gesneden aas in negen bennetjes gelijkelijk heeft verdeeld, begint het volk te visschen. Zoolang er legers noodig zijn, moet een volk zijne strijdkrachten doelmatig inrichten.

In mijn hotel teruggekeerd, hield ik eene samenspraak met mij zelf. Alvorens de poort binnen te gaan, vervoegt men zich aan een klein kantoortje.

3. Omstandigheidszinnen.

Zij doen den dienst van eene bepaling van omstandigheid en antwoorden op de vraag: *onder welke omstandigheid?*

Zij zag mij treurig aan, terwijl een traan onwillekeurig haar oog ontgleed. Hij ging voorbij, zonder dat hij groette.

Hij ging mij voorbij, zonder te groeten.

4. Redengevende bijzinnen.

Zij geven de oorzaak of de reden te kennen van 't geen in den hoofdzin is gezegd en antwoorden op de vragen: *waar-door en waarom?*

De redenaar raakte in de war, doordat het publiek teekens van afkeuring gaf. Voor afzetterij had hij niet te vreezen, omdat hij niets te verliezen had. Dewijl (wijl)-de zaak van dringenden aard was, besloot ik onmiddellijk te vertrekken. Daar ik spoedig weer thuis moest wesen, ontbrak mij de tijd, u eens op te zoeken. Daar het weer ophelderde, wilden wij niet langer blijven.

Thans ouder en wijzer geworden, wist ik mij beter in te

binden dan vroeger. De knecht diende hem aan, door zijn naam luid uit te spreken.

5. Doelaaanwijzende bijzinnen.

Zij geven het doel te kennen van 't geen in den hoofdzin is gezegd en antwoorden op de vraag: *waartoe of met welk doel?*

Hij maakte des avonds zijn werk af, opdat hij 's middags kon gaan wandelen. Ik heb hem gewaarschuwd, ten einde hij in 't vervolg voorzichtiger zij.

Te elf uur verliet hij zijne woning, om aan de oproeping gevolg te geven.

6. Gevolgaanduidende bijzinnen.

Zij geven het gevolg te kennen van 'tgeen in den hoofdzin is gezegd en antwoorden op de vraag: *met welk gevolg?*

Hij had den hoed afgenomen, zoodat het litteken op zijn voorhoofd duidelijk zichtbaar was. Ik ben lang ongesteld geweest; vandaar dat ik met mijn werk ten achteren ben geraakt. De oppasser, die eene kaars droeg, beefde zoo, dat de droppels vet in de rondte vlogen. Er was een pad, dat zoo dicht om het huis liep, dat men van daar uit de bewoners zonder eenige moeite kon beghuren. Hij maakte een leven, dat iemand hooren en zien verging.

Hij is nu oud en wijs genoeg, om op zijne eigen beenen te kunnen staan = Hij is nu zoo oud en wijs, dat hij, enz. Hij was te zeer in de war gebracht, om dadelijk te kunnen voortgaan = Hij was zoo zeer in de war geraakt, dat hij niet dadelijk, enz.

7. Voorwaardelijke bijzinnen.

Zij drukken eene onderstelling of eene voorwaarde uit, waarvan 't geen in den hoofdzin gezegd wordt, afhankelijk is. Men kan deze zinnen altijd beginnen met: *ondersteld dat of op voorwaarde dat.* Zij antwoorden steeds op de vraag: *in welk geval.*

Als het niet regende, gingen wij wandelen. Als gij u naar

onze Indische gewoonten wilt voegen, zult gij altijd welkom zijn. Zoo ik hem wel begrepen heb, gaat hij morgen vertrekken. Indien de regeering doortastender te werk ware gegaan, zou zij den opstand hebben kunnen dempen. In geval hij nog mocht terugkomen, raad ik u, hem niet weer te ontvangen. Ik zal hem vrijlaten, wanneer de generaal daartoe verlof geeft. Vraag naar hartelust, mits gij die eene zaak onaangeroerd laat.

De voegwoorden *tenzij* en *tenware* hebben de beteekenis van *indien niet*: De bevelhebber wilde de stad niet overgeven, *tenzij* men de bezetting vrijen aftocht toeziede. Hij zou niet heengaan, *tenware* men hem met geweld daartoe dwong.

Kan mijn dood de rust herstellen, dan offer ik gaarne mijn leven op. Wil hij niet toegeven, dwing er hem dan toe.

Van de oostzijde gezien, vertoonde de rots slechts steil opstaande, kalksteenen wanden. Den tijd in aanmerking nemende, dien hij er aan heeft besteed, kan ik niet zeggen, dat het werk de moeite loont.

8. Toegevendende zinnen.

Zij drukken eene gedachte uit, die juist het tegengestelde zou doen verwachten van 'tgeen in den hoofdzin wordt gezegd.

Ofschoon (*schoon*) hij er niet mee instemde, had de schilder schik in dit oordeel. *Niettegenstaande* hij nimmer zijn vrouw opzettelijk verdriet zou aandoen, was hij toch vaak ruw en ongevoelig. *Hoewel* ik mijn best doe, merk ik niet, dat ik verder kom. *Hoexeer* de groote meerderheid goed gezind was, kon men toch onmogelijk instaan voor allen. *Al is ons Prinsje* nog zoo klein, hij zal alevel stadhouder zijn.

Zij hij ook rijk, hij is niet gelukkig. Hij moge zijn plan voor het beste houden, iedereen keurt het af. *Wat ook* vall', trouw staat pal. *Wie u* moge belasteren, ik geloof aan uwe onschuld. *Hoe ernstig* de omstandigheden ook waren, zij verloor den moed niet.

De winter heeft, hoe grijs van kin, een kleur als melk en bloed. *Door schitterende beloften* tot verraad aangespoord, bleef hij toch de zaak des Konings getrouw.

9. Beperkende bijzinnen.

Zij zeggen, hoe ver 'tgeen in den hoofdzin gezegd wordt, reikt, of drukken iets uit, dat eene uitzondering maakt op 'tgeen de hoofdzin zegt.

Voor zoover ik er reeds over kan oordeelen, bevalt de nieuwe knecht zeer goed. In zooverre hij zonder boos opzet heeft gehandeld, valt zijn gedrag wellicht te verontschuldigen. Ik ben de deur niet uit geweest, behalve dat ik eene enkele boodschap heb gedaan. Hij had niets in zijne portemonnaie, dan eenige centen = behalve dat hij eenige centen in zijne portemonnaie had.

10. Vergelijkende bijzinnen.

Zij geven iets te kennen, waarmede men 'tgeen in den hoofdzin staat, vergelijkt.

Gelijk zijn vader, zoo heeft hij mij altijd eerlijk behandeld. Zooals de meeste Oranjevorsten, had ook de prins een stalen geheugen. Het bevalt mij op Beekzicht zoo goed, als het mij in Holland bevallen kan. Het beviel mij bij die menschen even min als hem. Hij hield zich, alsof hij niets van 't nieuwtje wist = als wist hij niets van 't nieuwtje = of hij niets van 't nieuwtje wist. Zij is veel levendiger, dan hare zuster. Ik ben meer aan Java gehecht, dan ik u kan zeggen.

Soms drukken de bijzinnen iets uit, dat in dezelfde mate toe- of afneemt, als iets, dat in den hoofdzin wordt vermeld.

Hoe ouder men wordt, dest meer begint men zijne wenschen te matigen. Hoe meer zielen, hoe meer vreugd. Naarmate het onveder voorbijtrok, werden de beesten rustiger.

185. Bijna alle voorbeelden van samengestelde zinnen, die wij boven hebben gegeven, bestonden uit twee enkelvoudige zinnen. Zeer dikwijls bestaan zulke zinnen echter uit meer dan twee enkelvoudige, daar het gebeuren kan, dat of de beide nevenschikte deelen van een samengestelden zin, of de hoofdzin, of de bijzin weer samengesteld zijn. Zoo bijv. in: *Hopman Peter liet de beurs in Juliaans hand glijden met een spotachtigen blik, maar nauwelijks had deze haar gevat, toen hij haar over*

den wagen heen wierp in den vliet, waarlangs zij reden, terwijl hij uitriep: „Met dit geld zult gij althans geen moorder koopen voor Maurits.”

Deze volzin bestaat uit twee nevenschikte deelen, door *maar* tegenstellend verbonden. Het eerste deel is een enkelvoudige zin, het tweede een samengestelde. Deze bestaat uit een hoofdzin: *Nauwelijks had dexe haar gevat* en den tijdbepalenden bijzin: *toen hij — Maurits*. Van den laatsten is het hoofddeel: *Hij wierp haar over den wagen heen in den vliet, waarlangs zij reden*, de omstandigheidszin: *terwijl — Maurits*. Het laatste hoofddeel is weer samengesteld en bestaat uit het hoofddeel: *hij wierp haar over den wagen in den vliet* en den bijvoeglijken bijzin: *waarlangs zij reden*. De laatste omstandigheidszin is mede samengesteld en bestaat uit het hoofddeel: *hij riep uit* en den bijzin, die den dienst doet van lijdend voorwerp: *Met dit geld zult gij althans geen moorder koopen voor Maurits*.

Zoo zoeke men altijd eerst de hoofddeelen van den samengestelden zin op en ga men na, hoe deze deelen weer behooren ontleed te worden.

I N H O U D.

HOOFDSTUK I.

DE VOLZIN EN ZIJNE DEELEN	Blz. 5
-------------------------------------	-----------

HOOFDSTUK II.

DE WOORDSOORTEN IN DEN VOLZIN	10
1. Het Werkwoord	10
2. Het Zelfstandig Naamwoord	14
3. Het Bijvoeglijk Naamwoord	16
4. Het Lidwoord	16
5. Het Voornaamwoord	17
6. Het Telwoord	20
7. Het Bijwoord	20
8. Het Voorzetsel	22
9. Het Voegwoord	23
10. Het Tusschenwerpsel	24

HOOFDSTUK III.

BUIGING DER WOORDEN IN DEN VOLZIN.	24
1. Het Werkwoord	25
2. Het Zelfstandig Naamwoord	43
3. Het Bijvoeglijk Naamwoord	62
4. Het Voornaamwoord	67
<i>a.</i> Persoonlijke Voornaamwoorden	67
<i>b.</i> Bezittelijke Voornaamwoorden	70
<i>c.</i> Aanwijzende Voornaamwoorden	72
<i>d.</i> Vragende Voornaamwoorden	73
<i>e.</i> Bepalingaankondigende Voornaamwoorden	75
<i>f.</i> Betrekkelijke Voornaamwoorden	76
<i>g.</i> Onbepaalde Voornaamwoorden	79
5. Het Telwoord	81

HOOFDSTUK IV.

	Blz.
DE SPELLING DER WOORDEN	83
1. Klinkers en Medeklinkers.	83
2. De Spelregels	84
a. De Klinkers	84
b. De Tweeklanken	89
c. Medeklinkers.	91
d. Inlassing van letters	94

HOOFDSTUK V.

VORMING DER WOORDEN	95
-------------------------------	----

HOOFDSTUK VI.

NADERE BESCHOUWING VAN DEN SAMENGESTELDEN ZIN	99
Nevenschikkende zinsverbinding	99
a. Aaneenschakelend	100
b. Tegenstellend	101
c. Redengevend	101
Onderschikkende zinsverbinding	102
Onderwerps-, voorwerps- en gezegdezinnen	102
Bijvoeglijke bijzinnen	103
Bijwoordelijke bijzinnen	104
1. <i>Plaatsbepalende</i>	104
2. <i>Tijdbepalende</i>	104
3. <i>Omstandigheidszinnen</i>	105
4. <i>Redengevende</i>	105
5. <i>Doelaanwijzende</i>	106
6. <i>Gevolgaanduidende</i>	106
7. <i>Voorwaardelijke</i>	106
8. <i>Toegevende</i>	107
9. <i>Beperkende</i>	108
10. <i>Vergelijkende</i>	108

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS TE GRONINGEN.

BIBLIOTHEEK VAN NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE. Dicht- en prozawerken der voornaamste schrijvers van de 17de tot de 19de eeuw, uitgegeven en van eene inleiding en aantekeningen voorzien door wijlen T. TERWEY.

- I. *Vondels* Jephtha 2de druk f 0,60
II. *Vondels* Gysbrecht van Aemstel. 3de druk - 0,60
III. *Hooft*, Haarlem en Alkmaar. Episoden uit de Nederlandsche historiën. - 0,60
IV. *Huygens'* Zeestraet, Uit de Zedeprinten, De Stedestemmen en de Dorpen 2de druk - 0,60
V—VI. *Bredero's* Spaansche Brabander - 1,20
VII. *De Genestet's* Leekedichtjens, door Dr. H. U. MELJBOOM 2de druk - 0,60
T. TERWEY, Nederlandsche Spraakkunst. Inge-
naaid f 1,25, gebonden 13de druk - 1,50
T. TERWEY, Beginselen der Nederlandsche Spraak-
kunst 8ste druk - 1,00
T. TERWEY, Korte Nederlandsche Spraakkunst
15de druk - 0,60
T. TERWEY, Oefeningen bij de korte Nederlandsche
Spraakunst. 13de druk - 0,60
-

19/1941 P. B.

30/31

